

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İŞLETMECİLİK BİLİM DALI

YABANCI SERMAYENİN TÜRKİYE'YE GELİŞYOLLARI

Yüksek Lisans Tezi

FERİT YAZAN

İstanbul, 2006

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İŞLETMECİLİK BİLİM DALI

YABANCI SERMAYENİN TÜRKİYE'YE GELİŞYOLLARI

Yüksek Lisans Tezi

FERİT YAZAN

Yrd. Doç. Dr. Murat ALIŞKAN

İstanbul, 2006

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

İÇİNDEKİLER	I
KISALTMALAR	1
1. GİRİŞ	3
2. YABANCI SERMAYE	5
2.1. Genel Olarak Yabancı Sermaye	5
2.2. Yabancı Sermayenin Bir Ülkeye Geliş Sebepleri	8
2.2.1. Ekonomi Politikaları	8
2.2.2. Politik İstikrar	9
2.2.3. Sosyal Kültürel Yapı	9
2.3. Yabancı Yatırımların Ekonomik Kalkınmaya Etkisi	10
2.4. Yabancı Yatırımcının Aradığı Koşullar ve Amaçlar	11
2.5. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicileri	11
2.6. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Taraflara Sağladığı Yararlar ve Önemi	12
2.7. Yabancı Doğrudan Yatırımlardan Beklenen Avantajlar ve Dezavantajlar	13
3. TÜRKİYE'DE YABANCI SERMAYE	15
4. TÜRKİYE'NİN YABANCI SERMAYE POLİTİKASININ TEMEL İLKELERİ	22
4.1. Türkiye'de Yatırımın Olumsuz Yönleri	23
4.2. Türkiye'de Yatırımın Olumlu Yönleri	24
5. TÜRKİYE'NİN YABANCI YATIRIM ALANINDA TARAF OLDUĞU ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER	28
5.1. Çok Taraflı Yatırım Garanti Kuruluşu Sözleşmesi (MIGA)	28
5.1.1. MIGA'nın Garanti Kapsamına Aldığı Riskler	29
5.1.2. MIGA – Türkiye İlişkileri	30
5.2. Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümü İçin Uluslararası Merkez (ICSID)	

5.2.1. ICSID – Türkiye İlişkileri	33
6. TAHKİM	35
6.1. Tahkimin Unsurları	38
6.1.1. Tahkim Sözleşmesi	38
6.1.1.1. Tahkim Sözleşmesi Hazırlanırken Dikkat Edilmesi Gereken Unsurlar	39
6.1.2. Esas Akit	40
6.1.3. Hakem Akdi	40
6.1.4. Tahkim Usulü Ve Tahkim Kararı	41
6.2. Tahkimde Uygulanacak Hukuk	41
6.3. Yabancı Hakem Kararları	42
6.4. Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması Ve Tenfizi	43
6.4.1. Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması	43
6.4.5. Yabancı Hakem Kararının Tenfizi	44
6.4.5.1. Tenfiz İşleminin Koşulları	45
6.4.5.2. Tenfiz İşleminde Usulü	46
6.6. Tanıma İle Tenfiz Arasındaki Farklar	47
6.7. Tahkim Kurumları	47
6.7.1. Ad Hoc Tahkim	48
6.7.2. Kurumsal Tahkim	49
6.8. Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümünde Uluslararası Tahkim	50
6.8.1. Cenevre Protokolü	50
6.8.2. 1958 Tarihli Yabancı Tahkim Kararlarının Tanınması Ve Uygulanmasına Dair Sözleşme	51
6.9. Tahkime Yönelik Ulusal Hukuk Belgeleri	53
6.9.1. Türk Hukukunda Milletlerarası Tahkimin Kaynakları	53
6.9.2. Türk Mevzuatı	54
6.9.3. Milletlerarası Tahkim Kanunu	56
6.9.3.1. Kanunun Amacı	58
6.9.3.2. Kanunun Uygulama Alanı	59

6.9.3.3. Kanunun Uygulama Alanı Dışında Kalan Konular.....	60
6.9.3.4. 4686 Sayılı Kanunun Genel Olarak İçeriği Ve Düzenlediği Konular	60
6.9.3.5. Kanunun Getirdiği Yenilikler	60
6.9.3.5.1. Hakemlerin İhtiyati Tedbir ve İhtiyati Haciz Kararı Alma Konusunda Yetkisi Ve Bu Yetkinin Sınırları	61
6.9.3.5.2. Hakem Kararına Karşı Başvuru Yolları.....	61
6.9.3.5.3. Mahkemelerin Hakem Yargılamasına Müdahaleleri	60
6.9.3.5.4. Hakem Kararının İcrası	63

7. YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ HUKUKSAL YÖNÜ 65

7.1. Yabancı Yatırımcının Türkiye’de Bir Türk Ortaklığı Kurması...	65
7.2. Yabancı Girişimcinin Bir Türk Ortaklığına Ortak Olarak Veya Hisse Senetlerini Satın Alarak Katılması (Stratejik Birleşmeler)	65
7.3. Şirket Birleşmeleri (Şirket Evlilikleri)	66
7.3.1. Şirket Birleşmelerinin Türk Hukukundaki Yeri	67
7.4. Yabancı Ortaklığın Türkiye’de Şube Açarak Yatırım Yapması...	69
7.5. Yabancı Girişimcinin Türkiye’de İrtibat Bürosu Kurarak Çalışması.....	69
7.6. Yabancı Sermayenin Lisans, Know-How, Teknik Yardım ve Yönetim Anlaşmaları Yolu İle Gelmesi	70
7.7. Borsada Kote Edilmiş Her Türlü Türk Menkul Kıymetini Satın Almaları (Bankalar ve Aracı Kurumlar Vasıtasıyla)	70
7.8. Türkiye’de Yerleşik Kişilerin, Yurt Dışında Yerleşik Kredi Kartı Kuruluşları İle Lisans ve Temsilcilik Sözleşmeleri Yapmaları.....	70
7.9. Joint Venture Yolu İle Yatırım	70

7.9.1. Ortak Girişim Sözleşmesinin Unsurları	72
7.9.2. Ortak Girişimin Avantajlı Olduğu Durumlar	73
7.9.3. Ortak Girişimlerin Dezavantajları	74
7.9.4. Joint Venture'ın Türk Hukukundaki Yeri	74
7.10. Konsorsiyum Yolu İle Yatırım	75
7.11. Yabancı Sermayenin Yap-İşlet-Devret Modeli İle Gelmesi...	75
8. SONUÇ	76
9. EKLER	78
9.1. Ek – 1 Milletlerarası Tahkim Kanunu	78
9.2. Ek – 2 Tablolar	98
KAYNAKÇA	103

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

BK : Borçlar Kanunu

BKK : Bakanlar Kurulu Kararı

dn : dipnot

GYÜ : Gelişme Yolundaki Ülkeler

IBRD : Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (International Bank for Reconstruction and Development)

ICC : Uluslararası Ticaret Odası (International Chamber of Commerce)

ICSID : Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözümü İçin Uluslararası Merkez (International Centre For Settlement Of Investment Disputes)

IMF : Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)

mad. : madde

MIGA : Çok Taraflı Yatırım Garanti Kuruluşu Sözleşmesi (Convention Establishing the Multilateral Investment Guarantee Agency)

MÖHUK : Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun

MTO : Milletlerarası Ticaret Odası

OECD : Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı (Organization for Economic Cooperation and Development)

s : sayfa

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TC : Türkiye Cumhuriyeti
TCMB : Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TOBB : Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TPKKK : Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu
TTK : Türk Ticaret Kanunu
UAD : Uluslararası Adalet Divanı

UNCITRAL : Birleşmiş Milletler Milletlerarası Ticaret Hukuku Komisyonu (United Nations Commission on International Trade Law)

YSÇK : Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı
YSGM : Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü
YSTK : Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu
yy : yüz yıl

1. GİRİŞ

Günümüzün küreselleşen dünyasında yaşanan değişiklikler ve yeniliklerle beraber devletlerin yabancı sermayeye olan ihtiyaçlarında artış görülmektedir. Dünya üzerinde sermaye akımlarının genellikle gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere doğru olduğu söylenebilir. Yabancı sermaye yatırımları çeşitli şekillerde olabilmektedir. Yabancı sermayenin gelmesi konusunda yabancı ihtiyacı hisseden ülkenin siyasi ve ekonomik istikrarını sağlamış olması ise büyük önem taşımaktadır. Ayrıca yabancı sermaye gelişmekte olan ülkeler açısından finansal sorunların çözümü ve gelişmenin başarılması konularında bir araç olarak görülmektedir. Yabancı sermayenin geldiği ülkenin olduğu gibi yabancı sermaye çekmeye çalışan ülkelerin de yabancı sermaye konusunda bazı beklentileri bulunmaktadır. Bu konuda önemli olan nokta yatırım yapan devlet ile yatırım çekmeye çalışan devlet arasındaki çıkar ilişkisidir. Yabancı sermaye ilişkisinde yatırım yapan devletin bir ülkeye yardım etme veya kalkındırmaya çalışma gibi bir amacının bulunmadığı, ticari çıkarlarını en üst seviyeye çıkarma isteği göz önünde bulundurulmalıdır. Yatırımı çekmeye çalışan devlet bakımından ise esas amacın sermaye açığını kapatmaya çalışmak olduğu söylenebilir.

Kurulan ulusal şirketler çok uluslu hale gelmişlerdir. Yabancı sermayenin dünya geneline yayılması ise çok uluslu şirketlerin gelişmesi ile paralellik göstermektedir. Konjonktür dolayısıyla ortaya çıkan anlaşmazlıkların uyumlaştırılması amacı ile yabancı sermayenin hukuk ayağı da ortaya çıkmıştır. Gerek ulusal gerekse uluslararası anlaşmalar hazırlanmış ve kanunlar oluşturulmuştur.

Bu çalışmanın yapılmasındaki amaç Türkiye'ye yabancı sermayenin geliş nedenlerini, geliş yollarını, ortaya çıkan anlaşmazlıkların hangi hukuksal dayanaklar ile çözüme kavuşturulduğunu ortaya koymaya çalışmaktır. Yabancı sermaye konusu oldukça geniş bir kavramdır. Bu çalışmada yabancı sermaye konusu; Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler, anlaşmazlıklara uygulanacak tahkim kuralları ve Türkiye'ye yabancı sermayenin geliş yolları ile sınırlandırılmaya çalışılmıştır. Çalışmamız için öncelikle konu hakkında söz sahibi kaynakların, makale ve yazıların, mevzuatla ilişkili internet adreslerinin taranması gerçekleştirilmiş, konunun esasına uygun olarak sistematik bir biçimde sunulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamıza yabancı sermayenin genel olarak tanımının yapılması ile başlanılmış, yabancı sermayenin bir ülkeye gelmesinin nedenleri açıklanmış, yabancı sermayenin gelen ülkeye olumlu ve olumsuz yanlarından bahsedilmiştir.

Üçüncü bölümde yabancı sermayenin Türkiye'ye geliş süreci hakkında bilgi verilmiş, yaşanan gelişmeler detaylı bir biçimde ele alınmıştır. Dördüncü bölümde Türkiye'deki yabancı sermayenin olumlu ve olumsuz yanları incelenmiştir. Beşinci bölümde Türkiye'nin yabancı sermaye konusunda taraf olduğu uluslararası sözleşmeler hakkında genel bilgi verilmiş Türkiye'nin bu sözleşmelerde belirtilen kurumlar ile olan ilişkileri incelenmiştir.

Çalışmamızın altıncı bölümünde tahkim konusu geniş bir biçimde incelenmiştir. Bu bölümde genel olarak tahkim, tahkimin unsurları, yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizi detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Tahkim kurumlarıyla birlikte uyuşmazlıkların çözümünde başvuru uluslararası tahkim ile milli mevzuat ortaya konulmuştur.

Yedinci bölümde Türkiye'ye yabancı sermayenin geliş yolları hakkında bilgi verilmiş ve hukuksal boyutu ele alınmıştır. Özellikle, yabancı sermayenin Türkiye'de ortaklık kurulması, şube açılması, joint venture biçiminde yatırım yapması üzerine durulmuştur. Sekizinci bölümde ise yabancı sermayenin yapısı, geliş, Türkiye'deki durumu incelenmiş ve çalışmamız nihayetlendirilmiştir.

2. YABANCI SERMAYE

2.1. Genel Olarak Yabancı Sermaye

Genel olarak "yabancı" kelimesi, bir ülkenin milli sınırları dışında olmak anlamındadır¹. Yabancı sermaye ise, bir ülkedeki mevcut olan yabancı sermaye stokuna, başka bir ülkenin sahipliğini ifade etmektedir². Yabancı sermaye, bir ülkenin, karşılığını değişik biçimlerde ileride ödemek üzere, diğer ülkelerden karşılayarak kısa sürede ekonomik gücüne ilave edebileceği mali veya teknolojik kaynaklar olarak tanımlanmaktadır³.

Yabancı sermaye, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin, ülkelerindeki büyüme ve gelişme emekleri sırasında kendi öz kaynakları ile beraber kullandıkları iktisadi bir olaydır. Yabancı sermaye, yabancı bir kaynağın ülkeye lisans anlaşmaları, portföy yatırımı ve üretime yönelik olarak doğrudan yatırım şeklinde ithal edilmesi anlamındadır. Yabancı sermaye hareketleri değerlendirildiğinde, bu hareketlerin üç şekilde geliştiği izlenmektedir. Bunların ilki, gelişmiş ekonomiler tarafından gelişmekte olan ekonomilere yapılan bağış, hibe ve kredi biçimindeki resmi sermaye hareketleridir. İkincisi, ticari koşullar altında sermayenin bir ülkeden başka birine hareketini ifade eden ve portföy yatırımı olarak da adlandırılan özel sermaye hareketleri gelmektedir. Üçüncü olarak yabancı sermaye hareketlerini, doğrudan yabancı sermaye yatırımları oluşturmaktadır⁴.

Yatırım, bir ülkenin varlıkları üzerinde diğer ülkenin gerçek kişilerinin, tüzel kişilerinin veya hükümetinin hak sahibi olmasına imkan tanıyan yabancı sermaye hareketidir⁵.

¹ Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomi Teori ve Politika**, 6. baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2002, s. 465.

² Rıdvan Karluk, **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı**, Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, Eğitim Müdürlüğü, 2001, s. 100, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/turkyabsermyat.doc>

³ Güngör Uras, **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları**, İstanbul: Formül Matbaası, 1979, s. 27

⁴ Burhan Ormanoğlu, **Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Uyuşmazlıkların Çözümünde Uluslararası Tahkim**, Ankara: Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu, Maliye Bakanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, 2004, s. 10, <http://www.bumko.gov.tr/arastirmarapor/BOrmanoglu.pdf>

⁵ Kenan Bulutoğlu, **100 Soruda Türkiye’de Yabancı Sermaye**, 1. Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1970, s. 8.

Doğrudan yatırım (direct investment) bir ülkede bir işletmeyi satın almak veya yeni kurulan bir işletme için kuruluş sermayesini sağlamak veya mevcut olan bir işletmenin sermayesini yükseltmek yoluyla o ülkede bulunan işletmelerce diğer bir ülkede bulunan işletmelere yapılan ve kendisiyle birlikte teknoloji, işletmecilik bilgisi ve yatırımcının kontrol yetkisini de beraberinde getiren yatırımdır⁶. Tanımından da anlaşılacağı gibi, doğrudan yabancı yatırımlar, ülkeler arasında sermaye transferlerinin bir piyasa işlemi olmadan bir ülkeden başka bir ülkeye aktarılması biçiminde olmaktadır⁷. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, bir ülkeden başka bir ülkeye aktarılan sermayenin yatırıma dönüşmesi anlamına gelmektedir⁸.

Doğrudan yabancı yatırımlar, ülkelerin iktisadi olarak ve olağan sonucu siyasal olarak ayakta kalabilmelerinin temel taşlarından birini oluşturmaktadır⁹. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları tüm dünyada, ekonomik gelişme ve büyüme hedeflerinin gerçekleştirilmesi için gereken önemli araçlardan biri olarak değerlendirilmektedir¹⁰.

17.06.2003 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe giren 4875 sayılı "Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu", yabancı ülkelerin vatandaşı olan gerçek kişiler ile yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşları ile birlikte, yabancı ülkelerin kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişileri ve uluslararası kuruluşları yabancı yatırımcı olarak betimlendirmektedir¹¹.

Doğrudan yabancı sermayenin ülkelerin gelişmesi üzerinde olumlu bir faktör olduğunu söylemek mümkünse de, beklenen katkısı yabancı sermayenin hacmi ve yapısına göre değişebilmektedir. Genel olarak doğrudan yabancı sermayenin yatırım yapılan ülke ekonomisine olumlu katkıları şu şekilde sıralanmıştır¹²:

⁶ Rıdvan Karluk, *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Katkısı*, s. 100

⁷ Rıdvan Karluk, *Uluslararası Ekonomi Teori ve Politika*, s. 466

⁸ Ormanoğlu, s. 11.

⁹ Tuğrul Görgün, **Doğrudan Yabancı Yatırımların Tarihsel Gelişimi Çerçevesinde Yatırımların Geliştirilmesinin Etkin Kurumsal Yapılanmaları**, Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi Uygulama ve Koordinasyon Başkanlığı, Uzmanlık Tezi, 2004, s. 3

¹⁰ Hakan Karabalık, **Orta Avrupa Ülkelerinde Yabancı Sermaye Yatırımları ve Özelleştirme**, Uzman Anlaşmalar Genel Müdürlüğü, <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan98/orta.htm>

¹¹ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, **Yabancı Sermaye Raporu**, Ankara: 2005, s. 1

¹² Hayrettin Demircan, **Dünya’da ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Stratejileri**, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara: Hazine Müsteşarlığı Matbaası, 2003, s. 5.

- Ulusal ekonomiye destek
- Doğrudan yabancı yatırım ve ekonomik istikrar
- Doğrudan yabancı yatırım ürün çeşitliliğini yükselterek sınırlı pazar ve ürünlere bağımlılığı düşürücü bir etkiye de sahiptir.
- Doğrudan yabancı yatırım iş hacmini genişleterek istihdama ve ücretlere olumlu katkıda bulunabilmektedir,
- Altyapı ve teknoloji aktarımı; merkez işletme, şubesi için yeterli insan kaynakları ve altyapı hizmetlerini yatırım yerinde hazırlayabilir.
- Çokuluslu ya da ulusötesi şirketlerin yılların deneyimi ile oluşturdukları yeni yönetim ve üretim teknikleri sayesinde yerli işletmeler de kendi bünyelerinde değişime geçmektedir.
- İç piyasalara yeni rakiplerin girmesi rekabeti arttırarak gerek fiyatlar gerekse kalite yoluyla tüketicinin refahına olumlu katkıda bulunmaktadır.
- Yabancı sermayeli işletmeler yurt dışındaki pazar kapasiteleri yoluyla ülkenin ihracat seviyesine olumlu katkıda bulunmaktadır.

Söz konusu işletmelerin verimli ve etkili çalışmaları sayesinde vergi gelirlerinin yükselmesi kamu maliyesine de olumlu katkıda bulunmaktadır¹³.

Doğrudan yabancı yatırım, yabancı yatırımcı tarafından getirilen;

- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'na alım satımı yapılan konvertibl para biçiminde nakit sermaye,
- Şirket menkul kıymetleri (Devlet tahvilleri hariç),
- Sınai ve fikri mülkiyet hakları,
- Makine ve araç,

¹³ Demircan, s. 6-7-8

- Yurt içinden sağlanan, yeniden yatırımda kullanılan kar, gelir, para alacağı veya parasal değeri olan yatırımlar hakkında diğer haklar,
- Doğal kaynakların aranması ve çıkarılması hakkında haklar,

gibi iktisadi kıymetler vasıtasıyla, yeni şirket kurmak ve şube açmak menkul kıymet borsaları dışında hisse kazanımı, menkul kıymet borsalarından en az %10 hisse oranı ya da aynı oranda oy hakkı sağlayan kazanımlar yoluyla var olan bir şirkete ortak olmak biçiminde ifade edilmektedir¹⁴.

Doğrudan yatırımlar, sermaye ile beraber teknoloji ve işletmecilik bilgisini de yanında getirdiği için, özellikle II. Dünya Savaşı'nın ardından önem kazanmaya başlamıştır¹⁵. Yabancı sermayeye karşı, II. Dünya Savaşı'nın ardından oluşan olumsuz tavır 1980'lerde ortadan kalkmış, ülkeler yaşadıkları borç kriziyle de birlikte dış piyasalardan borç almaktansa, yabancı sermaye yatırımlarına yönelmişlerdir¹⁶.

Bugünün küreselleşen dünyasında gerek sanayileşmesini ve gelişmesini tamamlamış ülkeler, gerekse gelişme yolunda olan ülkeler yabancı sermaye olarak ifade edilen yabancı özel doğrudan sabit sermaye yatırımlarını kendilerine çekebilmek için büyük emek göstermektedirler. Bunun nedeni, yabancı sermayenin bu ülkelerin ekonomilerine sağlamış olduğu sermaye (dış kaynak), yeni teknoloji, modern know-how, yönetim becerisi (management), pazarlama katkısı ve ihracat olanağı gibi faydalardır¹⁷.

2.2. Yabancı Sermayenin Bir Ülkeye Geliş Sebepleri

2.2.1. Ekonomi Politikaları

Yabancı sermayenin bağlı olduğu ülkedeki ekonomik koşulların değişmesiyle birlikte, "yatırım yapılan ülkenin iç piyasa taleplerinin karşılanması ve o bölgedeki dış piyasalara egemen olma" da yatırım kararlarında etkili olmaktadır. Bilhassa gelişmiş ülkelerde yatırımların yoğunlaşmış olması, yeterli talebin varlığı ile açıklanabilir.

¹⁴ Yabancı Sermaye Raporu, s. 1

¹⁵ Rıdvan Karluk, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı*, s. 100

¹⁶ Karabalık, <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan98/orta.htm>

¹⁷ Rıdvan Karluk, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı*, s. 98

Ekonomi ve maliye politikalarındaki değişiklikler sebebiyle yabancı sermayenin gelişine ait nedenleri şu biçimde sıralayabiliriz¹⁸:

- Ülkeler arasındaki kar farkları
- Maliyetlerin indirilmesi (yatırımcı ülkede bulunan hammaddelerin sağlanmasıyla)
- Ucuz işgücü ve taşıma giderlerinden yararlanmak
- Dış pazarların elde edilmesi
- Gümrük tarifelerinden ve dış ticaret kısıtlamalarından kurtulmak
- Dikey entegrasyon (mal ihraç edilen ülkeye bu sektörlerle ilgili tamamlayıcı yatırımların yapılması)

2.2.2. Politik İstikrar

Yabancı sermayeye verilen önemin derecesi, ülke içinde uygulanan politikalarda –ki bunlar yasal düzenlemelerle- ortaya konur.

Ülke için mevcut “siyasi istikrar, ekonomik istikrarı da sağlayan bir öge olduğundan yabancı sermaye yatırımlarını ayrıca etkilemektedir. Zira yabancı sermaye ilk olarak, emniyet ve güven beklemektedir.” Şayet bir memleketin siyasî durumu bir projenin uzun dönem yaşamasını riskli yaparsa örneğin, olası bir savaş, saldırı veya devletin yıkılması (veya millileştirme hareketleri) endişesi varsa, yabancı işletmeler yatırım yapmakta son derece isteksiz olacaklardır¹⁹.

2.2.3. Sosyal Kültürel Yapı

Sermaye ithal eden bir ülkedeki kültür yapısı yabancı sermayeye karşı koyma veya izin verdikten sonra denetleme biçiminde bir etki yapabilir²⁰.

¹⁸ Ayla Üçok ve Resul Yazıcı, **Üretim Teknolojilerinin Yenileştirilmesinde Yabancı Sermaye Yatırımlarının Rolü**, YASED yayın no:37, 1990, s. 159.

¹⁹ Üçok ve Yazıcı, s. 160.

²⁰ Üçok ve Yazıcı, s. 161.

2.3. Yabancı Yatırımların Ekonomik Kalkınmaya Etkisi

Yabancı sermaye ile işbirliğinin ülkemize sağlayabileceği faydaları açıklarken ikiye ayrılabilir:

A. İşbirliğine giden işletmeler bakımından sağlanabilecek faydalar

1. Ürünlerin yeni pazarlara ulaşması
2. Teknoloji aktarımı sağlaması
3. Yeni sermaye elde etme olanağına kavuşması
4. Tek başına gerçekleştiremeyecekleri yeni projeler gerçekleştirme olanağı sağlaması
5. Maliyetlerin azalması
6. Büyüme doğrultusunda yeni fırsatlar ortaya çıkarması
7. Yeni iş olanakları sağlaması
8. Uzmanlaşma sağlaması

B. Ülke açısından sağlanabilecek faydalar

1. İstihdamı arttırması
2. Teknoloji aktarımı sağlayarak ülke kalkınmasına katkı sağlaması
3. Milli gelir düzeyini arttırması
4. İhracata yönelik çalışılması durumunda ihracat gelirlerinde artış sağlaması
5. Uluslararası platformda kurulacak olan ilişkilerde ülkenin dış pazarlardaki itibarını yükseltmesi

6. Dış pazarlarda rekabet üstünlüğü sağlaması v.b. gibi²¹

2.4. Yabancı Yatırımcının Aradığı Koşullar ve Amaçlar

Yabancı sermaye yatırımcısının bir ülkeye sermaye yatırımı yaparken hedeflediği çeşitli amaçlar vardır. Bu amaçlar şu şekilde özetlenebilir;

- kar sağlama amacı,
- kalkınmakta olan ülke piyasasına girerek bu piyasayı elinde tutma,
- kalkınmakta olan ülkedeki hammaddeleri kontrol altında tutarak, bunları işleyerek dünya piyasasına sürme.

Yabancı yatırımcı, yatırım yapacağı ülkede belirli şartların gerçekleşmesini arar. Bunlar;

- siyasî istikrar,
- ekonomik istikrar,
- hükümetlerin hususi girişim hakkındaki olumlu tutumları,
- kar ve sermaye aktarımlarının kolay olması,
- iş gücünün ucuzluğu,
- hızlı nüfus artışı,
- yabancı sermayenin korunması hususunda, hukuki garanti ve milletlerarası sözleşmelerin var olmasıdır²².

2.5. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicileri

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına ev sahipliği yapmak, dönemler bakımından farklı özelliklere sahip olmayı gerektirmiştir. II. Dünya Savaşı'nın

²¹ Ercan Demir, **Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye**, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1999, s. 8-9.

²² Aysel Çelikel, **Yabancılar Hukuku**, 7. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1997, s. 122-123.

sonrasında, merkez ülkelerin ihtiyaç duyduğu hammaddelere sahip olmak yeterli bir koşul iken, 1970'li yıllarda ucuz işgücü yatırımın yapılması için önemli bir ölçüt olmuştur.

Bugünün küreselleşen dünya ekonomisinde ise yalnızca ucuz işgücü yeterli bir ölçüt olmayıp tamamlayıcı politikalar kaçınılmaz durumdadır²³.

Yabancı sermaye din, milliyet, ırk gibi ayırımlar yapmamaktadır. Yabancı sermayenin tek istediği siyasî ve ekonomik istikrar ve dolayısıyla gayet iyi çalışabilen bir bağımsız rekabet ortamıdır²⁴.

2.6. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Taraflara Sağladığı Yararlar ve Önemi

Gelişmiş ülkeler rekabet güçlerini artırmada gerekli olan daha ucuz işgücü, daha ucuz hammadde, daha uygun hukukî düzenlemeler ve vergilendirme sistemini ve koşullarını elde edebilmek için sermaye ve teknoloji aktarımı yoluna yönelmektedirler²⁵.

Gelişmekte olan ülkelerin ise en büyük sorunları sermaye ve teknolojinin yeterli olmamasıdır. Düşük satın alma gücü ve iç tasarruflardaki noksanlıklar ve döviz darboğazı yerli sanayinin gelişimini ve rekabet gücünün artmasını önlerken, gelişmiş ülkelerin standartlarına nazaran esnek mevzuat, ucuz işgücü ve başka uygun şartlar da yabancı sermaye için uygun bir ortam hazırlamaktadır²⁶.

Hem kıt sermayenin çok sayıda ülkece paylaşılma istenilmesi, hem de yabancı sermayenin ülke ekonomisine ve gelişmesine yaptığı katkıların zamanla daha çok anlaşılma başlanılması sebebiyle, ülkeler bugün yabancı sermayeden aldıkları payı yükseltebilmek için, her geçen gün çok daha cazip şartlar hazırlamaya çalışmaktadır.

Geçmişte yabancı sermaye sadece,

²³ Ormanoğlu, s. 11

²⁴ Nutki Aksoy, **Türkiye'deki Yabancı Sermayeli Firmalar, Sorunları, Gelişme Perspektifleri (Dünü Ve Bugünü) –II**, Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, Eğitim Müdürlüğü, 2001, s. 153, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/turkyabsermfir2.doc>

²⁵ Suna Oksay, **Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde, Yabancı sermaye Yatırımlarının İncelenerek, Değerlendirilmesi**, Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi, Ocak 1998, Sayı: 8, <http://bsy.marmara.edu.tr/TR/makaleler/cokuluslu.htm>

²⁶ Oksay, <http://bsy.marmara.edu.tr/TR/makaleler/cokuluslu.htm>

- sermaye açığını giderme,
- üretimi yükseltme,
- işsizliğe çözüm bulma,
- üretim maliyetlerini indirmek; ucuz işgücü, taşıma giderlerinden tasarruf sağlamak, düşük vergi avantajlarından yararlanma,
- ucuz hammadde kullanma,
- döviz rezervlerini arttırma gibi sebeplerle çekici bulunmaktaydı.

Günümüzde ise, yabancı sermaye yatırımlarından beklentiler daha da artmıştır. Yukarıdaki faktörlere ek olarak:

- ülkede sağlıklı bir rekabet çevresi oluşturma,
- ülkeye yeni teknolojiler kazandırma,
- know-how getirme,
- gelişmiş ve sermaye ihraç eden ülkelerin siyasî ve ekonomik desteğini edinme,
- promosyon,
- dışa açılma,
- çevreyi koruma,
- insan kaynaklarının geliştirilmesi gibi sebepler de bulunmaktadır²⁷.

2.7. Yabancı Doğrudan Yatırımlardan Beklenen Avantajlar ve Dezavantajlar

Gelişmekte olan ülkeler uzun vadeli ve güvenilir sermaye girişi sağlamak, istihdamı yükseltmek, iç piyasada rekabeti artırmak yoluyla üretim kalitesini

²⁷ Oksay, <http://bsy.marmara.edu.tr/TR/makaleler/cokuluslu.htm>

yükseltmek, katma değer oluşumunu sağlamak, yeni bilgi ve teknoloji aktarımında bulunmak, ödemeler dengesi açıklarını düşürmek gibi amaçlarla yabancı sermayeyi teşvik edici politikalar izlemektedirler. Bununla birlikte, yabancı doğrudan yatırım uzun vadeli olduğu ve fizikî yatırıma dayandığı için, kriz durumunda ev sahibi ülkeyi terk edememekte ve bu açıdan portföy yatırımlarına nazaran daha az risk içermektedir²⁸.

²⁸ Betül Gür, **Yeni Dünya Düzeninde Ulaşırı Şirketlerin Yeri**, Dış Ticaret Dergisi, Sayı:28, Nisan 2003, s. 43-63, <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan2003/yeni%20dunya.htm>

3. TÜRKİYE'DE YABANCI SERMAYE

Türkiye yabancı yatırımlar bakımından bir türlü istenilen performansı gösterememiş, yabancı sermaye girişinin arttırılması konusu hep tartışılmalıdır²⁹. Ayrıca, doğrudan yabancı sermaye Türkiye'nin sergilediği istikrarsız görünüm sebebiyle gelmeye çekinmiştir³⁰. Kalkınma planları, yıllık programlar, iç politikayı oluşturan siyasi partilerin yabancı sermaye hakkındaki görüşleri, kamuoyunun yabancı sermayeye karşı davranışı ve nihayet bürokrasi Türkiye'de yabancı sermayenin çalışmasının sınırlarını nitelik ve nicelik açısından belirleyen ağırlığı çok fazla faktörler bütünüdür³¹.

Türkiye'ye giren doğrudan yabancı sermaye hareketlerinde en belirgin nokta, çok miktarda fakat küçük ölçekli işletmelerin bulunması, büyük ölçekli yatırımların az miktarda olmasıdır. Yatırımlar genellikle imalat ve hizmetler sektörlerinde yoğunlaşmakta, diğer sektörler ihmal edilecek düzeyde kalmaktadır³².

Türkiye ekonomisinde özel doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının geçmişi, elli yılı bile bulmamaktadır. Esasen bu zaman, fazla uzun bir zaman dilimini ifade etmemekle birlikte, Osmanlı Devleti zamanındaki deneyimler de dikkate alındığında, Türkiye'de yabancı sermayeli doğrudan yatırımların diğer bir deyişle yabancı sermaye uygulamasının aşağı yukarı bir buçuk asırlık mazisi vardır³³.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde 19. yy'dan sonra, kapitülasyonlar çerçevesinde faaliyette bulunan bir kısım özel imtiyazlı yabancı sermaye şirketleri bulunuyordu. Bu şirketler daha çok kamu hizmetleri ile bir kısım doğal kaynakların işletilmesi konularında yoğunlaşmışlardı. Bunlar içinde örnek olarak deniz ve karayolu taşımacılığı, demiryolları, limanlar, elektrik, telefon, tramvay, tünel, havagazı ve şehir suyu işletmeciliği gibi alt yapı hizmetleri yer alıyordu³⁴.

²⁹ Demircan, s. 29

³⁰ Ercan Uygur, **Türkiye'nin Yürürlüğe Koyduğu İstikrar Programlarının Başarısında Yabancı Sermaye Girişlerinin Yeri ve Önemi**, Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, Eğitim Müdürlüğü, 2001, s. 27, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/turkyururkoyd.doc>

³¹ Uras, s. 21

³² Demircan, s. 30

³³ Rıdvan Karluk, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı*, s. 103

³⁴ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama**, geliştirilmiş 3. baskı, İstanbul: Güzem Can Yayınları, No:20, 2003, s. 749.

Lozan Antlaşması ile kapitülasyonların kaldırılmasının ardından, yabancılarla yapılan ikili sözleşmelerle yabancı şirketlerin bu hizmetleri sona erdirilmiş, borçların ödenmesi 1950'li yıllara kadar devam eden dönemde vadelere bağlanmıştır. Bu dönemde yeni yabancı yatırım yapılmamıştır. Aslında yeni yabancı yatırımın yapılması, tarihsel şartlar sebebiyle hem devletin hem de Türk halkının korku ile baktığı bir durum olmuştur³⁵. Yabancı sermayenin varlığı reddedilmese de Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde yaşanan olumsuz deneyimler sebebiyle bu alanda istekli davranış gösterilmemiştir³⁶.

Cumhuriyetin ilân edilmesiyle beraber yeni yöneticiler yabancı sermayeye ülkenin ekonomik gelişmesine katkıda bulunmak koşuluyla hoşgörü ile bakmışlardır. Büyük Önder, Cumhuriyet ilân edilmeden önce ve sonra çeşitli tarihlerde yapmış olduğu konuşmalarında, geçmişteki acı deneyimlere karşın yabancı sermaye konusunda peşin yargıdan uzak ve dogmatik kalıpların dışında kalmasını bilmıştır. Atatürk döneminin Ekonomi Bakanı Mahmut Esat (Bozkurt) Bey de yasalara saygılı olan yabancı sermayeye Türkiye'nin diğer ülkelerden daha fazla imtiyaz tanımaya hazır olduğunu belirtmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında yabancı sermayeli şirketlerin ülkeye çekilmesine çalışılmasına karşın, bu dönemde yapılan ulusallaştırmalar ülkeye istenilen düzeyde yabancı sermayenin gelmemesine yol açmıştır³⁷. Türkiye'de bazı kesimlerde yabancı yatırımlara karşı oluşan tepkide, geçmişimizdeki kapitülasyon tecrübemizin önemli bir rolü bulunmaktadır³⁸. Türkiye'de, Cumhuriyetin kuruluşundan 1950 yılına gelene kadar, dönemin bir kısmında veya tamamında "bilinçli olarak" yabancı sermayeye karşı bir politika izlenmemiştir. Bu dönemde dünya ekonomisindeki konjonktürel gelişmeler ile, 1929-1930 Dünya Ekonomik Krizi'yle ilişkili olarak yabancı özel yatırımlarda önemli bir gelişme olmamıştır. Ayrıca, iktidara gelen Hükümetler, ülkenin ekonomik gelişmesine yabancı sermayenin katkısını teşvik etmeye yönelik tedbirler de almamışlardır. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle, yeni dünya ekonomik düzenine yön vermek için

³⁵ Çelikel, s. 123

³⁶ Ormanoğlu, s. 15

³⁷ Rıdvan Karluk, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı*, s. 103

³⁸ Bilgin Tiryakioğlu, **Doğrudan Yabancı Yatırımlara İlişkin Uluslararası Düzenlemeler**, Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye, Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, Eğitim Müdürlüğü, 2001, s. 166,
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/dogrudanyabyatirimci.doc>

ABD'nin etkinliğiyle kurulan Uluslararası Para Fonu (IMF) ile Dünya Bankası'na (IBRD) Türkiye'nin katılması ve Marshall Yardımı'ndan faydalanmaya başlaması, ABD'den mali ve askeri yardım sağlaması ve en önemlisi II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan ikili kutupta kapitalist sistemde yer alması neticesinde Türk Hükümeti, yabancı yatırımcıların Türkiye'de yatırım yapmasını kolaylaştırıcı mevzuat değışikliklerine yönelmiştir. Bu çerçevede özellikle 1946 seçimlerinin ardından kanunî düzenlemeler için hazırlıklara başlanılmış, Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu ve Petrol Kanunu gibi önemli yasalar daha sonra Demokrat Parti iktidarında çıkarılmıştır³⁹.

1950'li yıllardan sonra dış ekonomik kaynaklara bakış açısında değışiklik gösterilmiş ve izlenen liberal ekonomik politikalara uygun olarak yabancı sermayeye daha olumlu bir yaklaşım içerisinde bulunulmuştur⁴⁰. 1950 yılında Türk siyasi tarihinde çok partili hayata geçilmesiyle, ekonomide bazı değışiklikler düşünülmüş, bu arada da yabancı sermayenin de yeniden ülkeye çekilmesi arzu edilmiştir⁴¹. Nitekim 1947-54 yılları arasında kurulan hükümetler, hükümet programlarında "her türlü ekonomik girişimlerde yerli olduğu kadar yabancı sermayeye geniş yer vermek ve bunları teşvik etmek" ile "yabancı girişim sermaye ve tekniğinden geniş bakımda yararlanabilmenin koşullarını tahakkuk ettirmek ve gereklerini yerine getirmek" gibi yabancı sermayeye yönelik ılımlı ve de teşvik edici tutumlarda bulunmuşlardır⁴².

Türkiye'de yabancı sermaye yatırımlarının esaslı bir biçimde teşvik edilmesi Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu (5821 sayılı ve 1.8.1951 tarihli) ile başlamıştır. Bu kanunun kabul edilmesinden 2,5 yıl sonra 18.1.1954 tarihinde 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu (YSTK) kabul edilmiştir⁴³.

5821 sayılı Kanun ile yerli sermayeye açık olan alanlarda kullanılmak ve sanayi, maden, enerji, bayındırlık, ulaştırma ve turizm sahalarına yatırılmak üzere getirilecek yabancı sermayeye, ayrıcalık oluşturmayacak biçimde belirli hak ve kolaylıklar

³⁹ Rıdvan Karluk, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı*, s. 104.

⁴⁰ Ormanoğlu, s. 15.

⁴¹ Çelikel, s. 124.

⁴² Ormanoğlu, s. 15.

⁴³ Bulutoğlu, s. 155.

sağlanmıştır. 6224 sayılı kanunla, yabancı sermayeye karşı daha da liberal bir tutum gösterilmiştir⁴⁴.

Bu yasaya dayanarak, yabancı sermaye, yerli sermayeye açık bütün sektörlerle girebilecektir. İlave olarak yabancı yatırımların, sadece para olarak değil, makine ve parçaları, lisans, patent ve marka hakkı gibi nesnel olmayan haklar şeklinde de gelebileceği kuralı benimsenmiştir⁴⁵.

Yasanın yabancı yatırımcılar tarafından ilgi çekici bulunmaması üzerine o dönemin iktidarınca 1954 yılında bugün yürürlükte olan 6224 sayılı YSTK kabul edilmiştir⁴⁶. 6224 sayılı yasa yabancı sermayeyi teşvik adıyla ve özellikle bu dolaysız yabancı yatırımları özendirmek için çıkartılan ilk yasadır⁴⁷. 6224 sayılı YSTK, Türkiye'de yatırım yapmak isteyen yabancı özel sermaye için aşağıdaki şartları belirtmektedir.

- Türk özel teşebbüsüne açık olan alanlarda çalışmak,
- Tekel veya özel bir imtiyaz yaratmamak
- Sermaye olarak, döviz, fiziki sermaye veya lisans haklarını kapsamak⁴⁸.

YSTK'nın esası, Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunun (TPKKK) getirmiş olduğu önlemler konusunda yabancı sermayenin lehine kolaylıklar getirmektir. Bilindiği üzere TPKKK Türkiye'deki kazançların ve servetlerin yurtdışına transferini yasaklamaktadır⁴⁹.

Hali hazırda yürürlükte bulunan 1954 tarihli Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu ve Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı ile bununla ilgili 1995 tarihli tebliğ, eşit işlem kuralına dayanmakta olup, bu kural çerçevesinde yerli yatırımcılar gibi yabancı yatırımcılara da gümrük vergisi indirimi, vergi bağışıklıkları, yatırım indirimleri gibi

⁴⁴ Ormanoğlu, s. 15.

⁴⁵ Görgün, s. 39

⁴⁶ Çelikel, s. 124.

⁴⁷ Nahit Töre, **Dünyada Yabancı Sermaye Akımları**, Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, Eğitim Müdürlüğü, 2001, s. 76, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/dunyayabsermaye.doc>

⁴⁸ Cem Alpar, **Çok Uluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma**, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi yayınları, 1977, s. 136.

⁴⁹ Vedat Raşit Seviğ, **Türkiye'nin Yabancılar Hukuku**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fakülteler Matbaası, 1981, s. 182.

kolaylıklar sağlanmaktadır⁵⁰. Lakin o yıllarda yaşanan siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar, bürokratik güçlükler, yeterli olmayan iktisat politikaları uygulamaları, yetişkin insan gücü eksikliği ve altyapı eksikliği gibi sebeplerle, 1980 yılına kadar yabancı sermaye yatırımı girişi sağlanamamıştır⁵¹.

YSTK'nın yabancı yatırımcıların ilgisini çekecek kadar hayli liberal hükümler taşımasına karşın, yabancı sermaye girdisi çok fazla olmamış, belli sınırlarda kalmıştır⁵².

1980 yılından sonra Türkiye, dışa açık ekonomik büyüme dönemine girmiştir. Bu manada, "24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Tedbirleri" içinde uluslararası sermaye ile ilgili düzenlemeler de yapılmıştır. 8/168 sayılı "Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi" 25.1.1980 tarihinde yürürlüğe girmiş ve Başbakanlığa bağlı Yabancı Sermaye Dairesi kurulmuş, ardından Devlet Planlama Teşkilatı'na bağlanmıştır⁵³.

24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları ile dışa açılma stratejisi çerçevesinde ithal ikameci sanayileşme stratejisi terk edilince, yabancı sabit sermaye yatırımlarının ülkeye çekilmesi tekrar gündeme gelmiştir⁵⁴. 24 Ocak 1980 tarihinde başlayan ekonomik reformlar ve aynı tarihli yabancı sermaye çerçeve kararı üzerine, ülkemize yabancı sermaye girişi büyük bir süratle yükselmiş ve uygulamalarda kolaylıklar getirilmiştir⁵⁵. Türkiye'de 24 Ocak 1980 tarihinden sonra ekonomi politikasında köklü değişimlere gidilmiş, ihracata bağlı sanayileşme stratejisi benimsenmiştir⁵⁶.

YSTK yabancı sermayenin Türkiye'ye gelmesini sağlamak amacıyla, yabancı girişimin güven içinde çalışabilmesine imkân hazırlamak amacı ile çıkarılmıştır. Kanunun yabancı sermayenin gelmesini sağlamak bakımından en önemli ve uygun kuralları, yabancı girişimin milli girişimle birlikte eşitlik içinde çalışması, karların transferi imkanı ve kredilerin devletçe garanti edilmiş olmasıdır⁵⁷.

⁵⁰ Gür, <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan2003/yeni%20dunya.htm>

⁵¹ Oksay, <http://bsy.marmara.edu.tr/TR/makaleler/cokuluslu.htm>

⁵² Çelikel, s. 124.

⁵³ Ormanoğlu, s. 16.

⁵⁴ Rıdvan Karluk, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı*, s. 108.

⁵⁵ Ali Abdullah Doğan. **Sermaye Şirketleri Kuruluş ve Genel Kurul Rehberi**. Ankara: Turhan Kitapevi, 1997.

⁵⁶ Gür, <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan2003/yeni%20dunya.htm>

⁵⁷ Gülören Tekinalp. **Türk Vatandaşlık Hukuku**. 7. Bası, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2002, s. 152

1980 sonrasının ortamında 6224 sayılı YSTK yetersiz bulunarak, yabancı sermayeyi özendirmek için aşağıdaki tedbirler alınmıştır.

- Yabancı sermayenin uygulama alanları genişletilmiş özellikle tarım, madencilik ve bir dizi hizmet alt kesimlerine yabancı sermayenin girişi kolaylaştırılmıştır.

- Toplam 500 milyon doları aşan garantili olmayan ticari borçların yabancı sermaye yatırımına dönüştürülmesine imkan tanınmıştır.

- Sermaye giriş ve çıkışlarında serbestleştirmede bulunularak yabancı sermayeye güven verici bir ortam yaratılmıştır.

- Serbest bölgeler kurularak yabancı sermayenin yerli sınırlamaların dışında çalışmasına imkan verilmiştir⁵⁸.

24 Ocak kararları ile ihracata dayalı dışa açık ekonomiye geçilmesiyle beraber doğrudan yabancı yatırım girişinde yavaş yavaş bir iyileşme görülmüştür⁵⁹.

1980'den itibaren, yeni ekonomik kurallar benimsemek yoluyla, dünya ülkeleri ile entegrasyon yoluna giren Türkiye'nin pazarı, dışa açık bir ekonomiye henüz tam olarak geçememiş olması ve bunu teşvik etmek için yabancı sermayeye büyük destek verilmesi ve sağlanan ekonomik ve siyasî istikrar sebebiyle, doymuş bir piyasa ve güçlü rakiplerle rekabet edilmesi gereken dış piyasalara sahip olan sanayileşmiş ülkelerin yatırımcıları için çok çekici hale gelmiştir. Bu sebeplerle, 1980'li yıllarda ülkemize yapılan yabancı sermaye yatırımları büyük oranda yükselmiştir⁶⁰. Yabancı sermaye mevzuatındaki değişiklik yabancı sermaye girişlerini ciddi anlamda teşvik etmiştir⁶¹.

1980 yılından sonra görülen yabancı sermaye girişlerinin artışında esas etken, 24 Ocak 1980 tarihinde alınan Ekonomik İstikrar Kararlarıyla Türkiye'nin dışa açık bir

⁵⁸ Nejla Adanur Aklan, **Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları**, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1995, s. 63-64

⁵⁹ Görgün, s. 51.

⁶⁰ Oksay, <http://bsy.marmara.edu.tr/TR/makaleler/cokuluslu.htm>

⁶¹ Ali Bozer, **Türkiye'deki Yabancı Sermayeli Firmalar, Sorunları, Gelişme Perspektifleri (Dünü Ve Bugünü)-I**, Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, Eğitim Müdürlüğü, 2001, s. 147, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/turkyabsermfir.doc>

politika izlemeye başlaması, ÷lkede siyasî ve ekonomik istikrarın tekrar sağlanması ile yabancı sermayeye uygulanan politikaların güven verici olmasıdır.

Türkiye'ye, Avrupa Birliğı (AB) ile Gümrük Birliğı'ni gerçekleştirdiğı 1 Ocak 1996'dan itibaren önemli oranda yabancı sermaye girişinin olacağı beklentisi maalesef gerçekleşmemiştir⁶².

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları konusuna, 2001-2005 dönemini kapsayan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda da bahsedilerek; "doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, Türkiye'nin üretim teknoloji ve yeterliliğı ve rekabet gücüne katkısına önem verileceğı, ihracata dönük ve yüksek katma değer oluşturabilecek projelerin özendirileceğı" öngörülmüştür⁶³.

⁶² Rıdvan Karluk, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeğe Katkısı*, s. 104.

⁶³ Ormanoğlu, s. 21.

4. TÜRKİYE’NİN YABANCI SERMAYE POLİTİKASININ TEMEL İLKELERİ

Yabancı sermaye, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmaktadır. Bunun bilincinde olan Cumhuriyet Hükümetleri, ülkenin ekonomik kalkınmasını hızlandıracak yabancı sermayenin Türkiye’ye çekilmesini sürekli olarak teşvikte bulunmuşlardır⁶⁴. Türkiye’nin izlediği yabancı sermaye politikasındaki temel ilkeler şöyle sıralanabilir:

- Yabancılar Türklere açık olan tüm sektörlerde faaliyet gösterebilmektedirler⁶⁵. Yabancı yatırımcılar, Türk yatırımcılarla aynı hak ve mesuliyetlere sahiptirler⁶⁶. Yabancı ve yerli sermaye eşit haklara sahip durumdadırlar⁶⁷.

- Yabancı sermaye mevzuatınca, yabancı ortak payı hakkında yüzde sınırlaması bulunmamaktadır⁶⁸. Yabancı yatırımcılar, Türk Ticaret Kanunu (TTK) ve Borçlar Kanunu (BK)’nda düzenlenen her türlü şirketi kurabilir veya bu şirketlere katılabilirler⁶⁹.

- Her türlü mal ve hizmet üretimine çevrilmiş olan yabancı sermaye yatırımları ve faaliyetleri; Türkiye’nin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunması, yatırım ve faaliyetin Türk özel girişimine açık olan bir alanda olması, tekel veya özel imtiyaz oluşturmaması şartıyla serbesttir⁷⁰.

- Kâr payı, royalti ve tasfiye payının serbestçe transferi mümkün duruma getirilmiştir⁷¹.

- Yabancı sermayeli girişim, kuruluş ve işletme bakımından, gereksinim duyacağı yabancı personeli istihdam edebilir.

⁶⁴ Rıdvan Karluk, *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı*, s. 113.

⁶⁵ Bozer, s. 150.

⁶⁶ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Raporu (93-95), **Türkiye’de Yabancı Sermaye ve Türkiye’nin Yabancı Sermaye Politikası**, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, 1996, s. 3

⁶⁷ Bozer, s. 150.

⁶⁸ Rıdvan Karluk, *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı*, s. 113.

⁶⁹ Türkiye’de Yabancı Sermaye, www.moorestephens.com.tr/Turkiyede_Yabancı_Sermaye.htm

⁷⁰ Rıdvan Karluk, *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı*, s. 113.

⁷¹ Bozer, s. 150.

- Yabancı sermaye olarak Türkiye'ye getirilen dövizlerin, Türk Lirası'na dönüştürülmeden döviz tevdiat hesabında tutulabilmesi olanağı getirilmiştir⁷².

- Yabancı sermayeli girişimini tasfiyesi veya yabancı ortak hisselerinin satışı durumunda yabancı ortağa denk gelen net gelirin transferi bankalar tarafından bekletilmeksizin yapılır⁷³.

- Yabancı yatırımlar, kamu yararı gerektirmediği ve karşılıkları ödenmediği takdirde kamulaştırılmaz veya devletleştirilemez⁷⁴.

- Lisans, know-how, teknik yardım ve yönetim anlaşmalarının onay zorunluluğu ortadan kaldırılmıştır.

Yabancı sermayeli girişimlerle bağlantılı olarak Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğüne yapılan başvurular hızlı bir biçimde neticelendirilir⁷⁵.

Yabancı yatırımın etkileri sermayenin geliş biçimine, özelliğine, kullanılacak teknolojiye ve yatırımı yapan şirketin kendi niteliklerine göre de farklılıklar göstermektedir. Bu etkiler olumlu ve olumsuz olmak üzere iki şekilde görülebilir⁷⁶.

4.1. Türkiye'de Yatırımın Olumsuz Yönleri

Türkiye'ye gelen yabancı sermaye miktarının yetersizliğinin başlıca sebepleri arasında siyasi ve ekonomik dalgalanma, yüksek enflasyon ve yüksek faiz, mevzuatta sıkça yapılan değişiklikler ve bunun yarattığı karmaşa ve belirsizlik, özelleştirmede gecikme ve başarılı olmayan bazı uygulamalar, hukuki çerçevede aksaklıklar bunların arasında sayılabilir⁷⁷. Bu unsurlar maddeler halinde şu şekilde sıranabilir:

1. Yaşanan siyasi ve ekonomik istikrarsızlık Türkiye'de doğrudan yabancı sermayenin gelişini sınırlamış en önemli unsurdur⁷⁸.

⁷² T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Raporu (93-95), s. 3

⁷³ Rıdvan Karluk, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı*, s. 114.

⁷⁴ Türkiye'de Yabancı Sermaye, www.moorestephens.com.tr/Turkiyede_Yabanci_Sermaye.htm

⁷⁵ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Raporu (93-95), s. 3

⁷⁶ Alpar, s. 69.

⁷⁷ Şükrü Cicioğlu, **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve 1980 Sonrası Türkiye Ekonomisine Etkileri**, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2001, s. 131.

⁷⁸ Uygur, s. 27.

2. Alınan ekonomik kararların eksiksiz olarak uygulanmaması, sık sık değişikliğe uğraması, yabancı yatırımcının ileriye görmesini ve uzun vadeli plan yapmasını engellemektedir.

3. Bürokrasinin yabancı sermayeyi desteklemekten ziyade denetleme özelliğinde olması ve bürokratik muamelelerin anormal yoğunluğu ve karmaşıklığı yabancı yatırımcılar için olumsuz durumu arttırmaktadır.

4. Hukuk sisteminin ve adalet mekanizmasının işleyişindeki bozukluklar ve ihtisas mahkemelerinin bulunmaması yabancı yatırım için önemli caydırıcı öğeleri oluşturmuştur.

5. Yurt dışında yabancı sermaye için yeterli tanıtım yapılmaması, ülkenin yatırım imajını yaratmaya yönelik tanıtım faaliyetleri ihmal edilmiştir.

6. Fikri haklar hususunda mevzuat bazında yaşanan olumlu gelişmelere rağmen, Türkiye'nin bu konuda uluslararası standartların hayli gerisinde olması doğrudan yabancı yatırımları olumsuz istikamette etkilemektedir.

7. Yabancı sermaye için uygun bir yatırım iklimi oluşturulması için gerekli bürokratik alt yapının oluşturulmamış olmasıdır⁷⁹.

4.2. Türkiye’de Yatırımın Olumlu Yönleri

Türkiye’nin yabancı yatırımcılar bakımından çekici bir yatırım yeri oluşturmasının en başta gelen nedeni ekonominin hareketli bir yapıda bulunmasıdır⁸⁰.

Türkiye’nin yabancı sermaye bakımından sahip bulunduğu diğer avantajlar ise şunlardır:

1. Türkiye, içerisinde olduğu coğrafyada yabancı sermayeyi büyük çapta çekebilecek bir bölge ülkesidir. Ortadoğu ve Avrasya bölgelerindeki petrol, doğalgaz

⁷⁹ Cicioğlu, s. 132, Demircan, s. 31

⁸⁰ Cicioğlu, s. 133

gibi zengin enerji kaynaklarının Avrupa ve dünya piyasalarına aktarılmasında tabii bir köprü durumundadır⁸¹.

2. Türkiye'nin Asya ve Avrupa arasında bir köprü görevi görmesi, Ortadoğu, Kafkasya ve Türki Cumhuriyetleri ile olan bağı yabancı yatırımcılar açısından çekici bir özellik taşımaktadır.

3. Yaklaşık 70 milyon nüfusu ve yükselmekte olan alım gücü ile yabancı yatırımcılar için büyük ve hareketli bir pazar durumundadır.

4. Türkiye dinamik ve birçok OECD ülkesi ile mukayese edildiğinde gelişme potansiyeli yüksek olan bir ülke konumundadır. Dünya Ticaret Örgütü göstergelerince Türkiye, dünya ticareti içinde en dinamik 20 ülke arasında bulunmaktadır⁸².

5. Nitelikli, eğitilmiş, çabuk öğrenen ve düşük maliyetli işgücü Türkiye'nin diğer önemli bir avantajıdır. Bununla birlikte yerli sermayenin sahipliğinin bulunduğu şirketlerin gücü ve rekabet yapısı başka bir avantajı içermektedir⁸³.

6. Ülkemiz; hem iletişim, ulaşım, enerji ve yeterli teknolojik altyapı hizmetleri, hem de insan kaynakları bakımından yatırımcı için cazip şartlara sahip bulunmaktadır⁸⁴.

7. Kalkınma için gerekli olan sermaye birikimini yurtiçi kaynakların yetersizliği sebebiyle dış borçlanma ve yabancı sermaye girişi ile sağlamaya çalışan Türkiye, 1980'de Yabancı Sermaye Mevzuatında yapılan düzenlemelerle yabancı sermayeyi çekmek için yeni düzenlemeler yapmıştır⁸⁵. Türkiye dünyanın en liberal yabancı yatırım mevzuatlarından birine sahip durumdadır⁸⁶. 1996 yılında AB ile Gümrük Birliği anlaşması imza edilmiştir⁸⁷. Gümrük Birliği anlaşmasının imzalaması, Türkiye'ye

⁸¹ Rıdvan Karluk, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı*, s. 115.

⁸² Cicioğlu, s. 133.

⁸³ Değertürk Subaşı, **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye**, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2002, s. 66.

⁸⁴ Oksay, <http://bsy.marmara.edu.tr/TR/makaleler/cokuluslu.htm>

⁸⁵ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Raporu (93-95), s. 1

⁸⁶ Oksay, <http://bsy.marmara.edu.tr/TR/makaleler/cokuluslu.htm>

⁸⁷ Cicioğlu, s. 133.

bu ülkelere daha yakın olma olanağı sağlaması bakımından avantajlı nitelik kazandırmaktadır⁸⁸.

8. Özelleştirme programının uygulanmasının ivme kazanması da doğrudan yabancı yatırım girişini hızlandıracaktır.

9. Uluslararası tahkimle ilgili yasal düzenlemelerin yapılmış olması ve enerji ve diğer altyapı sektörlerinde özel sektörün de yatırım yapmasına imkan tanınmış olması yabancı yatırım girişlerine katkı yapacaktır.

Ekonomik ve sosyal reformlar neticesinde ulaşılması amaçlanan makro ekonomik istikrar, yabancı yatırımcıların beklentilerine olumlu yönde etkide bulunacaktır⁸⁹.

Türkiye'nin yabancı sermaye yatırımlarının arttırılması alanındaki olumsuzlukların azaltılmasında ele alması gerekli olan öncelikler ise şu şekilde sıralanabilir:

- Siyasi istikrarsızlıkların engellenmesi,
- Ekonomik istikrarsızlıkların azaltılması; bütçe açıklarının giderilmesi, dış borç yükünün hafifletilmesi, enflasyonun ve faiz oranlarının düşürülmesi,
- Ekonomik politikalarındaki rekabet ve serbest piyasa uygulamalarının artırılması,
- İktisadi yapının dünya ile bütünleşik hale gelmesi,
- İhracatı artırıcı dinamiklerin yakalanması,
- Özelleştirme çalışmalarının kısa zaman içinde neticelendirilmesi,
- Hukuki düzenlemelerle mevzuatların uyumlu hale getirilmesi,

⁸⁸ Subaşı, s. 66.

⁸⁹ Cicioğlu, s. 134.

- Bürokratik muamelelerin azaltılması⁹⁰.

Gelişme yolunda olan ülkelerde kaynak sıkıntısı olmasından dolayı, ekonomik gelişmenin hızlandırılması için yurtiçi tasarruflar ile "sabit sermaye yatırımları"nın mutlaka arttırılması gerekmektedir. Şayet muhtelif nedenlerle bu artış sağlanamıyorsa, dış kaynak açığı mutlaka doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile giderilmelidir⁹¹.

⁹⁰ Oksay, <http://bsy.marmara.edu.tr/TR/makaleler/cokuluslu.htm>

⁹¹ Rıdvan Karluk, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı*, s. 114.

5. TÜRKİYE'NİN YABANCI YATIRIM ALANINDA TARAF OLDUĞU ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER

Yabancı yatırımın ticari olmayan risklere karşı korunması konusunda getirilmiş bulunan hukuki garantiler, bir ülkeye yabancı sermaye akışının hızlandırılmasında önemli etkindir. Türkiye bakımından bu garanti yasalar ve uluslararası sözleşmeler vasıtası ile sağlanmıştır⁹². Yatırımların korunmasına ilişkin milletlerarası sözleşmeler ise yatırımları, ticari olmayan risklere karşı tereddütleri bertaraf ederek korumaya ve özendirmeye yöneliktir⁹³. Türkiye özellikle 1988 yılında tasdik ettiği çok taraflı iki sözleşme ile yabancı yatırımcılar için uluslararası hukukun garantisi sağlamıştır. Anayasada getirilmiş olan garantilerle birlikte uluslararası alanda da Türkiye tasdik ettiği iki ve çok taraflı sözleşmelerle de yasal alanda getirilebilecek her türlü garantiyi sağlamıştır. Dünya Bankası öncülüğü ile ve özellikle kalkınmakta olan ülkeler göz önünde bulundurularak hazırlanmış olan çok taraflı sözleşmelerin ilki “çok taraflı yatırım garanti kuruluşu sözleşmesi” (MIGA), ikincisi ise “devletler ve diğer devletlerin vatandaşları arasındaki yatırım uyuşmazlıklarının çözülmesi hakkında sözleşme” (ICSID)’dir⁹⁴.

5.1. Çok Taraflı Yatırım Garanti Kuruluşu Sözleşmesi (Convention Establishing the Multilateral Investment Guarantee Agency-MIGA)

Dünya Bankası grubunu meydana getiren beş kuruluştan biri olan MIGA’yi kuran sözleşme, 11 Ekim 1985 yılında Seul’de imzalanmış ve 1988 yılında yürürlüğe girmiştir. MIGA özellikle GYÜ’lerin 1980’li yıllardan sonra karşı karşıya kaldıkları dış borç sorununu çözmek ve bu ülkelere giden yabancı sermaye yatırımlarındaki durgunlaşmayı önlemek için kurulmuştur⁹⁵. Böyle bir yatırım garanti kuruluşunun kurulmasındaki birincil amaç, gelişmekte olan ülkelerdeki doğrudan yabancı yatırımlara garanti oluşturarak yatırımları özendirmektir⁹⁶. Kuruluş bu fonksiyonunu, gelişmekte olan üye ülkelerdeki uygun yatırımların yabancı olan yatırımcılarına ve kredi sahiplerine ticari

⁹² Çelikel, s. 132.

⁹³ Tekinalp, s. 179.

⁹⁴ Çelikel, s. 132.

⁹⁵ Rıdvan Karluk. **Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar**. 4. baskı, Ankara: Turhan Kitapevi Basım Yayın Tic. Ltd. Şti., 1998, s. 272.

⁹⁶ Ormanoğlu, s. 85

olmayan, siyasi risklere karşı yatırım sigortası sağlayarak yerine getirmektedir⁹⁷. Kuruluş'un hedefi, üye ülkeler arasında ve özellikle gelişmekte olan üye ülkelere, verimli amaçlara yönelik yatırımların akışını hızlandırmak ve diğer üye ülkelere, bir ülkedeki yatırımları sebebiyle maruz kalabilecekleri ticari olmayan risklere karşı mükerrer ve ortak sigortalamaları da içerecek şekilde garanti sağlamaktır. MIGA'nın misyonu, kalkınma için özel yatırımları teşvikte bulunmak, doğrudan yabancı yatırımcıları ticari olmayan risklere karşı sigorta etmek ve üyelerine teşvik ve danışmanlık hizmeti sağlayarak gelişmekte olan ülkelerde cazip bir yatırım ikliminde bulunmaktır⁹⁸. Tüzel kişiliğe sahip bulunan kuruluş, anlaşma yapmaya, taşınır ve taşınmaz mal almaya ve satmaya ve hukuki muameleleri yapmaya yetkili kılınmıştır⁹⁹.

MIGA, hedef ve amacına ulaşmak amacıyla Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'nın, Uluslararası Finansman Kurumu'nun ve diğer uluslararası finansman kurumlarının faaliyetlerini desteklemektedir. Bu amaçla, kuruluş, diğer üye ülkeler lehine, bir ülkedeki yatırımları için sigortalarına, mükerrer ve ortak sigortalama da dahil güvence tesis edebilecek ve hedefine uygun başka yetkiler kullanabilecektir (mad. 2)¹⁰⁰.

MIGA'nın 163 üyesi vardır ve MIGA'ya Dünya Bankası'na üye olan her ülke, üye olabilir¹⁰¹.

5.1.1. MIGA'nın garanti kapsamına aldığı riskler

1. Ev sahibi ülkenin gerek döviz yetersizliği, gerekse döviz aktarımlarıyla alakalı mevzuat değişikliklerinin yarattığı döviz aktarma sorunlarının ortaya çıkması,
2. Kamulaştırma veya başka bir yolla garanti altına alınmış yatırım konusu mülkün yatırım sahibi kuruluşun elinden çıkması,
3. Yatırımla bağlantılı proje sözleşmesinin evsahibi ülkece bozulması veya iptal edilmesi,

⁹⁷ www.deik.org.tr

⁹⁸ Ormanoğlu, s. 85.

⁹⁹ Çelikel, s. 133.

¹⁰⁰ Tekinalp, s. 180.

¹⁰¹ www.deik.org.tr

4. Savaş hali veyahut olağanüstü hallerin meydana gelmesi neticesinde garanti konusu yatırıma devam edilememesi.¹⁰²

5.1.2. MIGA – Türkiye İlişkileri

MIGA ile Türkiye ilişkileri, Türkiye'ye yönelik yabancı sermaye yatırımlarının ve Türkiye'nin yurt dışına yönelik müteahhitlik hizmetlerinin fazlaşmasına paralel bir gelişim göstermektedir¹⁰³. Türkiye, MIGA'ya kurucu üye olarak katılmıştır¹⁰⁴. Türkiye, 11.10.1985 tarihinde MIGA Sözleşmesi'ni imzalamış ve 27.05.1988 tarihinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nce 3453 sayılı Kanun ile sözleşmenin onaylanması uygun bulunmuştur. MIGA Sözleşmesi, 88/13325 sayılı BKK88 ile onaylanmıştır¹⁰⁵.

Garanti kapsamına alınan risklerin türleri incelendiğinde, yabancı sermaye yatırımcıları Türkiye'de yatırım yaparken en çok döviz transferi sıkıntıları, kamulaştırma ve millileştirme konularında garanti arzu etmektedirler¹⁰⁶.

Türkiye MIGA'nın portföyündeki evsahibi ülkeler içerisinde 10., yatırımcı ülkeler içerisinde ise 11. sırada bulunmaktadır¹⁰⁷.

5.2. Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümü İçin Uluslararası Merkez (International Center For Settlement Of Investment Disputes-ICSID)

Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümü İçin Uluslararası Merkez (ICSID), Devletler ve Diğer Devlet Vatandaşları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümlemesi Hakkında Sözleşme ile kurulan uluslararası bir kuruluştur. Washington Sözleşmesi olarak da bilinen bu Sözleşme, Dünya Bankası Direktörler Kurulu tarafından 18 Mart 1965 tarihinde hazırlanmış ve üye devletlerin onayına sunulmuştur. Sözleşme, 14 Ekim 1966 tarihinde yürürlüğe girmiştir¹⁰⁸. 2003 yılı itibariyle sözleşme 154 devlet tarafından

¹⁰² Rıdvan Karluk, *Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, s. 274.

¹⁰³ Rıdvan Karluk, *Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, s. 275.

¹⁰⁴ Mahfi Eğilmez, Dünya Bankası Grubu ve Türkiye (2002), www.mahfiegilmez.nom.tr/kose_7.htm

¹⁰⁵ Ormanoğlu, 86

¹⁰⁶ Rıdvan Karluk, *Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, s. 275.

¹⁰⁷ www.deik.org.tr

¹⁰⁸ www.worldbank.org/icsid/cases/cases.htm

imzalanmış ve hâlâ 142 ülkede yürürlükte bulunmaktadır¹⁰⁹. Merkez, ayrı tüzel kişiliğe sahip olmakla beraber, Dünya Bankası'nın himayesi altındadır¹¹⁰.

ICSID'in tüm üyeleri aynı zamanda Dünya Bankası'nın da üyeliğine sahiptirler¹¹¹.

Yabancı yatırımcılar, GYÜ'lere yönelirken normal ticari risklerin dışında olan tehlikelerden her zaman çekinmişlerdir. Bu ülkelerin ekonomik kalkınmalarında sermaye ihtiyaçları büyüktür. Bu ihtiyaçların karşılanması için Dünya Bankası, yabancı sermayenin çekindiği riskleri ortadan kaldırmak ve yabancı yatırımcılara güven veren bir ortam yaratmak için ICSID sözleşmesini hazırlamıştır¹¹².

Merkezin amacı, sözleşmeye taraf devletler ile bu devlet vatandaşları arasındaki yatırım anlaşmazlıklarının uzlaştırılması ve hakemliği amacıyla kolaylıklar sağlamaktır¹¹³. Bununla birlikte, anlaşmazlığın uluslararası uzlaştırma ve hakem kurullarına götürülmesini sağlayarak, çözümlerde uluslararası yöntemlerin uygulanmasını imkanı hale getirmektedir¹¹⁴. Merkez, bir uzlaştırma kurumu olarak çalışır. Üye ülkeler ile diğer üye ülkelerin kuruluşları arasında yatırım konuları ile ilgili uzlaşmazlık ortaya çıktığında üç yol bulunmaktadır. Bunlar; mahkemeye başvurarak yargı kararı almak, hakeme başvurarak ortak bir kesin hakem kararı alıp ona uymak veya uzlaştırma mercii önünde uzlaşma yolunu denemektir¹¹⁵. Merkez, kuruluşu hakkında çok taraflı uluslararası andlaşmada belirlenen esaslar çerçevesinde uzlaştırma ve tahkim hizmetleri vermektedir¹¹⁶.

Sözleşme yabancı yatırımlarla bağlantılı olarak sözleşmeye taraf devletlerle diğer taraf devlet vatandaşları arasındaki anlaşmazlıkların ulusal yasal muamelelere

¹⁰⁹ Ormanoğlu, s. 96

¹¹⁰ Ayhan Altıntaş, **Uluslararası Yatırımların Korunması, Temel Uyuşmazlıklar ve Tahkim Kurulları**, Hazine Dergisi, Sayı: 10, 1998, s. 19.

¹¹¹ www.worldbank.org/icsid/about/about.htm

¹¹² Rıdvan Karluk, *Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, s. 276.

¹¹³ Çelikel, s. 135.

¹¹⁴ Tekinalp, s. 180.

¹¹⁵ Rıdvan Karluk, *Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, s. 277.

¹¹⁶ Altıntaş, s. 18.

konu olmalarına karşın, kimi durumlarda bunların uluslararası yöntemlerle çözülmesinin uygun olacağı düşüncesi ile hazırlanmıştır¹¹⁷.

Merkezin uygulama alanının ağırlık noktası uluslararası tahkimdir¹¹⁸.

Merkezin uyuşmazlıkların çözümlenmesi için öngördüğü esaslar arabuluculuk ve hakemliktir. Arabuluculuk ve hakemliğin oluşturulması ve yetkileri ve hakem kararların tanınması ve tenfizi konuları sözleşmede detaylı bir şekilde düzenlenmiştir¹¹⁹. ICSID Sözleşmesi ile bağlantılı olarak işleyen hakemlik ve arabuluculuk hizmetlerine başvuru tamamıyla uyuşmazlık taraflarının isteğine bağlıdır. Sözleşme taraflarının ICSID arabuluculuk ve tahkim hizmetlerine başvurma zorunluluğu bulunmamaktadır. Fakat, taraflar bir kez kabul etmek koşuluyla, yükümlülüklerini yerine getirmek ve tahkim durumunda verilen karara uymak ve kararı uygulamak zorundadırlar. Başka bir deyişle sözleşme tarafları bu kabullerini tek taraflı biçimde geri çekemezler. Ayrıca uyuşmazlığa taraf olan veya olmayan sözleşmeyi imzalayan devletler sözleşmeye uygun olarak verilen kararları tanımak durumundadırlar. Bu tür kararlar sözleşmede öngörülen iptal, fesih gibi yollar dışında olmak kaydıyla herhangi bir temyiz veya başka hukuki yola tabi bulunmamaktadırlar¹²⁰.

Bunlardan farklı olarak ICSID, ayrıca tavsiyelerde bulunmakta, araştırmalar yapmakta ve uluslararası yatırım hukuku konusunda yayınlarda bulunmaktadır¹²¹.

Yatırım anlaşmazlıklarının Merkez'e götürülebilmesi için taraflardan birisinin ICSID'e üye devlet diğerinin ise yine buraya üye başka devletlerden birinin vatandaşı (gerçek veya tüzel kişi) olması gerekmektedir. Sözleşmenin 25/2-b maddesine göre, yabancı kontrolündeki şirketlerin uyruklığında bulundukları devlet ile olan anlaşmazlıklarını ICSID'e götürebilmeleri için uyuşmazlık durumlarında başka bir devletin vatandaşı olarak kabul edileceklerinin önceden kararlaştırılması gerekmektedir¹²².

¹¹⁷ Çelikel, s. 135.

¹¹⁸ www.mahfiogilmez.nom.tr/kose_7.htm

¹¹⁹ Çelikel, s. 135.

¹²⁰ Ormanoğlu, s. 97.

¹²¹ www.dtm.gov.tr/DUNYA/ulus/57dnya.htm

¹²² Altıntaş, s. 19.

5.2.1. ICSID – Türkiye İlişkileri

Türkiye, iki konuda çekince koyarak söz konusu sözleşmeyi 24 Haziran 1987 tarihinde imzalamış, 3460 sayılı Kanun ile TBMM tarafından onaylanması uygun bulunmuş ve 88/13325 sayılı BKK ile de onaylanmıştır¹²³. Çekincelerden biri, sözleşmenin kabulü veya onaylanması sırasında veya sonrasında, hangi tür uyuşmazlıkların ICSID yargısına götürüleceğinin imzacı devletler tarafından ICSID'e bildirilmesini düzenleyen 25/4 maddesine ilişkindir. Türkiye bu anlamda, ülkede yer alan taşınmaz mallar üzerindeki mülkiyet ve aynı haklarla ilgili uyuşmazlıkların münhasıran Türk yargı mercilerinin yargılama yetkisinde olduğunu, bu konuda ICSID yargılamasına gidilemeyeceği çekincesini koymuştur. Türkiye'nin koymuş olduğu çekincelerden bir diğeri, sözleşmenin 64 üncü maddesi ile ilgilidir. Anılan madde tahkim kararlarının uygulanması ve yorumlanması konusunda ortaya çıkacak uyuşmazlıkların müzakere yolu ile giderilememesi durumunda konunun ICSID'e iletilmesi hususunu düzenlemektedir. Ancak Türkiye bu gibi durumlarda uyuşmazlığın, taraflar arasında yapılacak anlamlı müzakereler yoluyla çözüleceğini ve çözüm için üçüncü bir tarafa (Lahey Adalet Divanı) başvurulmayacağı kaydını koymuş bulunmaktadır¹²⁴. Türkiye'nin ICSID'e üye olmasının en önemli yararı, yabancı yatırımcıların Türkiye'ye yönelik yatırım isteklerini özendirici bir ortamın yaratılmasıdır¹²⁵.

¹²³ Ormanoğlu, s. 96.

¹²⁴ Ormanoğlu, s. 97.

¹²⁵ Rıdvan Karluk, *Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, s. 279.

MİGA üye ülkeler¹²⁶

ICSID üye ülkeler¹²⁷

¹²⁶ ENDÜSTRİLEŞMİŞ ÜLKELER: Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Japonya, Luxemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri.

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER: AFRİKA: Angola, Benin, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Kamerun, Cape Verde, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Kongo (Demokratik Cumhuriyet), Kongo (Cumhuriyet), Côte d'Ivoire, Ekvatorial Gine, Etiyopya, Eritrea, Gabon, Gambia, Ghana, Guinea, Kenya, Lesotho, Madagaskar, Malawi, Mali, Mauritania, Mauritius, Mozambik, Namibya, Nijerya, Rwanda, Senegal, Sierra Leone, Seychelles, Güney Afrika, Sudan, Swaziland, Tanzanya, Togo, Uganda, Zambiya, Zimbabwe.

ASYA / PASİFİK: Afganistan, Bangladeş, Cambodia, Çin, Doğu Timor, Fiji, Hindistan, Endonezya, Kore, Lao Demokratik Halk Cumhuriyeti, Malezya, Maldivler, Micronesia, Mongolia, Nepal, Pakistan, Palau, Papua Yeni Gine, Filipinler, Samoa, Singapur, Solomon Adaları, Sri Lanka, Thailand, Vanuatu, Vietnam

ORTADOĞU / KUZEY AFRİKA: Algeria, Bahreyn, Mısır, İran, İsrail, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Libya, Fas, Umman, Katar, Suudi Arabistan, Suriye, Tunus, Birleşik Arap Emirlikleri, Yemen

AVRUPA / MERKEZ ASYA: Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Bulgaristan, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Georgia, Macaristan, Kazakistan, Kırgız Cumhuriyeti, Litvanya, Lithuania, Makedonya, Malta, Moldova, Polonya, Romanya, Rusya Federasyonu, Serbia ve Montenegro, Slovak Cumhuriyeti, Tacikistan, Türkiye, Türkmenistan, Ukrayna, Özbekistan

LATİN AMERİKA / KARAİPLER: Antigua ve Barbuda, Arjantin, Bahamalar, Barbados, Belize, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Kosta Rica, Dominik, Dominik Cumhuriyeti, Ecuador, El Salvador, Grenada, Guatemala, Guyana, Haiti, Honduras, Jamaika, Nikaragua, Paraguay, Panama, Peru, St. Kitts & Nevis, St. Lucia, St. Vincent, Surinam, Trinidad & Tobago, Uruguay, Venezuela

¹²⁷ Afganistan, Arnavutluk, Arjantin, Avustralya, Avusturya, Azerbaycan, Bahamalar, Bahreyn, Bangladeş, Barbados, Belarus, Belçika, Benin, Bolivya, Bosna Hersek, Botswana, Bulgaristan, Burkina Faso, Burundi, Kamerun, Çad, Şili, Çin, Kolombiya, Kongo, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kosta Rica, Hırvatistan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Ekvator, Ermenistan, Mısır, El Salvador, Estonya, Fiji, Finlandiya, Fransa, Gabon, Gambia, Gürcistan, Almanya, Gana, Gine, Yunanistan, Grenada, Guatemala, Guyana, Honduras, Macaristan, İzlanda, Endonezya, İrlanda, İsrail, İtalya, Jamaika, Japonya, Ürdün, Kazakistan, Kenya, Kore Cumhuriyeti, Kuveyt, Lübnan, Liberya, Lesoto, Litvanya, Luxemburg, Makedonya, Madagaskar, Malawi, Malezya, Mali, Malta, Micronezya, Moritanya, Mongolya, Mauritius, Raunda, Fas, Mozambik, Nepal, Hollanda, Yeni Zelanda, Nikaragua, Nijer, Nijerya, Norveç, Umman, Pakistan, Panama, Papua Yeni Gine, Paraguay, Peru, Portekiz, Romanya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Filipinler, Suudi Arabistan, Senegal, Singapur, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, Solomon Adaları, İspanya, Sri Lanka, St. Kitts ve Nevis, St. Lusya, Seyşeller, Sierra Leone, Sudan, Somali, Batı Samoa, Swaziland, İsveç, İsviçre, Tanzanya, Doğu Timor, Togo, Tonga, Trinidad Ve Tobago, Tunus, Türkiye, Türkmenistan, Uganda, Ukrayna, Birleşik Arap Emirlikleri, İngiltere, ABD, Uruguay, Özbekistan, Venezuela, Yemen Cumhuriyeti, Zambiya, Zimbabwe

6. TAHKİM

Gerek iç hukuk gerekse milletlerarası özel hukukta tahkim önemli bir yerde bulunmaktadır. Mevcut veya ileride doğacak olan anlaşmazlıkların çözümünü, herhangi bir devlet yargısı yerine, hakemlere havale etmede tarafların önemli çıkarları bulunmaktadır¹²⁸. Tahkim, tarafların kendi arasındaki bir anlaşmazlığı üçüncü bir tarafa ya da bir bağlayıcı karar amacıyla mahkemeye takdim ettiği bir analiz şeklidir.¹²⁹

Tahkim (uluslararası hakemlik), en iyi biçimde, Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Yollarla Çözülmesi konusunda 18 Ekim 1907 tarih ve 1 sayılı La Haye Sözleşmesi'nde tanımlanmıştır. Sözleşmedeki tanım uyarınca tahkim; "uluslararası hakemliğin amacı, Devletler arasındaki uyuşmazlıkların, Devletlerin kendi seçecekleri yargıçlarla ve hukuka uygun olarak çözülmesidir."(mad. 37)¹³⁰

La Haye sözleşmesindeki tanımla birlikte tahkim konusunda başka tanımlamalarda sözkonusudur. Tahkim, bir sözleşmenin taraflarının, içinde bulundukları ihtilafı, ilgili devletin yargı organlarına başvurarak çözmek yerine, karşılıklı bir biçimde anlaşmak suretiyle, "hakem" olarak adlandırılan ihtisas sahibi kişiler aracılığı ile çözüme kavuşturmak esasına dayanmaktadır¹³¹. Tahkim, belirli bir maddi ilişkiden doğan uyuşmazlığın çözümünü sağlayan bir hukuki araçtır. Taraflar arasındaki esas ilişki ile çok sıkı bağlantıya sahip bulunan tahkimin niteliği, ancak maddi ilişkinin niteliğini belirlemekle mümkün olabilir¹³².

Günümüzde, uluslararası karakterli ticari anlaşmazlıkların en yaygın kullanılan çözüm yolu tahkimdir¹³³. Uluslararası ticaretin gereksinimleri, ihtilaf çözme usulü olarak

¹²⁸ Yılmaz Altuğ, **Türk Milletlerarası Usul Hukuku (Devletler Hususi Hakkında Yargı Yetkisi)**, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 3. Bası, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1983, s. 135.

¹²⁹ Roy Goode, **Commercial Law**, Second Edition, London: Penguin Books, 1995, s. 1176.

¹³⁰ Seha L. Meray, **Devletler Hukukuna Giriş**, 2. Cilt, Yeniden Gözden Geçirilmiş 4. Bası, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1975, s. 351.

¹³¹ Şaban Erdikler, **Uluslararası Yatırımlara Yönelik Uygulanan Tahkim Müessesesi**, [http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/12-04-2005\(2\).htm](http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/12-04-2005(2).htm)

¹³² İlyas Çelikaş, **Milli ve Milletlerarası Tahkim Karşılaştırması**, <http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/tahkim.htm>

¹³³ Cemal Şanlı, **Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, 2. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2002, s. 207.

tahkimi öne çıkarmaktadır¹³⁴. Tahkimde, bir uyuşmazlığın söz konusu olması gerekmektedir.

Tahkim geniş anlamda, tarafların mevcut olan veya potansiyel olabilecek bir ihtilafı, aralarındaki bir anlaşmaya göre, hakem adı verilen özel şahıs(lar)ın kararına götürdükleri, devlet yargısı haricinde, özel bir prosedürdür. Hakem heyeti ihtilafın tarafları veya bunların temsilcilerince seçilebilir. Taraflar, bununla birlikte, hakem heyetinin tahkime uygulayacağı ilkeyi kendi aralarında belirleyebilir. Hakem kararları nihai ve tarafları bağlayıcı nitelik taşımaktadır. Karar, tarafların heyete sunmuş olduğu iddia ve deliller ışığında alınır¹³⁵. Tahkim; değerlendirme, tasdik etme ve diğer ihtisasa dayanan kararlardan ayrılmaktadır¹³⁶.

Tahkim hem devletler arasındaki hem de devletler ile diğer devletlerin vatandaşları arasındaki anlaşmazlıklara açık olan bir kurumdur. Anlaşmazlığın uluslararası tahkime götürülmesi tamamen tarafların rızasına bağlıdır. Fakat imzalanacak antlaşmalar veya peşinen rıza verilmesi suretiyle anlaşmazlıkların bu metodla çözümü önceden kararlaştırılabilir¹³⁷.

Tahkim yolu ile çözüme ulaştırılabilecek hususlar, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf hakkı bulunan ve sözleşme içerisinde hüküm altına alınarak önceden belirlenmiş konulardır¹³⁸.

Tahkimin “*en uygun uyuşmazlık çözüm yöntemi*” olarak benimsenmiş olmasının çeşitli sebepleri vardır.

Bu sebepler;

- Tahkim kurumu, bağımsız ve tarafsız yargı yeri olarak algılanmaktadır. Anlaşmazlıkların çözümünde yargı yerinin tarafsız ve bağımsız olması, taraflar açısından vazgeçilmez bir unsurdur.

¹³⁴ Cemal Şanlı ve Nuray Ekşi, **Uluslararası Ticaret Hukuku**, 4. Bası, İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım LTD. ŞTİ., 2005, s. 60.

¹³⁵ Uğur Emek, , **Uluslararası Ticarete Tahkim Prosedürü**, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, İdari Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Hukuki Tedbirler ve Kurumsal Düzenlemeler Dairesi Başkanlığı, 1999, s. 7, <http://ekutup.dpt.gov.tr/hukuk/emeku/tahkim.pdf>

¹³⁶ Goode, s. 1176.

¹³⁷ Altıntaş, s. 5.

¹³⁸ Erdikler, [http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/12-04-2005\(2\).htm](http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/12-04-2005(2).htm)

- Tahkim, esas itibarıyla tarafların iradesine dayanan hususî bir yargılama metaodu olmakla, milli mahkemelere oranla kararların daha hızlı verilebileceği bir usuldür.

- Hakemler ve tahkim mahkemeleri, milli mahkemelere nazaran uluslararası ticari uyuşmazlıklar hakkında özel bilgi ve tecrübeye sahip olan kişi ve kurumlardır.

- Tahkimde taraflar, hakemlerin anlaşmazlık konusu ilişkinin içinde olduğu sektörlerde geçerli bulunan kuralları, ticari teamülleri ve bilhassa tarafların anlaşmalarını iç hukukun emredici ve kamu düzeni kuralları dışına çıkarak uygulamasını isteyebilmektedir. Böylece uluslararası ticaretin nitelik ve gereklerine uygun daha adil kararlar alınabilmektedir.

- Ayrıca tahkim yargılamasının hesaplı ve seri olması, yargılamanın gizliliği sebebiyle ticari gizliliğin sağlanabilmesi, hakemlerin aynı zamanda uzlaştırıcı olmaları ve taraflar arasındaki ilişkileri zedelemeyen barışçı çözüm metodu niteliği taşıması sebepleri ile seçilmektedir¹³⁹.

Uluslararası nitelikteki anlaşmazlıkların çözümünde başvurulabilecek üç ana yol/mercii bulunmaktadır:

a- Uluslararası Uzlaştırma Komisyonları

b- Uluslararası Tahkim Kurulları

c- Uluslararası Adalet Divanı

Uluslararası Adalet Divanı (UAD) önünde yalnızca devletler davaya taraf olabildiğinden, devletler ile yabancı yatırımcılar arasındaki anlaşmazlıkların doğrudan UAD'ye götürülmesi mümkün değildir. Buna karşılık, uluslararası uzlaştırma veya tahkim komisyonları hem devletler arasındaki hem de devletler ile diğer devletlerin vatandaşları arasındaki anlaşmazlıklara açık kurumlardır. Anlaşmazlıkların bu kurumlara iletilmesi

¹³⁹ Şanlı ve Ekşi, s. 62-63.

tarafların rızasına bağlıdır¹⁴⁰. Tahkim kararları taraflar bakımından aynen mahkeme kararları gibi bağlayıcıdır¹⁴¹.

Uluslararası tahkimin doğası gereği, tahkim taraflarının en az birisinin yabancı olması ve/veya hakem kararlarının alındığı ülkeden başka bir ülkede (borçlunun ikametgahı ya da mallarının bulunduğu yer) uygulanması gerekliliği; hakem kararlarının tanınması ve etkili bir şekilde tenfiz edilmesinde milli mevzuatların yetersiz kalmasına neden olmuştur. Bu yetersizliği gidermek için çeşitli tarihlerde iki ve çok taraflı uluslararası sözleşme imzalanmıştır. Uluslararası düzenlemelerin tahkim ile hakkındaki kuralları sadeleştirme gayretlerine rağmen, ülkemizde, tahkim mevzuatı hususunda hala tartışmalı konular bulunmaktadır¹⁴².

6.1. Tahkimin Unsurları

Tahkim prosedürü özel bir irade beyanına, kural olarak bir tahkim anlaşmasına (tahkim sözleşmesi veya tahkim şartı) istinad eder. Bu tahkim anlaşması, müstakil olarak esas antlaşma yanında yer alır ve normal yargının bertaraf edilmesi amacını taşır. Bununla tahkim anlaşmasına konu oluşturan ihtilaf sebebiyle açılacak davayı önleyici bir itiraz hakkı da tesis edilmiş olur. Böylece tahkim anlaşmasının esas hükmü, özel bir hakem mahkemesi için münhasır bir yetki tesisi ile normal yargının bertarafı ve bununla ilişkili olarak davayı önleyici bir itirazın yaratılması olmaktadır. Bir tahkimde, tahkim anlaşması, esas akit, hakem akdi ve tahkim usulü birbirinden ayrılır¹⁴³.

6.1.1. Tahkim Sözleşmesi

Daha öncede söz edildiği gibi tahkim, bu yola başvurmak amacıyla tarafların önceden açıklanan istek birliğine dayanan barışçı ve hukuksal bir çözüm biçimidir. Bu istek birliği hakemlik sözleşmesi adı verilen özel bir anlaşmada belirtilir¹⁴⁴.

¹⁴⁰ Osman Saraç, **Milletlerarası Tahkim ve Uluslararası Yatırımlar**, Maliye Dergisi, Sayı: 140, 2002, s. 47-48, [http://www.maliye.gov.tr/apk/MALDER%20\(S-140\)/Milletlerarasi%20Tahkim%20-%20O.%20Sarac.pdf](http://www.maliye.gov.tr/apk/MALDER%20(S-140)/Milletlerarasi%20Tahkim%20-%20O.%20Sarac.pdf)

¹⁴¹ Altıntaş, s. 5.

¹⁴² Emek, s. IV.

¹⁴³ Ergin Nomer ve Cemal Şanlı, **Devletler Hususi Hukuku**, 12. Bası, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2003, s. 459.

¹⁴⁴ Meray, s. 363.

Tarafların, ihtilafın hakem mahkemesinde halledileceğine dair aralarında yaptıkları sözleşmeye "tahkim sözleşmesi" adı verilmektedir¹⁴⁵. Bu sözleşme tahkimin temelini oluşturur ve taraflar arasında bu tür bir sözleşme bulunmadan, ihtilafların tahkim yolu ile çözülmesi mümkün değildir¹⁴⁶. Tahkim sözleşmesi, bir uzlaşma kararının oluşturulmasını veya hukukun karar verilebilir kurallarını içermelidir¹⁴⁷.

Başka bir tahkim sözleşmesi ile uluslararası tahkim yoluna gidilebileceği gibi asıl sözleşmeye konulan bir tahkim şartı ile de bu yola başvurulabilir. Tahkim sözleşmesi asıl sözleşmenin geçersizliğinden bağımsızdır. Asıl sözleşmenin herhangi bir nedenle hükümsüz olması tahkim sözleşmesini geçersiz hale getirmemektedir¹⁴⁸.

Tahkim sözleşmesi iki biçimde yapılabilir;

a. Bağımsız bir sözleşme olarak: Taraflar doğmuş olan bir anlaşmazlığın tahkim yolu ile çözümlenmesi amacıyla ayrı bir sözleşme yapabilir. Bu sözleşmenin konusu sadece tahkimdir. Dar manada tahkim sözleşmesi, bu bağımsız tahkim sözleşmesine verilen isimdir.

b. Tahkim şartı: Taraflar belirli bir konuda yaptıkları sözleşme hükümleri arasında, bu sözleşmeden doğacak anlamazlıkların hakem yolu ile çözülmesini kararlaştırmışlarsa, bu bir "tahkim şartı"dır¹⁴⁹. Burada tahkim, o sözleşmenin tek başına konusu olmayıp, o sözleşmenin sadece bir şartını teşkil etmektedir. Ancak, bu koşul kanunun anladığı anlamda bir tahkim sözleşmesidir ve tahkim sözleşmesinin bağlı olduğu hükümlere tabidir¹⁵⁰.

6.1.1.1. Tahkim Sözleşmesi Hazırlanırken Dikkat Edilmesi Gereken Unsurlar

Öncelikle tahkim sözleşmesi yazılı olarak yapılmalıdır.

¹⁴⁵ Altuğ, s. 135.

¹⁴⁶ Şanlı ve Ekşi, s. 65.

¹⁴⁷ Goode, s. 1185.

¹⁴⁸ Yeliz Ünal, *Ticari Uyuşmazlıkların Çözümünde Uluslararası Tahkim*, İGEME İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, 2005, s. 4.

¹⁴⁹ Aysel Çelikel, *Milletlerarası Özel Hukuk*, 4. Bası, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1995, s. 380.

¹⁵⁰ Emek, s. 15.

Sözleşme açık ve belirgin olmalı, şüpheye yer vermeyecek biçimde hazırlanmış bulunmalıdır.

Hakemlerin yetkisini azaltacak maddeler yer almamalıdır.

Yalnızca bir yargı mercii yetkilendirilmelidir.

İki tarafın iradeleri sonucu (görüş ve dikkatinin alındığı) anlaşma yapılmalıdır.

Tahkim şartı veyahut tahkim sözleşmesi olduğu takdirde taraflardan bir tanesi sözleşmeden doğan uyuşmazlığı yargı merciiilerine götürürse diğer tarafın davanın başında tahkime itiraz etmesi gerekmektedir¹⁵¹.

Tahkim sözleşmesi, uyuşmazlığın mevzu olarak inceleneceği hakemliğin temeli ve çerçevesidir. Hakemlik, tahkim sözleşmesine uygun olarak yürütülmeli ve neticelendirilmelidir¹⁵².

6.1.2. Esas Akit

Esas akit, tahkimin diğer tüm unsurlarından bağımsız bir biçimde kendi hukukuna tabi olur. Bununla birlikte filiyatta, genellikle tekml hukuki ilişkilerini tek bir hukuk düzenine bağlamak hususunda tarafların iradelerinin mevcut olabileceği esası üzerinde durulur¹⁵³.

6.1.3. Hakem Akdi

Taraflar aralarında doğmuş olan bir uyuşmazlığın çözümü amacıyla hakeme başvurma hususunda bir sözleşme yapabilir. Bu sözleşmeye "hakem sözleşmesi" (hakem akdi) adı verilir¹⁵⁴. Bu sözleşme yazılı veya sözlü olarak yapılabilir. Uygulamada, davanın başında taraflar ve hakemlerin katılımı ile düzenlenerek hakemler ve taraflarca imzalanan "yetki belgesi (görev belgesi)" ile bu anlaşma yazılı biçime getirilmektedir¹⁵⁵. Bir usul hukuku sözleşmesi olan hakem sözleşmesi, diğer sözleşmeler gibi tarafların irade serbestisine açıktır. Yani taraflar tahkim sözleşmesinde hakem kararlarının tabi

¹⁵¹ Ünal, s. 4.

¹⁵² Meray, s. 364.

¹⁵³ Nomer ve Şanlı, s. 461.

¹⁵⁴ Aysel Çelikel, *Milletlerarası Özel Hukuk*, s. 380.

¹⁵⁵ Şanlı ve Ekşi, s. 65.

olacağı kanunu belirleme yetkisine sahip bulunmaktadırlar. Taraflar bu kanunu açıkça belirledikleri taktirde sorun bulunmamaktadır. Fakat taraflar sözleşmede tahkimin hangi kanuna tabi olacağını belirlemediklerinde sözleşmenin yorumu yolu ile bir neticeye ulaşmak gerekmektedir¹⁵⁶.

6.1.4. Tahkim Usulü Ve Tahkim Kararı

Taraflar veya onların iradelerine uygun olarak hakem mahkemesi uygulanacak usul açısından kendilerini, seçtikleri bir hukuk düzenine tabi tutabilirler. Bunun tek ön koşulu, seçilmiş olan hakem mahkemesinin bu usulü tatbika yetkili bulunabilmesidir. Aksi taktirde taraflar bu hakem mahkemesinin tatbika zorunlu olduğu usule uymak zorundadır. Tarafların bu konuda bir anlaşması bulunmuyorsa tahkim usulünün ortaya çıktığı yer hukuku usule hakim olur. Hakem kararı usulün son kademesidir ve ancak usule hakim olan hukuka tabi olur¹⁵⁷. Hakem kararı, taraflar arasındaki tahkim sözleşmesi veya tahkim şartı uyarınca ihtilafa el koyan hakemler tarafından verilen karardır¹⁵⁸.

6.2. Tahkimde Uygulanacak Hukuk

Tahkim ile ilgili mevzuat; tarafların ehliyetini belirleyecek hukuk, tahkim sözleşmesine uygulanacak hukuk, tahkim davasına uygulanacak hukuk, anlaşmazlığın kendisine uygulanacak maddi hukuk ve hakem kararlarının tenfiz edilmesine uygulanacak hukuk nizamlarından oluşmaktadır¹⁵⁹.

Taraflar, hakemler tarafından uygulanacak usulü muayyen bir tahkim kurumunun kurallarına (tüzük veya yönetmeliklerine) ya da milli hukuk sistemine atıf yapmak yoluyla veya doğrudan kaleme almak yoluyla belirleyebilirler¹⁶⁰.

Tahkim yargılamasında uygulanacak hukuk açısından ilk olarak taraf iradeleri göz önünde bulundurulmaktadır. Gerek ad hoc tahkimde gerekse kurumsal tahkimde uygulanacak hukuk taraflar tarafından, tahkim sözleşmesinde açık olarak belirtilebilmektedir. Bu doğrultuda taraf iradesi söz konusu değilse; yani uygulanacak

¹⁵⁶ Aysel Çelikel, *Milletlerarası Özel Hukuk*, s. 385.

¹⁵⁷ Nomer ve Şanlı, s. 461.

¹⁵⁸ Altuğ, s. 135.

¹⁵⁹ Emek, s. 4.

¹⁶⁰ Şanlı, s. 214.

olan maddi hukuk belirtilmemiş ise hakemler uyuşmazlığa en uygun olan hukuk sistemi kaidelerini uygulamaktadırlar. Tarafların açık olarak yetki vermeleri koşuluyla *hakkanîyet ve nesafet kurallarına* göre veya *dostane aracı* olarak hakem veya hakem kurulu karar verebilmektedir¹⁶¹.

6.3. Yabancı Hakem Kararları

Yabancı hakem kararları, yabancı bir kanun otoritesi temelinde verilmiş bulunan kararlardır¹⁶². Hakemler, bağımsız ve tarafsız bulunmalıdırlar. Hakemin taraflardan herhangi biriyle kişisel, sosyal ve finansal ilişkisi bulunmaması gerekmektedir. Hakemin taraflardan birine doğru meyil etmemesi gerekmektedir¹⁶³.

Bir hakem kararının milliyetini tayin yetkisi, kararın ülkesinde tenfizinin istenen devletin hukukuna ait bulunmaktadır. Örnek olarak Türkiye'de tenfiz edilecek bir hakem kararının milli bir karar sayılıp sayılmadığı Türk hukukuna ait olan bir konudur. Nitekim 1958 New York sözleşmesi, sözleşmenin kapsamını oluştururken “tenfizin talep edildiği devlette milli sayılmayan hakem kararları” ifadesini kullanmaktadır. Hakem kararlarının milliyeti, tenfiz edileceği ülkede, karara yabancılık verilmesi hususunda kabul edilen kıstasa göre tayin edilir¹⁶⁴.

Burada yer alan yabancılık unsuru hakemlerin taabiyetinde bulunmamaktadır. Yabancılık hakemlerin karar verdikleri yerin tanımına veya tenfiz talep edilen yerden değişik bir hakimiyete tabi olduğunu belirtir. Yabancı hakem kararlarının verildiği ülke bu kararın tanınması ve tenfizine izin vermiş bulunmalıdır¹⁶⁵.

Türk hukuku bakımından yabancı hakem kararı, diğer bir devletin hukukuna tabi olarak verilmiş olan bir karardır. İngiliz, Alman, İsviçre hakem kararları gibi. Hakem kararının hangi devletin kararı olduğunun tespit edilmesi, bilhassa kararın tenfizi için aranan karşılıklılığın var olup olmadığının tayini açısından önem taşımakta, ancak bu

¹⁶¹ Ünal, s. 5.

¹⁶² Ata Sakman, İlhan Yılmaz, Nuray Ekşi, **Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun Uygulamadan Örnekler**, İstanbul: Evrim Basım Yayım Dağıtım, 1989, s. 133.

¹⁶³ Goode, s. 1188.

¹⁶⁴ Aysel Çelikel, *Milletlerarası Özel Hukuk*, s. 383.

¹⁶⁵ Yılmaz Altuğ, **Devletler Hukuku (Hususi ve Umumi)**, İstanbul: Özel İktisadi ve Ticari İlimler Yüksek Okulu Yayınları, 1968, s. 172.

koşul milletlerarası hakem mahkemelerinin verildiği bazı hakem kararların tenfizinde uygulanması mümkün olmayan bir hüküm halini almaktadır¹⁶⁶.

6.4. Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması Ve Tenfizi

Yabancı kararların Türkiye'de sonuç verebilmesi o kararın tanınması veya tenfiz edilmesine bağlı olmaktadır. Diğer bir deyişle, yabancı olarak nitelendirilen mahkeme kararları ve hakem kararları ancak tanıma veya tenfiz edilebilme şartı ile Türkiye'de sonuç doğurabilirler. Tanıma ve tenfiz kavramları, muhteva ve neticeleri bakımından birbirinden farklı kavramlardır¹⁶⁷.

Tanıma, bir uluslararası hukuk şahsının kendisi dışında oluşan belli bir olayı, bir belgeyi ya da bir iddiayı kendisi açısından yasal kabul ettiğini ve hukuksal ilişkilerini bu yolla kabul edilen veriler üzerine kuracağını bildiren bir hukuksal işlemdir. Tenfiz ise, yabancı mahkemeler tarafından verilmiş olup hukuk ve ticaret davaları hakkında nihai hükümleri ihtiva eden ve o devlet kanunlarına göre kesinleşmiş hüküm halini almış bulunan ilamların (kararların) ulusal icra dairelerince uygulanmasını temin etmek amacıyla ulusal mahkemelerce verilmesi gereken karara bağlı olarak yabancı mahkeme ilamlarına uygulanma kabiliyeti kazandırılan işlemdir¹⁶⁸.

6.4.1. Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması

Yabancı hakem kararlarının tenfizi konusu New York Sözleşmesi ile ve MÖHUK'un 43-45. maddelerinde düzenlenmiştir. Bununla birlikte, MÖHUK'un 43-45. maddeleri yalnızca yabancı hakem kararlarının tenfizini düzenlemekte olup, yabancı hakem kararlarının tanınması konusu ile alakalı herhangi bir düzenleme içermemektedir. Gerek MÖHUK gerekse New York Sözleşmesi açısından hakem kararlarının tanınması ve tenfizinin şartları bakımından bir ayırım olmadığından bahsedilebilecektir.

Bununla birlikte yabancı hakem kararlarının tanınması amacıyla (tenfizde olduğu gibi) karşılıklılık esası da aranır. Bazen yabancı hakem kararlarının, cebri icraya

¹⁶⁶ Aysel Çelikel, *Milletlerarası Özel Hukuk*, s. 382.

¹⁶⁷ Ziya Akıncı, *Milletlerarası Tahkim*, 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., 2003, s. 243.

¹⁶⁸ Ormanoğlu, s. 36.

yol açmadan, (tenfizi yerine) tanınması gerekli ve yeterli olabilmektedir. Tanıma kavramı yabancı bir karara göre kesin hüküm itirazında bulunma ve kesin delil olarak kullanma imkanı vermektedir¹⁶⁹.

Yabancı ilamın icra kabiliyeti değil de kesin hüküm etkisi yabancı bir ülkede kabul edildiği takdirde yabancı hakem kararının tanınması söz konusu olur¹⁷⁰.

Yargıtay 11.HD, E.1985/5537, K.1985/7507, T.30.9.1985'e göre MÖHUK mad. 42'de; tanıma, yabancı mahkeme ilamının kesin delil veya kesin hüküm olarak kabul edilebilmesi amacıyla yabancı ilamın tenfiz koşullarını taşıdığının mahkeme tarafından tespit edilmesidir. Bu durumuyula tanıma bir tespitten ibaret olmaktadır. Yabancı ilamın tanınması yabancı ilamdan delil veya kesin hüküm olarak yararlanabilme neticesini doğurur¹⁷¹.

6.1.5. Yabancı Hakem Kararının Tenfizi

Tenfiz; yabancı hakem kararının, icra edilebilmesine bağlı olarak Türkiye'deki mahkemelerin aldığı karardır. Yabancı hakem kararlarının uygulanabilmesi için tenfiz işlemi şarttır¹⁷². Tenfiz; yabancı ülkelerde hukuk davalarına ilişkin olarak verilmiş ve o devlet kanunlarına göre kesinleşmiş olan ilamların Türkiye'de icra olunabilmesine, yetkili Türk mahkemesinin karar vermesidir¹⁷³.

Yabancı hakem kararlarının Türkiye'de tenfiz edilebilmesi için, yabancı hakem kararlarının tenfizine engel bir hal bulunmaması gerekir. Bununla birlikte, yabancı hakem kararlarının Türkiye'de tenfiz edilebilmesi için bir tenfiz davası açılarak, mahkemeden, yabancı hakem kararlarının tenfizine engel bir hal olmadığına dair karar alınması gerekmektedir¹⁷⁴.

Yargıtay 2.HD, E.7572, K.8064, T.16.10.1984'e göre 2675 sayılı MÖHUK'da tenfiz kararını verme vazifesi Asliye Hukuk Mahkemesine verilmiştir¹⁷⁵.

¹⁶⁹ Akıncı, s. 252-253.

¹⁷⁰ Yılmaz Altuğ, *Türk Milletlerarası Usul Hukuku*, s. 132.

¹⁷¹ Sakman, Yılmaz ve Ekşi, s. 127.

¹⁷² Ünal, s. 10.

¹⁷³ Sakman, Yılmaz ve Ekşi, s. 106.

¹⁷⁴ Akıncı, s. 254.

¹⁷⁵ Sakman, Yılmaz ve Ekşi, s. 111.

6.1.5.1. Tenfiz İşleminin Koşulları

MÖHUK'a göre yabancı hakem kararlarının tenfiz koşulları aşağıdaki gibidir:

- Yabancı hakem kararı, taraflarca seçilen veya kararın verildiği yerin usul hukuku hükümlerine göre kesinleşmiş ve icra kabiliyeti kazanmış bulunması gerekmektedir.

- Hakem kararının izafe edilebileceği Usul Hukuku sisteminin bağlı bulunduğu devlet veya kararın verildiği devlet ile Türkiye Cumhuriyeti arasında karşılıklılık esasına dayanan bir anlaşma, veya o devlette Türk hakem kararlarının tenfizini mümkün kılan bir kanun hükmünün veya fiili uygulamanın bulunması gerekmektedir.

- Taraflar arasında bir tahkim sözleşmesinin var olması veya esas sözleşmede tahkim şartının bulunması gerekmektedir.

- Hakem kararının genel ahlaka veya kamu düzenine aykırı bulunmaması gerekmektedir.

- Hakem kararına konu olan uyuşmazlığın Türk kanunlarına göre tahkim yolu ile çözümünün mümkün olması gerekmektedir.

- Tarafların tahkim muhakemesinde usulüne uygun olarak temsil edilmiş ve – temsil edilmemiş ise dahi- yapılan işlemleri sonradan açık olarak kabul etmiş olması gerekmektedir.

- Hakkında hakem kararının tenfizi istenen tarafın, hakem seçiminden usulu dairesinde haberdar edilmiş olması iddia ve savunma haklarından mahrum olmaması gerekmektedir.

- Tahkim sözleşmesi veya şartının, taraflarca tabi kılınan hukuka, böyle bir hukuk seçimi yapılmamış ise, hakem kararının verildiği yer hukukuna göre geçerli olması gerekmektedir.

- Hakemlerin seçimi veya onların uyguladıkları usulün, tarafların anlaşmasına uygun olması, böyle bir anlaşma yok ise, kararın verildiği yer hukukuna uygun olması gerekmektedir.

- Hakem kararının, hakem sözleşmesi veya şartında belirtilen hususa ilişkin olması veya kararın sözleşme veya şartın sınırlarını aşmaması gerekmektedir.

- Hakem kararının, verildiği yerdeki yetkili mercilerce iptal edilmemiş olması gerekmektedir¹⁷⁶.

6.1.5.2. Tenfiz İşleminde Usulü

Tenfiz işlemi yetkili mahkemeye bir dilekçe aracılığıyla başvurularak yapılmaktadır¹⁷⁷.

Dilekçede yer alması gereken unsurlar;

- Tenfiz isteyen taraf ile karşı tarafın (varsa yasal temsilcilerinin) isim, soyisim ve adresleri,

- Tenfiz konusu kararın verildiği tarih,

- Hakemlerin veya hakem kurulunun ismi,

- Tenfiz kararının özeti,

- Tahkim sözleşmesi veya şartının aslı veya onaylı örneği ile bu belgelerin tercüme edilmiş ve usulen onaylanmış örnekleri.

- Son aşamada tenfiz istemi ile alakalı dilekçe karşı tarafa tebliğ edilmektedir¹⁷⁸.

New York Sözleşmesi'nin IV. ve MÖHUK'un 44. maddesine göre, tenfiz davasında şu belgelerin sunulması gerekmektedir¹⁷⁹:

a. tahkim sözleşmesi veya şartının asıl veya usulüne uygun olarak onanmış örneği,

¹⁷⁶ Yılmaz Altuğ, *Türk Milletlerarası Usul Hukuku*, s. 148.

¹⁷⁷ Ünal, s. 11.

¹⁷⁸ Ünal, s. 11.

¹⁷⁹ Akıncı, s. 255.

- b. hakem kararının usulen kesinleşmiş ve icra ağabeyliyeti kazanmış aslı ve onanmış örneği,
- c. yukarıda sayılan belgelerin tercüme edilmiş ve usulen onanmış örnekleri.

6.6. Tanıma İle Tenfiz Arasındaki Farklar

Tanıma ile tenfiz arasındaki farklar şu biçimde sıralanabilir:

- Tanınmayan bir yabancı ilam tenfiz edilemezken, tenfiz edilemeyen bir yabancı ilam ise tanınabilir.
- Tanıma için de koşullar aranır, tenfiz için ek koşullar aranır.
- Tespit davaları mahiyeti bakımından tenfize gereksinme göstermez.
- Yabancı ilam mücenet delil içerebilir ve exceptio rei judicatae'ye yol açabilir¹⁸⁰.

6.7. Tahkim Kurumları

Taraflar anlaşmazlık ortaya çıkmadan bir tahkim sözleşmesi ile, ana sözleşmenin uygulanması sırasında anlaşmazlık vuku bulduğunda çözüm için hakem heyetine gideceklerini kararlaştırma hakkına sahip bulunmaktadır ve genelde uygulamada gözlenen metoddadır. Ancak, ana sözleşmede tahkimle ilgili bir hüküm yoksa bile taraflar ortaya çıkan anlaşmazlığın hakem heyetince çözüme kavuşturulmasını kararlaştırabilir. Böyle bir durumla karşılaşıldığında, taraflar anlaşmazlığı tahkime götürmek için anlaşma yapma hakkına sahip bulunmaktadır ve bundan sonra anlaşmazlık tahkim mekanizması ile çözüme ulaştırılır¹⁸¹.

Örgütlenme biçimi esas alınarak tahkim iki gruba ayrılmaktadır.

6.7.1. Ad Hoc (Geçici) Tahkim

6.7.2. Kurumsal Tahkim

¹⁸⁰ Yılmaz Altuğ, *Türk Milletlerarası Usul Hukuku*, s. 133.

¹⁸¹ Emek, s. 26

6.7.1. Ad Hoc Tahkim

Ad hoc tahkim; tahkim kurulunun önceden var olan bir kuruluşa bağlı olmadan bir uyuşmazlık için oluşturulmasını ifade etmektedir¹⁸².

Ad hoc tahkimde, taraflar, kendilerinin ve hukukun belirlediği sınırlarla bir tahkim şartı veya bir tahkim sözleşmesi yaparak, hakemlerin seçimine, esasa ve usule uygulanacak kuralları kendileri tayin ederler¹⁸³. Taraflar, ad hoc tahkimi kendi tasarrufları içerisinde yalnızca özel bir olay için geçici olarak düzenler ve herhangi bir kurumun idaresine başvurmazlar¹⁸⁴. Ad hoc tahkimde taraflar, gerekli düzenlemeleri öngörmediğinde, hakemler milli veya milletlerarası tahkim düzenlemelerine dayanarak yargılamayı yapıp, kararlarını vereceklerdir¹⁸⁵.

Ad Hoc tahkime ait en gelişmiş ve modern kurallar, Birleşmiş Milletler Milletlerarası Ticaret Hukuk Komisyonu'nca (UNCITRAL) hazırlanmıştır¹⁸⁶. UNCITRAL 1976 tarihli ve 31/98 sayılı genel kurul kararı vasıtasıyla bir dizi tahkim kuralı geliştirmiştir¹⁸⁷. UNCITRAL tarafından kabul edilen tahkim kuralları, dünya çapında kullanılabilecek biçimde düzenlenmiş olup, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler tarafından benimsenmiştir. UNCITRAL kuralları belirlerken, bütün var olan uluslararası tahkim konvansiyonlarını (sözleşmelerini) ve çeşitli ülkelerde yürürlükteki önemli tahkim kurallarını gözönünde tutmuş bulunmaktadır. UNCITRAL Tahkim Kuralları, bir tahkimin idaresini şart koşmamıştır. Bununla birlikte var olan bir tahkim kurumunun kararlaştırılmış bir yetkili sıfatıyla hizmet edebileceğini ve taraflara hakem tayini yönteminde yardımcı olabileceğini benimsemiştir. Bu yol ile, sözkonusu kurallar tahtında, birçok tahkim kurumunun tahkimi yürütebilmesine zemin hazırlamıştır¹⁸⁸. Ad hoc tahkimi tercih eden taraflar, sözleşmelerinde yapacakları bir atıfla tahkim yöntemlerini UNCITRAL'ın tahkim kurallarına tabi tutabilmektedir¹⁸⁹.

¹⁸² Feyiz Erdoğan, **Uluslararası Hukuk ve Tahkim**, 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., 2004, s. 71.

¹⁸³ Goode, s. 1178 .

¹⁸⁴ Emek, s. 27.

¹⁸⁵ Şanlı, s. 214.

¹⁸⁶ Emek, s. 27.

¹⁸⁷ Ünal, s. 2.

¹⁸⁸ Erkut Onursal, **Hakem Mi?, Hakim Mi?, Ticari Uyuşmazlıkların Çözümü Size Bağlı**, <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ocak%202004/hakem.htm>

¹⁸⁹ Ünal, s. 2.

Ad hoc tahkimde, başkanın seçimi önemli yer tutmaktadır, çünkü hakemlerin anlaşmazlığında sonucu başkanın oyu belirlemektedir. Bu yöntemin en zayıf tarafı, eğer taraflar bir başkan üzerinde anlaşamadıkları takdirde anlaşmazlığın çözümünün mümkün olamayacağıdır¹⁹⁰.

Yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizi hususu, hem MÖHUK hem de New York Sözleşmesi ile düzenlenmiştir¹⁹¹.

6.7.2. Kurumsal Tahkim

Kurumsal tahkim; hakemin tayin edildiği, ulusal ve uluslararası kuruluşların daha önce belirlediği kaidelerine göre yapılan ve kurallara uygunluğu ilgili kuruluşların teminatı altında olan tahkimdir¹⁹². Kurumsal tahkim; belirli bir tahkim kurumunun daha önce kaleme alınmış kurallarına teb'an, onun kontrolünde ortaya çıkan tahkimdir¹⁹³. Bu tür tahkimde, tahkime ilişkin konular ilgili kurumca kurallara bağlanmaktadır. Bu sebeple tahkim tarafları her hususu ayrı ayrı tartışmaz. Tahkim yöntemini detaylı bir şekilde düzenleyen, tahkim yöntemini yürütecek teknik ve idari kurumları tercih edilmektedir¹⁹⁴. Kurumsal tahkim kurallarının bir kuruluş tarafından belirlenmiş olması ve tahkim taraflarının bu kurallara atıfta bulunması yeterli olmayıp, bu kuralları ihdas eden kuruluşların da fiilen tahkim prosedüründe faktör olması ve kararların onların kontrolü altında verilmesi zorunludur. Kurumsal tahkimde, hakemlik kurumları kural olarak kendilerine getirilen olaylar karşısında kendileri karar alamazlar. Bu müesseselerin vazifesi; tahkimi idare etmek, kararların kendi otoriteleri altında sadece hakemler tarafından alınmasını sağlamaktır¹⁹⁵. Kurumsal tahkimde hakemlik müesseseleri kural olarak tahkimi idare etmekle, hakemler arasında ve usul ile ilgili koordinasyonu sağlamakla, usule uyulup uyulmadığını kontrol etmekle, tarafların ileri sürdüğü iddialar ile bağlı kalınmasını ve iddianın genişletilmemesini sağlamakla görevlidir. Bu tahkimde hakemlik müesseseleri kendilerine getirilen olaylar hakkında

¹⁹⁰ Onursal, <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ocak%202004/hakem.htm>

¹⁹¹ Çeliktaş, <http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/tahkim.htm>

¹⁹² Goode, s. 1179.

¹⁹³ Şanlı, s. 241.

¹⁹⁴ Ünal, s. 2.

¹⁹⁵ Onursal, <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ocak%202004/hakem.htm>

şahsen hüküm verememektedir. Kararlar kurumsal tahkim merkezleri kontrolünde fakat bağımsız ve tarafsız hakemlerce alınmaktadır¹⁹⁶.

Uluslararası alanda pek çok kurumsal tahkim merkezi yer almaktadır¹⁹⁷. En çok bilinen tahkim kuruluşları Milletlerarası Tahkim Divanı (ICC International Court of Arbitration), Londra Uluslararası Tahkim Divanı (the London Court of International Arbitration) ve Amerikan Tahkim Kurumu (American Arbitration Association)dur. Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözümü İçin Uluslararası Merkezi de (ICSID) yatırım anlaşmazlıklarının tahkim vasıtasıyla çözümü için idari hizmet vermektedir. Bununla birlikte, milli ve bölgesel anlamda tahkim kuruluşları da bulunmaktadır¹⁹⁸. Türkiye'de TOBB Tahkim Divanı (Ankara) ve İTO Ticaret Odası Tahkim Mahkemesi, MTO (Milletlerarası Ticaret Odası) tahkim kuralları esas alınarak kurulmuş, uluslararası ticari uyuşmazlıklarda tahkim hizmeti sunmakta olan kurumlardır¹⁹⁹.

6.8. Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümünde Uluslararası Tahkim

Devletler ve yabancı yatırımcılar arasında doğabilecek uyuşmazlıkların, uluslararası alanda tarafları hukuken bağlayıcı bir biçimde karara bağlanmasında kullanılabilecek tek yol; uyuşmazlığın uluslararası tahkime, başka bir deyişle uluslararası hakem kurullarına götürülmesidir. Geçmiş iki asır öncesine dayanan bu kurulların, kararlarının bağlayıcılığının yanında, çok önemli bir avantajı; hakem atamasında taraflar arasında denge kurabilmesi ve karara referans oluşturacak kaynaklar ile ilgili önceden sıralama veya sınırlama yapılabilmesi gibi sebeplerle çok daha amaca hizmet eder şekilde kullanılabilmeleridir²⁰⁰.

6.8.1. Cenevre Protokolü

Yabancı hakem kararlarının tanınması ve tenfizini düzenleyen uluslararası sözleşmelerin birincisi 1923 yılında imzalanan Cenevre Protokolü'dür²⁰¹. "Cenevre Protokolü" bir Sözleşme (1923) ve bir Protokol (1927)'den oluşmakta olup, her iki belge halihazırda çok sayıda ülkece onaylanmıştır. Bu belgeler uyarınca, ulusal kanun ile

¹⁹⁶ Ünal, s. 2.

¹⁹⁷ Ünal, s. 2.

¹⁹⁸ Emek, s. 26.

¹⁹⁹ Ünal, s. 2.

²⁰⁰ Altıntaş, s. 6.

²⁰¹ Emek, s. 3.

tahkim şartı (klozu)'nın uygulanması kabul edilmiş ise, tahkim şartı ulusal mahkemelerce uygulamaya konulabilecektir. Fakat, tahkim şartı ilgili ülkenin kamu düzenini bozucu nitelikte ise uygulama reddedilebilecektir. Bununla birlikte, kararın uygulanmasında ülkeler arasında karşılıklılık (mütekabiliyet) esası geçerliliğini devam ettirmektedir²⁰².

Diğer yandan, 21.4.1961 tarihinde Cenevre'de imzalanan "Avrupa Milletlerarası Ticari Hakemlik Sözleşmesi" ile milletlerarası ticari işlerde tahkim uygulanmasının geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu sözleşme yoluyla tahkim anlaşması ve tahkim prosedürü ile ilgili aşamalar düzenlenmiş olup, tahkimin karardan önceki adımlarına açıklık getirilmiştir.

6.8.2. 1958 Tarihli Yabancı Tahkim Kararlarının Tanınması ve Uygulanmasına Dair Sözleşme

Coğrafi bakımdan en geniş uygulama alanı olan sözleşme ise 1958 yılında imzalanan "Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkında New York Sözleşmesi"dir²⁰³.

10 Haziran 1958 tarihinde imzaya açılıp 7 Haziran 1959 tarihinde yürürlüğe giren New York Sözleşmesi'nin amacı, yabancı hakem kararlarının tanınması ve uygulanmasını düzenlemektir. Bu sebeple, sözleşme herhangi bir tahkim sürecini içermemektedir. Buna karşılık tahkim kurumlarınca veya hakemlerce verilen kararların, sözleşme tarafı devletlerce tanınmasını ve bu devletlerde uygulanmasına yönelik hükümler taşımaktadır²⁰⁴. Türkiye, bu sözleşmeye 2 Temmuz 1992 tarihinde taraf olmuştur²⁰⁵.

New York Sözleşmesi, gerçek ve tüzel kişiler arasındaki uyuşmazlıklar ile ilgili herhangi bir devletin sınırları içerisinde verilen tahkim kararlarının, diğer devletlerce tanınip icra edilmesini öngörmekte ve kararı uygulaması talep edilen devletçe yabancı adledilen tahkim kararlarını kapsamaktadır.

²⁰² Onursal, <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ocak%202004/hakem.htm>

²⁰³ Emek, s. 3.

²⁰⁴ Ormanoğlu, s. 89.

²⁰⁵ Altıntaş, s. 17.

Sözleşmede geçen tahkim kararı kavramı, sadece belirli bir uyuşmazlığa mahsus olarak atanan hakem kurullarınca verilen kararlar ile sınırlı olmayıp, sürekli tahkim hizmeti vermek üzere kurulan (uluslararası) tahkim kurumlarınca verilen kararları da kapsamaktadır.

Sözleşmeye taraf olurken devletler tarafından; karşılıklılık esası içerisinde sadece sözleşmeye taraf olan diğer devletlerin sınırları içinde verilen tahkim kararlarının ve/veya sadece gerçek ve tüzel kişiler arasında doğacak ve mutlaka mevcut bir anlaşmadan doğması gerekmemekle beraber hukuki nitelik içeren ve ayrıca devletin kendi kanun ve nizamlarına göre de ticari kabul edilen anlaşmazlıklar için verilecek tahkim kararlarının, tanınıp uygulanacağı yönünde rezerv konulabilecektir. Türkiye anılan her iki rezerv hakkını da kullanmıştır.

Sözleşme, daha çok uluslararası ticari ilişkilerden doğan gerçek ve tüzel kişiler arasındaki uyuşmazlıkların çözümüne yönelik tahkim kararlarının icrası açısından önem arz etmekle beraber, OECD nezdinde müzakereleri devam eden yatırımlar hakkında çok taraflı uluslararası anlaşma taslağında, devletler ile yatırımcılar arasındaki uyuşmazlıklar için verilen tahkim kararlarının icrasıyla alakalı olarak bu sözleşme hükümlerine de atıfta bulunulmakta ve dolayısı ile uluslararası yatırım uyuşmazlıkları bakımından taşıdığı önem yükselmektedir²⁰⁶.

Uluslararası tahkim olanağının var olup olmaması, uluslararası yatırım kararlarının verilmesini belirleyen tek etken değildir. Ancak bu imkanın var olması, özellikle uzun vadeli yatırım kararlarında son derece olumlu bir rol oynayabilir. Bununla birlikte uluslararası tahkimden çekinilmemesi, yabancı yatırımlar ile ilgili mevcut iyi niyetin ve ek olarak devletin kendi hukuk sistemine olan güveninin de bir göstergesidir²⁰⁷.

²⁰⁶ Altıntaş, s. 17-18.

²⁰⁷ Altıntaş, s. 38-39.

6.9. Tahkime Yönelik Ulusal Hukuk Belgeleri

6.9.1. Türk Hukukunda Milletlerarası Tahkimin Kaynakları

Milletlerarası tahkim büyük ölçüde iki ve çok taraflı milletlerarası antlaşmalarla düzenlenmiştir. Türkiye'nin taraf olduğu ikili ve çok taraflı antlaşmalarda vardır. Türkiye'nin imzaladığı yatırımların karşılıklı teşvik edilmesi ve korunması antlaşmalarında yatırımcı ile yatırıma ev sahipliği yapan devlet arasında uyuşmazlığın çözüm yolu olarak tahkim kararlaştırılmıştır²⁰⁸.

Türk hukukunda milletlerarası tahkimin kaynakları başlıklar itibariyle şu biçimde ifade edilebilir:

- 13.08.1999 tarihli ve 4446 sayılı "TC Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun". Kanunun 2. maddesi ile Anayasa'nın 125. maddesine ilave edilen hükümle kamu hizmetleri ile imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden kaynaklanan ihtilafların tahkim yoluyla çözümü kabul edilmiştir.
- 21.01.2000 tarihli ve 4501 sayılı "Kamu Hizmetleri İle İlgili İmtiyaz Şartlaşma Ve Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklarda Tahkim Yoluna Başvurulması Halinde Uyulması Gereken İlkeler Dair Kanun". Kanun, kamu hizmeti imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden kaynaklanan tahkimlerde uyulması gerekli olan esasları düzenlemektedir.
- 20.05.1982 tarihli ve 2675 sayılı "Milletlerarası Özel Hukuk Ve Usul Hukuku Hakkında Kanun". Kanunun "yabancı mahkeme ve hakem kararlarının tenfizi ve tanınması" başlığını taşıyan II. Bölümündeki 43-45. maddelerinde, yabancı ülkelere verilen uluslararası (yabancı) hakem kararlarının ülkede tanınması ve tenfizi düzenlenmiştir²⁰⁹.

²⁰⁸ Şanlı ve Ekşi, s. 70.

²⁰⁹ Şanlı, s. 219.

- 21.06.2001 tarihinde kabul edilen ve 05.07.2001 tarihinde yürürlüğe giren 4686 sayılı "Milletlerarası Tahkim Kanunu". Devletin veya devlet kurumlarının taraf olduğu yatırım uyuşmazlıklarının tahkim yolu ile çözümünün önündeki yasal engellerin kaldırılmasının ardından milletlerarası tahkim ile ilgili son gelişmeleri yansıtan yeni bir kanun hazırlanmıştır²¹⁰.

Türkiye'nin taraf olduğu ve tahkim konusunun düzenlendiği uluslararası antlaşmalar ise şunlardır:

- 08.05.1991 tarihli ve 3731 sayılı kanunla onaylanan "Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkındaki New York Anlaşması".
- 27.05.1988 tarih ve 3453 sayılı kanunla onaylanan "Devletlerle Diğer Devletlerin Vatandaşları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümlemesi Hakkında Sözleşme". Bu sözleşme ile merkezi New York'ta bulunan bir Uluslararası Yatırım İhtilaflarının Çözüm Merkezi (ICSID) kurulmuştur.
- Türkiye'nin taraf olduğu iki ve çok taraflı "Yatırımların Teşviki ve Korunması Anlaşmaları". Anlaşmaların tamamında, ev sahibi devlet ile diğer anlaşma tarafına mensup yatırımcılar arasındaki yatırım ihtilaflarının uluslararası tahkim yolu ile çözümü kabul edilmiştir. Her bir anlaşmada, farklı bir uluslararası tahkim şekli benimsenmiştir²¹¹.

6.9.2. Türk Mevzuatı

Uluslararası tahkim konusunda Türk mevzuatında detaylı bir değerlendirme, ilk kez, 1982 yılında yürürlüğe giren 2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanunla (MÖHUK) yapılmıştır. MÖHUK'un ilgili maddeleri 1991 yılında 3731 sayılı Kanunla kabul edilen 1958 tarihli Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Hakkındaki New York Sözleşmesi hükümlerini kaynak yaparak düzenlenmiştir.

²¹⁰ Şanlı ve Ekşi, s. 71.

²¹¹ Şanlı, s. 220.

MÖHUK yabancı hakem kararları ile mahkeme kararlarını aynı kapsamda mütalaa etmiş, uluslararası karaktere ait bir tanımlama getirmemiş ve sadece tanıma ve tenfizi düzenlemiştir. MÖHUK ve New York Sözleşmesi'nin ortak karakteri "tanıma " ve "tenfiz"de karşılıklılık esasını benimsemeleridir (MÖHUK: mad. 44, New York Sözleşmesi; mad. I/3)²¹².

Karşılıklılık; MÖHUK mad. 44/son, yabancı hakem kararlarının Türkiye'de tenfizi amacıyla, kararın milliyetini taşıdığı devlet ile Türkiye arasında hakem kararlarının tenfizi konusunda karşılıklılığın gerçekleşmiş olmasını, mad 38/a'ya göre kararı veren devlet ile Türkiye arasında yabancı ilamların tenfizi konusunda bir uluslararası sözleşme veya ülkesinde yabancı ilamların tenfizine olanak veren bir kanun hükmü veya fiili uygulamanın bulunmasını gerektirmektedir²¹³.

Yargıtay 2.HD, E.640, K.2973, T.28.3.1983'e göre; 2675 sayılı kanuna göre yabancı mahkeme ilamları, Türk Mahkemelerince tanınmasına ve tenfizine karar verilmedikçe hukuki sonuç doğurmazlar ve delil olarak bu ilamlara dayanılamaz²¹⁴.

Taraflardan en az biri için, yabancı ülke ve hukuk sistemi uluslararası tahkimin temel özelliğidir. Ancak, taraflar yabancı hukuk sisteminin tespiti hususunda istişare şansına sahip bulunmakta, tahkim öncesinde iyi bir hazırlık yapan taraf, kendisi için avantajlı olacağını düşündüğü hukuk sistemini (muhtemelen kendi hukuk sistemini) karşı tarafa kabul ettirmektedir. Bunun da ötesinde, taraflar aralarında yaptıkları anlaşmayla tahkimin önemli unsurlarını belirleme gücüne sahip bulunmaktadır²¹⁵.

Türk hukukunda, uluslararası tahkimde uygulanacak hukukun tespiti açıkça belirtilmemektedir. MÖHUK'da, "hakim Türk kanunlar ihtilafı kurallarını ve bu kurallara göre yetkili olan yabancı hukuku resen uygular ve yabancı hukukun muhtevasının tespitinde tarafların yardımını isteyebilir" (MÖHUK mad. 2/1) denilerek, yabancı hukukun tespitini mahkemeler bakımından düzenlemektedir. Yabancı hakem kararlarına uygulanacak hukuk hakkında ise MÖHUK'ta açık bir hüküm bulunmamaktadır. Fakat MÖHUK'un hakem kararlarının reddini düzenleyen 45. maddesinde; "tahkim sözleşmesi

²¹² Emek, s. 8.

²¹³ Aysel Çelikel, *Milletlerarası Özel Hukuk*, s. 391.

²¹⁴ Sakman, Yılmaz ve Ekşi, s. 107.

²¹⁵ Emek, s. 10.

veya şartı taraflarca tabi kılındığı kanuna veya ... göre hükümsüzse” (MÖHUK mad. 45/f) mahkemenin yabancı hakem kararının tenfizi istemini reddedebileceği hükmü bulunmaktadır. Bu hüküm çerçevesinde, tarafların tahkimin tabi kılındığı kanunu –yani anlaşmazlığa uygulanacak maddi hukuku- serbestçe belirleyebilmesi mümkün görülmektedir²¹⁶.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa’sında yapılan değişiklikler sonrasında uluslararası tahkimin uygulanmasına yönelik genel esasların düzenlendiği 4686 sayılı kanun 5 Temmuz 2001 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanuna göre, tahkim yabancılık unsuru içeren ve tahkim yerinin Türkiye olarak belirlendiği sözleşmelerde ortaya çıkabilecek uyuşmazlıklar hakkında uygulanabilecektir²¹⁷.

6.9.3. Milletlerarası Tahkim Kanunu

Türk hukukunda, yabancılık unsuru içeren tahkim anlaşmalarından kaynaklanan uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözülmesi, 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu ile özel bir düzenleme konusu yapılmıştır²¹⁸. 4686 sayılı kanun; milletlerarası tahkim ile ilgili usul ve esasları düzenlemek amacıyla çıkarılmıştır.

Kanun, yabancılık unsuru taşıyan ve tahkim yerinin Türkiye olarak belirlendiği veya bu Kanun hükümlerinin taraflar ya da hakem veya hakem kurulunca seçildiği uyuşmazlıklar hakkında uygulanacak; Türkiye’de bulunan taşınmaz mallar üzerindeki aynı haklara dayalı uyuşmazlıklar ile iki tarafın iradelerine tabi bulunmayan uyuşmazlıklarda uygulanmayacaktır. 4501 sayılı Kanun’a göre yabancılık unsurunun bulunduğu belirlenen, kamu hizmetleri ile alakalı imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden kaynaklanan uyuşmazlıkların milletlerarası tahkim vasıtası ile çözülmesi de bu Kanuna tabidir. Tahkim anlaşması, tarafların, sözleşmeden kaynaklansın veya kaynaklanmasın aralarında var olan bir hukuki ilişkiden doğmuş veya doğabilecek uyuşmazlıkların tamamının veya bazılarının tahkim yoluyla çözülme kavuşturulması konusunda yaptıkları anlaşmadır. Tahkim anlaşması, asıl sözleşmeye konan tahkim şartı veya ayrı bir sözleşme ile yapılabilir²¹⁹. Milletlerarası Tahkim Kanunu, yabancılık unsuru taşıyan ve

²¹⁶ Emek, s. 13.

²¹⁷ Erdikler, [http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/12-04-2005\(2\).htm](http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/12-04-2005(2).htm)

²¹⁸ Nomer ve Şanlı, s. 474.

²¹⁹ Saraç, s. 53.

tahkim yerinin Türkiye olarak belirlendiği veya Milletlerarası Tahkim Kanunu hükümlerinin taraflar ya da hakem kurulunca seçildiği anlaşmazlıklar hakkında uygulanır²²⁰.

Hangi hakem kararlarının yabancı sayılacağı konusunda doktrin ve mahkeme tatbikatında önemli görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bir hakem kararının yabancı sayılıp sayılmaması konusu, onun tenfizi bakımından büyük önem taşıyacaktır. Çünkü, birçok ülkede, tenfiz bakımından yabancı kararlar ile mahalli kararlar aynı işlem ve koşullara tabi kılınmamaktadır²²¹.

Hakem kararlarının yabancılığının tayininde farklı kriterlerin önem taşıdığı ileri sürülmüştür. Tarafların taabiyetini, hakemlerin taabiyetini, hakem kararlarının verilmesinde uygulanan maddi hukukun, hakem kararlarının üzerinde verildiği ülkenin, kararın verilmesinde uygulanan usul hukukunun, kararın yabancılığının tayin edilmesinde ve milliyetinin tespit edilmesinde rol oynayan öğeler bulunduğu iddia edilmiştir²²².

Yabancılık unsuru içeren anlaşmazlık; sözleşmeye taraf kurulu ya da kurulacak şirket ortaklarından en az birinin yabancı sermayeyi teşvik hükümleri uyarınca yabancı menşeli olmalıdır. Sözleşmeye taraf olan şirketin ortaklarından en az birinin yabancı menşeli olması yabancılık unsurunun kabulü için yeterli olmaktadır. İkinci olarak, sözleşmenin uygulanabilmesi amacıyla yurt dışı kaynaklı sermaye veya kredi veya teminat sözleşmelerinin imzalanmasının gerekli bulunmasıdır. Daha somut bir biçimde söz edilirse, sözleşmeye taraf kurulu ya da kurulacak olan şirket ortaklarından herhangi birinin şirketteki hisse oranı ne olursa olsun %1 bile olsa böyle bir sözleşmeden kaynaklanan anlaşmazlık yabancı ögeli anlaşmazlık sayılacaktır ya da sözleşmeye taraf olan şirket ortaklarının tamamı Türk menşeli olsa dahi sözleşmenin uygulanabilmesi amacıyla yurtdışı kaynaklı sermaye veya kredi veya teminat sözleşmesinin yapılması gerekli ise sözleşmenin tarafı olan şirketin tüm ortaklarının Türk olmasına karşılık yabancı unsurun kabulü gerekecektir²²³.

²²⁰ Akıncı, s. 49.

²²¹ Yılmaz Altuğ, *Türk Milletlerarası Usul Hukuku*, s. 136.

²²² Aysel Çelikel, *Milletlerarası Özel Hukuk*, s. 383.

²²³ Metin Günday, **Uluslararası Tahkim Alanında Türkiye'de Gerçekleştirilen Yasal Düzenlemeler**, Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İnsan

Uyuşmazlığın yabancılık unsuru taşıyıp taşımadığı ise, aşağıdaki unsurlara göre tespit edilecektir;

- Tahkim anlaşmasının taraflarının yerleşim yeri veya olağan ikametgâhının ya da işyerlerinin ayrı devletlerde bulunması,

- Tarafların yerleşim yerlerinin ya da işyerlerinin; tahkim anlaşmasında belirtilmiş olan yerden ya da asıl sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerinin önemli bir bölümünün ifa edileceği yerden başka bir devlette olması,

- Tahkim anlaşmasına dayanak oluşturan sözleşmenin taraflarından en az birisinin yabancı sermaye teşvik mevzuatına göre yabancı sermaye getirmiş olması,

- Sözleşmenin uygulanması neticesinde bir ülkeden başka birine sermaye ya da mal geçişinin gerçekleşmesidir²²⁴.

Milletlerarası Tahkim Kanunu'na göre; tahkim anlaşması yazılı biçimde yapılır. Tahkim anlaşması, tarafların tahkim anlaşmasına uygulanmak üzere seçtiği hukuka veya böyle bir hukuk seçimi bulunmuyorsa Türk hukukuna uygun olması kaydıyla geçerlidir(md.4).²²⁵

Milletlerarası Tahkim Kanunu, yerli uyuşmazlıklardan farklı olarak milletlerarası olarak nitelendirdiği uyuşmazlıklar için özel bir kanun niteliği göstermektedir²²⁶.

4686 sayılı Kanun, yabancılık unsuru içeren ve tahkim yerinin Türkiye olarak belirlendiği veya bu Kanun hükümlerinin taraflar ya da hakem veya hakem kurulunca seçildiği anlaşmazlıklar hakkında uygulanmaktadır²²⁷.

6.9.3.1. Kanunun Amacı

UNCITRAL model kanunun temel olarak hedeflediği iki amaç 4686 sayılı kanunda da gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu amaçlardan birincisi, uluslararası

Kaynakları Genel Müdürlüğü Eğitim Müdürlüğü, 2001, s. 192,
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/ulustahkmalan.doc>

²²⁴ Erdikler, [http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/12-04-2005\(2\).htm](http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/12-04-2005(2).htm)

²²⁵ Saraç, s. 53.

²²⁶ Akıncı, s. 48.

²²⁷ Ormanoğlu, s. 171.

platformda tahkim kuralları arasında bütünlüğü ve uyumu sağlamaktır. İkincisi, mahkemelerin milletlerarası tahkim üzerindeki yetkilerini ve kontrollerini azaltarak tahkimi taraf idaresine dayalı liberal bir kurum haline getirmektedir²²⁸.

4686 sayılı kanunda milletlerarası tahkim ile ilgili usul ve esaslar belirlenmiştir(mad. 1/I). Kanun "milletlerarası tahkim"i düzenlemekle birlikte bu kavramın neyi ifade ettiğinin tanımı yapılmamıştır. Buna karşın, hangi durumların uyuşmazlığı yabancı unsurlu kılacağı tek tek sayılmıştır (mad. 2) ²²⁹.

Türk tahkim hukuku anlayışına göre, 4686 sayılı kanununa tabi olarak verilen hakem kararları uluslararası hakem kararları; Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu hükümlerine göre verilen hakem kararları ise uluslararası olmayan hakem kararlarıdır. Bununla birlikte, her iki kanuna dayanarak verilen hakem kararı milli (Türk) hakem kararıdır²³⁰.

6.9.3.2. Kanunun Uygulama Alanı

Kanunun uygulama alanına yabancılık unsuru taşıyan ve tahkim yerinin Türkiye şeklinde belirlendiği veya bu kanun hükümlerinin taraflar ya da hakem veya hakem kurulunca seçildiği anlaşmazlıklar girmektedir. Ayrıca 4501 sayılı kanunun kapsamına giren sözleşmelerden kaynaklanan anlaşmazlıkların tahkim yolu ile çözümlenmesinin bu kanuna tabi olduğu açık bir biçimde ifade edilmiştir.

4686 sayılı kanunun uygulanabilmesi için iki zorunlu unsur bir araya gelmelidir. Bu unsurlar;

a. anlaşmazlığın yabancılık unsuru taşıması,

b. tahkim yerinin Türkiye olarak belirlenmesi veya kanunun taraflar veya hakemler tarafından seçilmiş olmasıdır²³¹.

²²⁸ Nuray Ekşi, **Milletlerarası Tahkim Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme**, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Prof. Dr. Gülören Tekinalp'e Armağan, Yıl:23, Sayı: 1-2, 2003, s. 301.

²²⁹ Nuray Ekşi, *Milletlerarası Tahkim Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme*, s. 301.

²³⁰ Nomer ve Şanlı, (dn. 11), s. 474.

²³¹ Nuray Ekşi, *Milletlerarası Tahkim Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme*, s. 303.

6.9.3.3. Kanunun Uygulama Alanı Dışında Kalan Konular

4686 sayılı kanunun uygulama alanı haricinde kalan konular ise şu biçimde sıralanabilir:

- tahkim ile ilgili milletlerarası andlaşmaların kapsamına giren uyuşmazlıklar
- Türkiye'de bulunan taşınmazlar üzerindeki aynı haklara ilişkin uyuşmazlıklar
- iki tarafın iradesine tabi olmayan uyuşmazlıklar.

6.9.3.4. 4686 Sayılı Kanunun Genel Olarak İçeriği ve Düzenlediği Konular

Kanun 7 bölüm altında düzenlenen 19 maddeden oluşmaktadır. Kanunun amacı ve kapsamı 1. maddede; görevli ve yetkili mahkeme ile mahkemenin müdahalesinin sınırı 3. maddede; tahkim anlaşmasının biçimi, tahkim itirazı, hakem yargılaması esnasında geçici önlemlere karar verilmesi 4-6. maddelerde; hakemlerin sayısı, seçimi, reddi, mesuliyetleri ve görevlerinin sona ermesi 7. maddede; hakem yargılaması ve yargılamanın sona ermesi 8-13. maddelerde; hakem kararlarının içeriği, biçimi, kararın yorumu, tamamlanması, maddi hataların düzeltilmesi 14. maddede; hakem kararlarının iptali davası ve kararın icra edilebilirliği 15. maddede; tahkim giderleri ve yürürlükten kaldırılan hükümler 16-17. maddelerde ele alınmıştır²³².

6.9.3.5. Kanunun Getirdiği Yenilikler

4686 sayılı kanun hakem kararlarının icra edilebilmesinde öngördüğü sistem nedeniyle çok önemli bir yenilik içermektedir. Ayrıca, hakem kararlarına karşı asliye hukuk mahkemelerinde yalnızca iptal davası açılabilmesi ve bu dava sonucu verilen kararın temyizinin de sadece kanunda gösterilen iptal nedenleri ile sınırlandırılması Türk tahkim hukukuna getirilen bir yeniliktir. Yine, ilk olarak Türk tahkim hukukunda hakemlere sınırlı koşullarla da olsa ihtiyati tedbir ve ihtiyati haciz kararı verme yetkisi tanınmıştır²³³.

²³² Nuray Ekşi, *Milletlerarası Tahkim Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme*, s. 307.

²³³ Nuray Ekşi, *Milletlerarası Tahkim Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme*, s. 311.

6.9.3.5.1. Hakemlerin İhtiyati Tedbir ve İhtiyati Haciz Kararı Alma Konusunda Yetkisi ve Bu Yetkinin Sınırları

Milletlerarası tahkim kanununda, aksi kararlaştırılmadıkça, tahkim yargılaması esnasında hakem veya hakem kurulunun taraflardan birinin isteği üzerine ihtiyati tedbire veya ihtiyati hacze karar verebileceği tanımlanmıştır. Bununla beraber, hakem veya hakem kuruluna resmi makamları veya üçüncü şahısları bağlayan ihtiyati tedbir veya ihtiyati haciz kararı verme yetkisi tanınmamıştır²³⁴.

Kanunun 6. maddesinin II. fıkrasına göre:

“Hakem veya hakem kurulu, cebri icra organları tarafından icrası ya da diğer resmi makamlar tarafından yerine getirilmesi gereken ihtiyati tedbir veya ihtiyati haciz kararı veremeyeceği gibi, üçüncü kişileri bağlayan ihtiyati tedbir veya ihtiyati haciz kararı veremez.”

Buna karşılık, aksi kararlaştırılmadıkça, hakemin veya hakem kurulunun, tahkim yargılaması esnasında taraflardan birinin talebi üzerine verdiği ihtiyati tedbir veya ihtiyati haciz kararları, yerine getirilemez ise, diğer taraf ihtiyati tedbir veya ihtiyati haciz kararı verilmesini yetkili mahkemeden isteyebilecektir. Bununla birlikte, tedbir kararı veya ihtiyati haciz kararı için mutlaka öncelikle hakeme veya hakem kuruluna başvurulması zorunluluğu bulunmamaktadır. Taraflardan biri doğrudan mahkemeden tedbir veya ihtiyati haciz kararı alabilir. Ayrıca, taraflardan biri, mahkemeden ihtiyati tedbir veya ihtiyati haciz kararı almış ise 30 gün içinde tahkim davasını açmak zorundadır. Aksi durumda ihtiyati tedbir veya ihtiyati haciz kararı kendiliğinden ortadan kalkar (mad. 10 A-II)²³⁵.

6.9.3.5.2. Hakem Kararına Karşı Başvuru Yolları

Hakem kararına başvuru yollarında ilk olarak hakem kararının düzeltilmesi, yorumu ve tamamlanması için kararı veren hakem veya hakem kuruluna başvurulması

²³⁴ Ormanoğlu, s. 173.

²³⁵ Nuray Ekşi, *Milletlerarası Tahkim Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme*, s. 312.

ile ikinci olarak hakem kararına karşı kanun yolu olarak mahkemede iptal davası açılması görülmektedir²³⁶.

6.9.3.5.3. Mahkemelerin Hakem Yargılamasına Müdahaleleri

Mahkemelerin bazı koşullarla tahkimi denetlemesi, kontrol etmesi ilkesi kabul edilmiştir. Mahkemelerin tahkimi denetleme yetkisi düzenlenirken dikkatli olmak gerekmektedir. Çünkü denetimin fazla olması, tahkimi özel yargılama yolu olmaktan çıkarır. Ayrıca hakemlerce görülen uyuşmazlığın karara bağlanmasında gecikme meydana getirir. Hakem kararının aleyhine sonuçlanacağını anlayan taraf, bu kararın yerine getirilmesini geciktirmek amacıyla mahkemeye başvuruda bulunarak zaman kazanmak isteyebilir.

4686 sayılı kanunda belirtilen durumlarda mahkemeler tahkim yargılamasına müdahalede bulunabilir veya hakeme veya hakem kuruluna yardım edebilir (mad. 3/II)²³⁷.

Mahkemelerin tahkim yargılamasına müdahale edebilecekleri durumlar şu şekilde özetlenebilir:

- hakemlerin seçimi,
- hakemlerin reddi,
- hakemlerin yetkisinin sona erdirilmesi,
- tahkim süresinin, tarafların anlaşamaması durumunda uzatılması,
- hakem kararına karşı iptal davası açılması,
- hakem yargılamasından önce veya yargılama esnasında ihtiyati tedbir veya ihtiyati haciz kararı verilmesi,
- hakem veya hakem kurulunun isteği üzerine delillerin toplanması,

²³⁶ Nuray Ekşi, *Milletlerarası Tahkim Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme*, s. 315.

²³⁷ Nuray Ekşi, *Milletlerarası Tahkim Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme*, s. 318.

- hakem veya hakem kurulunun ücreti, anlaşma yolu ile belirlenemiyorsa, Adalet Bakanlığı tarafından ücret tarifesi hazırlanıncaya kadar, uyuşmazlığın niteliği ve tahkim yargılamasının süresi dikkate alınarak asliye hukuk mahkemesince belirlenmesi.

Kanuna göre, mahkemelerin denetim, müdahale ve yardım yetkisi üç adımda gerçekleşmektedir: Hakem yargılamasından önce, hakem yargılaması esnasında ve hakem kararının verilmesinden sonra²³⁸.

6.9.3.5.4. Hakem Kararının İcrası

Milletlerarası Tahkim Kanununun 15 inci maddesi ile getirdiği en mühim değişiklik, hakem kararlarına karşı başvurulacak kanun yolları ile alakalıdır. Öncelikle, milletlerarası nitelikli hakem kararlarına karşı temyiz yolu kapatılmış olup, fakat iptal davası açma olanağı tanınmıştır²³⁹.

Kanun hükümlerine göre verilen hakem kararlarının icrası, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun (HUMK) tahkime ilişkin hükümlerine tabi olmadığı gibi, MÖHUK veya New York Konvansiyonunun hükümlerine de tabi değildir. Mahkemece verilen, "icra edilebilirlik" belgesi, hakem kararının icrası için gerekli ve yeterli olmaktadır (mad. 15 B).

İptal davası açma süresinin geçmesi veya tarafların iptal davası açma hakkından fedakarlık etmeleri durumunda mahkemeden hakem kararının icra edilebilir olduğu ile ilgili belge verilmesi talebinde bulunulabilir. Ancak mahkeme bu belgeyi vermeden önce, hakem veya hakem kurulu kararına konu anlaşmazlığın Türk hukukuna göre tahkime elverişli olup olmadığını inceleyecek ve kararın kamu düzenine aykırı olup olmadığına bakacaktır. Türk hukukuna göre tahkime gidilmesi mümkün olan bir anlaşmazlık bulunuyorsa ve bu uyuşmazlığı karara bağlayan hakem kararı kamu düzenine aykırı değilse kararın icra edilebilir olması ile ilgili belge verilecektir²⁴⁰.

Tahkim başvurusu yapan tarafın ispat etmesi durumunda hakem kararının iptaline yol açan nedenler ise şunlardır:

²³⁸ Nuray Ekşi, *Milletlerarası Tahkim Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme*, s. 319.

²³⁹ Ormanoğlu, s. 175.

²⁴⁰ Nuray Ekşi, *Milletlerarası Tahkim Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme*, s. 320.

- Tahkim anlaşmasının taraflarından birinin ehliyetinin bulunmaması ya da tahkim anlaşmasının, tarafların anlaşmayı tabi kıldıkları hukuka veya böyle bir hukuk seçimi yoksa Türk hukukuna göre geçersiz olması,
- Hakem veya hakem kurulunun seçiminde, tarafların anlaşmasında belirlenmiş olan veya bu Kanunda öngörülen usule uyulmaması,
- Kararın, tahkim süresi dahilinde verilmemesi,
- Hakem veya hakem kurulunun, hukuka aykırı olarak yetkili veya yetkisiz olduğuna karar vermesi,
- Hakem veya hakem kurulunun, tahkim anlaşması dışında bulunan bir konuda karar vermesi veya istemin tamamı hakkında karar vermesi ya da yetkisini aşması,
- Tahkim yargılanmasının, usul bakımından tarafların anlaşmalarına veya bu doğrultuda bir anlaşma olmaması durumunda, bu Kanun hükümlerine uygun olarak yürütülmesi ve bu durumun kararın esasına etkili olması,
- Tarafların eşitliği esasının gözetilmemesi²⁴¹.

²⁴¹ Ormanoğlu, s. 176.

7. YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ HUKUKSAL YÖNÜ

Türk hukukuna göre, yabancı yatırımın hukuksal şekli nasıl olabilir? Bu ihtimaller aşağıdaki biçim sıralanabilir. Uluslararası yatırım kavramı geleneksel olarak yabancıların bir başka ülkede çoğu zaman şubeler açmak, ortak işletmeler (joint ventures) kurmak ya da varolan ortaklıklarda pay sahibi olmak yoluyla gerçekleştirdiği bir sermaye hareketini belirtmektedir²⁴². Şirket ve şube kuruluşu, irtibat bürosu açılması, lisans, know-how, teknik yardım, yönetim ve franchise anlaşmalarının tescilleri ve yap-işlet-devret projelerinin organizasyon ve düzenlenmesi Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'nün (YSGM) yetkisi kapsamındadır²⁴³.

7.1. Yabancı Yatırımcının Türkiye'de Bir Türk Ortaklığı Kurması

Türk Ticaret Kanunu Türkiye'de kurulacak olan ortaklıklar için ortakların vatandaşlıkları için özel bir sınırlama getirmemiştir. Sadece yabancıların ortak olacağı bir ortaklığın kurulmasına engel bulunmamaktadır²⁴⁴. Yabancı sermaye Türkiye'de yatırım yaparken tek başına hareket etmek yerine yerli ortak aramayı ve var olan şirketlere sermaye artırımını yolu ile ortak olmayı tercih etmektedirler. Yatırımın yerli bir ortak ile gerçekleştirilmesi bürokratik engelleri daha kolay aşma olanağı sağlamaktadır. Yerli bir ortak ile beraber yatırım yapmak veya var olan bir işletmeye ortak olmak yatırımın olgunlaşma sürecini kısaltmaktadır²⁴⁵.

7.2. Yabancı Girişimcinin Bir Türk Ortaklığına Ortak Olarak Veya Hisse Senetlerini Satın Alarak Katılması (Stratejik Birleşmeler)

Stratejik birleşmeler, son yıllarda uluslararası işletmecilikte bilinen bir uygulama haline gelmiştir. Sınır ötesi stratejik birleşmenin en basit yolu, iki firmanın hisse senetlerinin belli bir bölümünü birbirleriyle değiştirmeleridir²⁴⁶.

Daha kapsamlı bir stratejik birleşme biçiminde ise taraflar hem hisse senetlerini değiştirirler, hem de mal ve hizmet üretimi için ortak bir girişim kurarlar.

²⁴² Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk**, 1. Bası, Ankara: Turhan Kitapevi, 2003, s. 331.

²⁴³ Doğan, s. 159

²⁴⁴ Aysel Çelikel, *Yabancılar Hukuku*, s. 125.

²⁴⁵ Hüseyin Şahin, **Türkiye Ekonomisi**, 5. Baskı, Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları, 1998, s. 320.

²⁴⁶ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama**, Geliştirilmiş 3. Baskı, İstanbul: Güzem Can Yayınları, No:20, 2003, s. 722.

Stratejik birleşmeler, bilhassa araştırma ve geliştirme giderlerinin yüksek olduğu ve piyasaya girişte zamanlamanın önemli olduğu ileri teknoloji ürünleri için daha uygun bir yaklaşımdır²⁴⁷.

Hisse devirlerinde satış bedeli serbest olarak yapılmaktadır. YSGM gerekli gördüğü durumlarda değerlendirme yapabilir²⁴⁸ (YSÇK Hakkında Tebliğ 24.8.1995-22384).

7.3. Şirket Birleşmeleri (Şirket Evlilikleri)

Şirket birleşmeleri kamu oyunda yaygın olarak "şirket evlilikleri" şeklinde de isimlendirilir²⁴⁹. Birleşme ve satınalma stratejileri uluslararası pazarlara doğrudan yatırımın birer çeşidi olarak dış pazarlara hızlı bir şekilde giriş yapmak isteyen şirketler için önemli fırsatlar sunmaktadır²⁵⁰.

İktisadi ve mali küreselleşme süreci şirket evliliklerini hızlandırıcı etkide bulunmuştur. Böylece, şirketler birbirinin teknolojik ve yönetim tecrübeleri ile sermaye kaynaklarından faydalanarak rekabetçi güçlerini artırmakta ve dünya piyasalarından daha büyük pay alabilmektedirler. Son senelerde sanayi, bankacılık ve ticaret başta olmak üzere birçok büyük Türk şirketinin yabancılarla şirket evliliklerine girdikleri veya yabancı şirketlerce satın alındıkları görülmektedir²⁵¹.

Genel olarak satınalma; bir şirketin diğer bir şirketi kendi bünyesine alması biçiminde açıklanabilir. Birleşme ise; iki ya da daha çok şirketin olanaklarını bir araya getirerek ölçek ekonomilerinden yararlanma amacıyla ortaklığa gitmeleri olarak tanımlanabilmektedir²⁵².

Şirket birleşmelerinin işletmeler bakımından şu gibi faydalarından söz edilebilir:

- Yabancı bir ülke veya bölge içerisinde oldukça kısa bir dönemde faaliyete geçmeye imkan verir.

²⁴⁷ Seyidoğlu, s. 723.

²⁴⁸ Aysel Çelikel, *Yabancılar Hukuku*, s. 125.

²⁴⁹ Seyidoğlu, s. 721.

²⁵⁰ Emrah Cengiz, Ercan Gegez, Müge Arslan, Serdar Pirtini ve Mehmet Tıǧlı, **Uluslararası Pazarlara Giriş Stratejileri**, İstanbul: Der Yayınları, 2003, s. 159.

²⁵¹ Seyidoğlu, s. 722.

²⁵² Cengiz, Gegez, Arslan, Pirtini ve Tıǧlı, s. 160.

- Teknoloji içsel olarak geliştirme yerine, çok daha düşük maliyetle var olan teknolojiye ulaşma imkanı sağlar.

- Sadece iç piyasada uygulama durumuna göre üretim hacmini artırarak daha büyük ölçek ekonomileri elde edilmesine imkan verir.

- Yönetim, teknoloji ve sermaye kaynaklarının bir araya getirilmesi firmanın rekabet gücünü, karlılığını ve dolayısıyla hisse senetlerinin piyasa değerini artırır.

Bununla beraber şirket birleşmelerinin bazı olumsuz yönleri de bulunmaktadır. Şöyle ki:

- Kültür farklılıkları farklı milliyet, gelenek ve değerlere sahip olan örgütlerin birleşmelerini güçleştiren bir rol oynamaktadır.

- Ulusal bir şirketin yabancı şirket içinde erimesi, ev sahibi ülkede olumsuz ekonomik, sosyal ve siyasal sonuca sebep olur.

- Farklı milliyetlere sahip şirketlerin birleşmesi, işçi ücretleri ve toplu sözleşmeler bakımından bazı sorunlara neden olabilir²⁵³.

7.3.1. Şirket Birleşmelerinin Türk Hukukundaki Yeri

Türk Hukuku 2 tür birleşmeye olanak tanımıştır:

1. Devralıcı birleşme
2. Yeni ortaklık kurulması yolu ile birleşme

Her iki biçimde de katılan ortaklık(lar) tasfiyesiz infisah ederler ve onlara ait mallar devrinde külli halefiyet esası geçerlidir.

Birleşme prosedürü bu iki evlilik türü bakımından şu biçimde işlemektedir:

A. Devralma Yolu ile Birleşme İşlemleri

²⁵³ Seyidoğlu, s. 722.

1. Birleşme sözleşmesinin hazırlanması
 2. Devreden şirketin özvarlığının tespit edilmesi amacıyla mahkeme tarafından bilirkişi incelemesi yapılması
 3. Birleşme sözleşmesinin imzalanması
 4. Devralacak şirketin esas anlaşma değişikliği metninin hazırlanması ve bu nedenle Sanayi ve Ticaret Bakanlığından izin alınması (sermaye arttırımı)
 5. Katılan ve devralan şirketin genel kurullarının ayrı ayrı toplantıya çağırılması
 - a. Katılan şirket yönünden : Birleşmeye karar verilmesi ve birleşme sözleşmesinin onaylanması (infisah niteliğinde)
 - b. Devralan şirket yönünden : Birleşmeye karar verilmesi ve birleşme sözleşmesinin onaylanması; birleşme sözleşmesine göre esas sözleşme değişikliklerine karar verilmesi, sermaye arttırımına karar verilmesi (Aynı sermaye koyulma niteliğinde)
 6. Birleşme kararının birleşen ortaklıklar tarafından tescil ve ilanı
 7. Katılan ortaklığın sona erdiğinin tescil ve ilanı
- B. Yeni Ortaklık Kurulması Yolu ile Birleşme İşlemleri
1. Ortaklar arasında görüşmeler ve anlaşma
 2. Aynı sermaye tespiti amacıyla, birleşen ortaklıkların malvarlıklarının mahkemece değerlendirilmesi
 3. Birleşme sözleşmesinin hazırlanması ve imzalanması
 4. Yeni kurulacak şirketin kuruluş hazırlıklarının yapılması, esas sözleşmesinin imzalanması, imzanın noterce tasdiki ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığından müsaade alınması
 5. Genel Kurulların toplantıya çağırılması : Yeni kurulacak Şirket esas sözleşmesi onaylanır (infisah niteliğinde)

6. Yeni ortaklığın kurulması, tescil ve ilan

7. Birleşen ortaklıkların infisahının tescil ve ilanı²⁵⁴.

7.4. Yabancı Ortaklığın Türkiye’de Şube Açarak Yatırım Yapması

Şubeler iç idare açısından merkeze bağlı, dış ilişkilerde üçüncü şahıslarla kendi adına ticari işlem yapabilen ayrı iş yerleridir. Yabancı ortaklıkların Türkiye’de açtıkları şubeler merkezin vatandaşlığı taşır. Fakat esas uygulamasını Türkiye’deki şubede toplaması durumunda, şubenin ya Türk şirketi haline gelmesi veya kapatılması gerekmektedir²⁵⁵.

7.5. Yabancı Girişimcinin Türkiye’de İrtibat Bürosu Kurarak Çalışması

İrtibat büroları veya temsilcilik büroları; ticari faaliyet haricinde haberleşme, ağırlama, irtibat sağlama, yatırım yapılacak ülkede pazar araştırmasının yapılması, yatırım yapılacak ülkedeki iş imkanlarının yakından takip edilmesi ve bu konuda merkez firmaya bilgi verilmesi gibi sosyal, kültürel ve iktisadi amaçlarla yurtdışındaki yerleşik kişi ve kuruluşlar tarafından açılan bürolardır biçiminde tanımlanabilir²⁵⁶.

Dışarıda yerleşik kuruluşlar, ticari faaliyette bulunmadan, yalnızca Türkiye ile olan irtibatlarını sağlamak için irtibat büroları kurabilirler. İrtibat büroları, hiçbir ticari veya sınai faaliyette bulunamazlar, müsaade edilen faaliyet konusu haricinde herhangi bir konuyla iştigal edemezler²⁵⁷.

Dışarıda yerleşik kuruluşların Türkiye’de açacakları irtibat bürosunun bütün giderleri yurt dışından getirilecek dövizlerle karşılanır. Bu bürolar kapanış ve tasfiye dışında kar ve benzeri aktarım talebinde bulunamazlar²⁵⁸.

²⁵⁴ Türk Hukukunda Şirket Evlilikleri Prosedürü, <http://www.izto.org.tr/IZTO/TC/Web+Servisler/E-Inkubator/Uzman+Kosesi/hukuk/hukuk4.htm>

²⁵⁵ Aysel Çelikel, *Yabancılar Hukuku*, s. 125.

²⁵⁶ Güray Öğredik, *İrtibat Büroları*, Yaklaşım Dergisi, Sayı: 151, Temmuz 2005, <http://www.mazarsdenge.com.tr/index.php?contentId=202>

²⁵⁷ Doğan, s. 165

²⁵⁸ Aysel Çelikel, *Yabancılar Hukuku*, s. 125.

7.6. Yabancı Sermayenin Lisans, Know-How, Teknik Yardım ve Yönetim Anlaşmaları Yolu İle Gelmesi

Kamu ve özel sektör kuruluşlarının dışarıda yerleşik kişi ve kuruluşlar ile yapacakları lisans, know-how, teknik yardım ve yönetim anlaşmaları YSGM'ne tescil edilmesinin ardından yürürlüğe girer²⁵⁹.

7.7. Borsada Kote Edilmiş Her Türlü Türk Menkul Kıymetini Satın Almaları (Bankalar Ve Aracı Kurumlar Vasıtasıyla)

Dışarıda yerleşik kişi ve kuruluşlar, her türlü menkul kıymetler ve sermaye piyasası araçlarını yetkili banka ve aracı kurumlar aracılığı ile serbestçe satın alıp satabilirler²⁶⁰.

7.8. Türkiye'de Yerleşik Kişilerin, Yurt Dışında Yerleşik Kredi Kartı Kuruluşları İle Lisans ve Temsilcilik Sözleşmeleri Yapmaları

7.9. Joint Venture Yolu İle Yatırım

Bir tek iş için ve bu süre ile sınırlı olmak üzere adi ortaklık kurarak (Joint Venture) yabancı sermaye getirilmesi de bir yatırım şeklidir. Bu özel yatırım şeklinde iş bitimine kadar yabancı ortak tarafından yurtdışına kar ve benzeri transfer talebinde bulunamaz. Kurumlar Vergisi Genel Tebliğinde yapılan açıklamalar uyarınca, iş ortaklığı olarak isimlendirilen bir girişimin; belli bir işi belli bir süre zarfında sonuçlandırmak üzere yazılı bir sözleşmeyle kurulması, ortaklardan en az birinin kurumlar vergisi mükellefi olması, işin inşaat, montaj, onarım ve teknik hizmetler olması, kazancın işin bitiminde paylaşılması gibi özellikler vardır²⁶¹. Türk Hukukunda doktrinde joint venture'un farklı biçimlerde tanımı yapılmaya çalışılmıştır. Genel bir tanıma göre joint venture; iki veya daha fazla işletmenin, belirli bir ortak amaca ulaşmak amacıyla katkılarını birleştirdikleri bir girişim veya ortaklıktır²⁶².

²⁵⁹ Doğan, s. 164.

²⁶⁰ Doğan, s. 164.

²⁶¹ Aysel Çelikel, *Yabancılar Hukuku*, s. 126.

²⁶² Reha Poroy, Ünal Tekinalp ve Ersin Çamoğlu, *Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku*, 6. Bası, 1995, s. 15.

Doğrudan dış yatırımlar bazen ana ülke şirketinin yerel bir şirketle (veya şirketlerle) ortak girişim (joint venture) kurması şeklinde olabilir²⁶³. Joint venture yöntemi yapılan yatırım; bir tek iş için ve süre ile sınırlı olarak adi ortaklık kurarak yapılan yatırımdır²⁶⁴.

Çok genel bir tanım vermek gerekirse, ortak girişimin, iktisadi bir amaca ulaşmak amacıyla, birden çok kimsenin güçlerini birleştirmeleri olarak değerlendirilmesi mümkündür²⁶⁵. Joint venture; "bir partnership veya tüzel kişiliği haiz herhangi bir şirket kurmaksızın belli bir ticari işlemde kar elde etmek isteyen iki veya daha ziyade kişinin özel işbirliği" anlaşmasıdır²⁶⁶. Bir başka tanıma göre ortak girişim, yerel bir firmanın yabancı yatırımcılarla yerel pazarda iş yaratmak için gücünü birleştirerek, mülkiyet ve denetim paylaşımı ile ortaklık kurmasıdır²⁶⁷. Bir işbirliğine joint venture denilebilmesi için onun yabancı yatırımcılarla yerli yatırımcılar arasında belli bir işin ifası ile ilgili olması gereğidir²⁶⁸.

Hukuki bakımdan, joint venture'un üzerinde birlik sağlanmış hukuki bir tanımı bulunmamaktadır. Gerek mahkemeler, gerekse öğreti joint venture'a başka açılardan yaklaşarak onu tanımlamaya çalışmışlardır. Ortak girişimin kesin ve tek bir tanımının yapılmamış olmasının ilk sebebi, uygulamada ortak girişim anlaşmalarının mahkemece partnership veya basit bir finansman anlaşması sayılmış olmasıdır. Diğer bir sebebi ise, Anglo-Sakson hukukunun içtihat hukuku olması ve yargıçların somut olaylardan hareket ederek olayları daha önce bağlanmış diğer somut olaylarla karşılaştırmak yoluyla çözüme kavuşturmalarıdır²⁶⁹.

Ortak girişimler, bazen ev sahibi ülke tarafından zorunlu kılınan şartlar arasında bulunabilir. Ev sahibi ülke hükümetleri, yerli firmaların yabancılarla ortaklığa girerek bilgi ve tecrübelerini artırmalarını hedeflerler²⁷⁰. Yabancı firmanın yabancı bir pazara girerken yeterli miktarda finansal, fiziksel veya yönetsel kaynağı bulunmaması

²⁶³ Seyidoğlu, s. 720.

²⁶⁴ Aysel Çelikel ve Günseli (Öztekin) Gelgel, **Yabancılar Hukuku**, 12. Bası, İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., 2005, s. 152.

²⁶⁵ Pınar Öztürk, **Ortak Girişim (Joint Venture) ve Uygulanacak Hukuk**, 1. Bası, İstanbul: Beta Basım Yayın ve Dağıtım A.Ş., 2001, s. 2.

²⁶⁶ Kemal Dayınlarlı, **Joint Venture Sözleşmesi**, Ankara: Kadioğlu Matbaası, 1989, s. 27.

²⁶⁷ Cengiz, Gegez, Arslan, Pirtini ve Tıgılı, s. 139.

²⁶⁸ Dayınlarlı, s. 178.

²⁶⁹ Öztürk, s. 2.

²⁷⁰ Seyidoğlu, s. 721.

durumunda firma kendi başına yeni bir girişimde bulunma cesareti gösteremez ve bu gibi durumlarda ortak girişim mantıklı bir seçenektir²⁷¹. Joint venture ile başka ülkelerde ortak bulup, o ortak vasıtasıyla başka piyasalara girmenin yolları kolaylaşmaktadır. Bu sebeple joint venture sistemini, yabancı bir ülkede yerel bir firmaya ortak olarak katılma, yerel firmanın hisse senetlerinin bir bölümünü satın alma ya da o yerel firmayla yeni bir firma kurma olarak değişik biçimlerde de görebiliriz²⁷².

Yerel şirketlerle ortak girişim kurmanın, yabancı ülkede tek başına bağlı bir şirket oluşturmaya nazaran avantajlı yönleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Yerel ortağın kendi ülkesi hakkında adetler, kurum ve uygulamalar hakkındaki bilgisinden yararlanma. O ülkede tek başına kurulacak bir bağlı şirketin bunları öğrenmesi yıllar alabilir.
- Yerel ortağın girişim tecrübesi ve sahip olduğu unvan dolayısıyla yerel sermaye piyasalarına girme kolaylığı.
- Yerel ortağın elindeki teknolojinin o ülke şartlarında (hatta diğer şubelerde de) daha geçerli olması.
- Yerel mülkiyetin doğurduğu “yabancı olmama” düşüncesi neticesinde satışların geliştirilebilmesi.
- Ortak girişimlerin, siyasi sebeplerle ev sahibi ülkenin millileştirme olasılığını azaltıcı özelliği.
- Ev sahibi ülkelerin yerel şirketlerle ortaklığı özendirici önlemler almaları, tek başına mülkiyeti ise sınırlandırmalarıdır²⁷³.

7.9.1. Ortak Girişim Sözleşmesinin Unsurları

Joint venture niteliğini taşıyan bir ortak girişimin aşağıdaki dört unsuru havi olması gerektiği tespit olunabilir.

²⁷¹ Cengiz, Gegez, Arslan, Pirtini ve Tıǧlı, s. 141.

²⁷² Joint Venture (Ortak Girişim), <http://www.kobitek.com/makale.php?id=25>

²⁷³ Seyidoğlu, s. 721.

- Joint venture akdi bir nitelik taşıır. Belli bir şekle tabi olarak yapılması zorunluluğu bulunmamaktadır. Kural olarak joint venture bir sözleşmeden ibaret olduğu için, tüzel kişiliği söz konusu değildir. Kural olarak ortakların her biri tek başına söz konusu müşterek amaçla diğerlerini temsile yetkilidir. Fakat, sözleşmede temsil hususunda özel hükümler yeralebilir.

- Ortakların, girişimin kar ve zararına katılmaları gerekir. Kural olarak, joint venture sözleşmesinde ortakların kar ve zarara katılma oranları belirtilir. Kar hakkındaki oran, zarar içinde geçerlidir. Sözleşmede, kar ve zararın paylaşılması konusunda özel hüküm yoksa, eşitlik esası geçerli olacaktır.

- Ortaklar birbirlerine karşı bağımsız olmakla birlikte, ortak yönetimde bir hukuka bağıdırlar. Ortaklar arasında uygulanacak kuralların başında, tabii ki önce sözleşme hükümleri gelir, daha sonra sırasıyla sözleşmenin tabi olduğu hukuk kuralları uygulanacaktır.

- Ortak girişimin amacı ve/veya süresi sınırlıdır. Kural olarak ortak girişimin süresi, amacıyla yani işin tamamlanması ile sınırlıdır²⁷⁴.

7.9.2. Ortak Girişimin Avantajlı Olduğu Durumlar

- a. yerel yasalarca yüzde yüz mülkiyete izin verilmiyorsa,
- b. yerel devletin tavrı yabancı yatırımcılara sıcak değilse ve yasalar tarafından yasaklanmamasına rağmen yabancı firmaya çekici bir alternatif olarak gözükmüyorsa,
- c. kısa bir süre içinde yerel pazarlama bilgisine veya var olan bir yerel dağıtım ağına sahip olunması gerekiyorsa,
- d. potansiyeli olan tüm pazarlara girebilmek amacıyla yeterli finansal kaynak bulunmuyorsa,
- e. yönetsel ve personel kaynakları sınırlı ise,

²⁷⁴ Dayınlarlı, s. 27.

f. politik ve/veya başka belirsizlikler yatırım risklerinin sınırlanmasını şart koşuyorsa,

g. üretici firma tedarik kaynaklarını (bilhassa hammadde kaynaklarını) güvende bulundurmayı arzu ediyorsa, ortak girişim muhakkak göz önünde bulundurulmalıdır²⁷⁵.

7.9.3. Ortak Girişimlerin Dezavantajları

Joint venture'in en büyük dezavantajı, ortak girişimin genellikle pek bilinmeyen bir piyasa ya da sektörde yapılması sebebiyle hayli yüksek bir yatırım riski üstlenilmesidir. Şu nedenle ki taraf firmalar kendi uzman oldukları sektörlerde değil, yeni ya da henüz girmedikleri bir piyasada teşebbüse soyunmaktadırlar. Bu durum ekonomik düzeni tam olarak oturmamış ülkelerde girişilecek ortak girişim türü teşebbüsleri bekleyen tehlikeli maceralar yaratabilir²⁷⁶.

Bununla beraber Ortak girişimlerin diğer dezavantajları şöyle sıralanabilir:

a. firma bir ortakla çalıştığından denetim ve koordinasyon maliyetleri oldukça yüksektir,

b. ortaklar arasında çatışma çıkma olasılığı mevcuttur,

c. dinamik bir ortak olarak, gelecekte ciddi bir rakip olarak firmanın karşısına çıkabilir²⁷⁷.

7.9.4. Joint Venture'in Türk Hukukundaki Yeri

Türkiye'de yürürlükte olan mevzuatın izin verdiği süreler içinde belirli şartlar altında ve belirli usullere uyarak birbirinden değişik nitelikler taşıyan joint venture sözleşmeleri yapılmaktadır²⁷⁸.

²⁷⁵ Cengiz, Gegez, Arslan, Pirtini ve Tıǧlı, s. 142.

²⁷⁶ Joint Venture (Ortak Girişim), <http://www.kobitek.com/makale.php?id=25>

²⁷⁷ Cengiz, Gegez, Arslan, Pirtini ve Tıǧlı, s. 147.

²⁷⁸ Dayınlarlı, s. 179.

7.10. Konsorsiyum Yolu İle Yatırım

Her ortağın işin belirli bir bölümünün yapımını taahhüt ettiği konsorsiyum özel bir yatırım şekli olarak sık uygulama alanı bulmaktadır²⁷⁹.

7.11. Yabancı Sermayenin Yap-İşlet-Devret Modeli İle Gelmesi

Yap-işlet-devret modeli 3996 sayılı ve 8.6.1994 tarihli kanun ile kabul edilmiştir²⁸⁰. 3996 sayılı Kanunun amacı; kamu kurum ve kuruluşları tarafından ifa edilen, ileri teknoloji ve yüksek mali kaynak gerektiren bazı yatırım ve hizmetlerin, yap-işlet-devret modeli çerçevesinde yaptırılmasını sağlamaktır. 3996 sayılı Kanunun 2 nci maddesi ile yap-işlet-devret modeli çerçevesinde sermaye şirketlerinin veya yabancı şirketlerin, köprü, tünel, baraj, sulama, içme ve kullanma suyu, arıtma tesisi, kanalizasyon, haberleşme, elektrik üretim, iletim, dağıtım ve ticareti, maden ve işletmeleri, fabrika ve benzeri tesisler, çevre kirliliğini önleyici yatırımlar, otoyol, demiryolu, yeraltı ve yerüstü otoparkı ve sivil kullanıma yönelik deniz ve hava limanları ve benzeri yatırım ve hizmetlerin yaptırılması, işletilmesi ve devredilmesi konularında görevlendirilmesine imkan tanınmıştır. Bu şekilde özel hukuk kişilerine gördürülebilecek hizmetlerin kapsamı genişletilmiş olmaktadır²⁸¹.

Bu yöntem özellikle alt yapı yatırımları ve temel hizmetler alanındaki projelerde uygulanmıştır. Misal olarak bunlar içinde Aliağa Termik Santrali, Ankara Metrosu, Atatürk Hava Limanı ve Dünya Ticaret Merkezi gibi projeler bulunmaktadır²⁸².

²⁷⁹ Aysel Çelikel, *Yabancılar Hukuku*, s. 126.

²⁸⁰ Aysel Çelikel, *Yabancılar Hukuku*, s. 126.

²⁸¹ Ormanoğlu, s. 196.

²⁸² Seyidoğlu, s. 751.

8. SONUÇ

Çalışmamızda Türkiye'ye yabancı sermayenin geliş yolları incelenmeye çalışılmıştır. Yabancı sermayenin bir ülkeye gelmesi büyük ölçüde ülkedeki siyasi ve ekonomik istikrara bağlıdır. Türkiye'de ise yabancı sermayeye gerek Osmanlı İmparatorluğu gerekse Cumhuriyet döneminde yaşanan tecrübelerden dolayı çekingen davranılmıştır. İktidara gelen hükümetler yabancı sermayeyi teşvik çalışmalarında bulunmuşlar, bu konu ile ilgili yasalar çıkarmışlardır. Ancak çıkarılan yasalar son zamanlara kadar etkisini göstermemekle beraber siyasi istikrarın kısmen sağlanması ve ekonomik verilerin iyi durumda gözükmesinin etkisi ile olumlu yönde bir ivme kazanmıştır. Ancak bu olumlu gelişmeler Türkiye'de güven ortamının sağlanması ile sıkı bir ilişki içindedir.

Yabancı sermaye ile ilgili olumsuz yanların ortadan kaldırılması yabancı sermayenin Türkiye'ye daha çok çekilmesinde büyük paya sahiptir. Öncelikle siyasi istikrarın devamının sağlanması gerekmektedir. Bununla birlikte ekonomik istikrar devamlı kılınmalı dünyadaki ekonomik sistem ile bütünleşme hızlandırılmalıdır. Yabancı sermaye konusunda hukuki düzenlemelere devam edilmeli ve devletin bürokraside harcadığı zaman en az düzeye indirilmelidir. Günümüze kadar yabancı sermayenin Türkiye'ye gelmekten çekinmesindeki etkenlerden biri de Türkiye'de bürokratik işlemlerin oldukça fazla olmasıdır. Özelleştirme çalışmalarının devamı da yabancı yatırımcılar için önem arz etmektedir. Özelleştirme konusunda esas amaç ülke topraklarının yabancılaştırılması değil yabancı sermayenin Türkiye'ye gelmesi sağlanarak işsizliğin azaltılması, üretimin artırılması, ihracatın yüksek seviyelere çıkarılması teknolojik gelişmenin hızlandırılmasıdır.

Ayrıca Türkiye'nin AB ile olan ilişkileri, AB'ye üyelik sürecindeki zorluklar ve belirsizlikler yabancı sermayenin bakışını etkilemektedir. Türkiye AB üyeliğini kazanmak için çaba sarfetmekle beraber yurt içindeki ekonomik, hukuki, sosyal yapısını AB kriterlerine uygun hale getirmeye çalışmaktadır. Bu konularda düzenlemelere gidilmektedir. Türkiye'nin coğrafi yapısı, demografik özelliği, yönetim ve işletmecilik yapısının güçlü hale gelmesi, büyük bir pazara sahip olması, gelişen iş sahaları ve yabancı sermaye mevzuatının liberal özellikler taşıması gibi sebepler Türkiye açısından büyük üstünlükler taşımaktadır. Türkiye'nin ekonomik düzen içerisinde daha rekabet

edebilir bir duruma gelebilmesi için yabancı sermaye yatırımlarında üretim teknolojisini, yönetim anlayışını, stratejik yapılanmayı ön plana çıkarması gerekmektedir.

Yukarıda yazılanlar ışığında çalışmamızda Türkiye'nin yabancı sermayeye bakış perspektifi gösterilmeye çalışılmış, hukuksal bakımdan taraf olduğu sözleşmeler, uyuşmazlıklarda uygulanacak milli ve milletlerarası tahkim kanunları ele alınmaya çalışılmıştır.

EK - 1

MİLLETLERARASI TAHKİM KANUNU

5 Temmuz 2001 Tarihli Resmi Gazete Sayı: 24453 Kanun No: 4686

BİRİNCİ BÖLÜM

Genel Hükümler

Amaç ve kapsam

MADDE 1.– Bu Kanunun amacı, milletlerarası tahkime ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.

Bu Kanun, yabancılık unsuru taşıyan ve tahkim yerinin Türkiye olarak belirlendiği veya bu Kanun hükümlerinin taraflar ya da hakem veya hakem kurulunca seçildiği uyuşmazlıklar hakkında uygulanır.

Bu Kanunun 5 ve 6 ncı madde hükümleri, tahkim yerinin Türkiye dışında belirlendiği durumlarda da uygulanır.

Bu Kanun, Türkiye’de bulunan taşınmaz mallar üzerindeki aynî haklara ilişkin uyuşmazlıklar ile iki tarafın iradelerine tâbi olmayan uyuşmazlıklarda uygulanmaz.

21.1.2000 tarihli ve 4501 sayılı Kamu Hizmetleri ile İlgili İmtiyaz Şartlaşma ve Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklarda Tahkim Yoluna Başvurulması Halinde Uyulması Gereken İlkeler Dair Kanun uyarınca yabancılık unsurunun bulunduğu kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıkların milletlerarası tahkim yoluyla çözülmesi de bu Kanuna tâbidir.

Türkiye Cumhuriyetinin taraf olduğu milletlerarası antlaşma hükümleri saklıdır.

Yabancılık unsuru

MADDE 2.- Aşağıdaki hâllerden herhangi birinin varlığı, uyuşmazlığın yabancılık unsuru taşıdığını gösterir ve bu durumda tahkim, milletlerarası nitelik kazanır.

1. Tahkim anlaşmasının taraflarının yerleşim yeri veya olağan oturma yerinin ya da işyerlerinin ayrı devletlerde bulunması.

2. Tarafların yerleşim yeri veya olağan oturma yerinin ya da işyerlerinin;

a) Tahkim anlaşmasında belirtilen veya bu anlaşmaya dayanarak tespit edilen hâllerde tahkim yerinden,

b) Asıl sözleşmeden doğan yükümlülüklerin önemli bir bölümünün ifa edileceği yerden veya uyuşmazlık konusunun en çok bağlantılı olduğu yerden, Başka bir devlette bulunması.

3. Tahkim anlaşmasının dayanağını oluşturan asıl sözleşmeye taraf olan şirket ortaklarından en az birinin yabancı sermayeyi teşvik mevzuatına göre yabancı sermaye getirmiş olması veya bu sözleşmenin uygulanabilmesi için yurt dışından sermaye sağlanması amacıyla kredi ve/veya güvence sözleşmeleri yapılmasının gerekli olması.

4. Tahkim anlaşmasının dayanağını oluşturan asıl sözleşme veya hukukî ilişkinin, bir ülkeden diğerine sermaye veya mal geçişini gerçekleştirmesi.

21.1.2000 tarihli ve 4501 sayılı Kanun hükümleri saklıdır.

Tahkimde görevli ve yetkili mahkeme, müdahalenin sınırı

MADDE 3.– Bu Kanunda mahkeme tarafından yapılacağı belirtilen işlerde, davalının yerleşim yeri veya olağan oturma yeri ya da işyerinin bulunduğu yer asliye hukuk mahkemesi; davalının Türkiye’de yerleşim yeri, olağan oturma yeri veya işyeri yoksa İstanbul Asliye Hukuk Mahkemesi görevli ve yetkilidir.

Milletlerarası tahkimden kaynaklanan sorunlar için mahkemeler, sadece bu Kanunun hükümlerine göre müdahalede bulunabilirler.

İKİNCİ BÖLÜM

Tahkim Anlaşması

Tanımı ve şekli

MADDE 4. – Tahkim anlaşması, tarafların, sözleşmeden kaynaklansın veya kaynaklanmasın aralarında mevcut bir hukukî ilişkiden doğmuş veya doğabilecek uyuşmazlıkların tümünün veya bazılarının tahkim yoluyla çözülmesi konusunda yaptıkları anlaşmadır. Tahkim anlaşması, asıl sözleşmeye konan tahkim şartı veya ayrı bir sözleşme ile yapılabilir.

Tahkim anlaşması yazılı şekilde yapılır. Yazılı şekil şartının yerine getirilmiş sayılması için, tahkim anlaşmasının taraflarca imzalanmış yazılı bir belgeye veya taraflar arasında teati edilen mektup, telgraf, teleks, faks gibi bir iletişim aracına veya elektronik ortama geçirilmiş olması ya da dava dilekçesinde yazılı bir tahkim anlaşmasının varlığının iddia edilmesine davalının verdiği cevap dilekçesinde itiraz edilmemiş olması gerekir. Asıl sözleşmenin bir parçası hâline getirilmek amacıyla tahkim şartı içeren bir belgeye yollama yapılması hâlinde de geçerli bir tahkim anlaşması yapılmış sayılır.

Tahkim anlaşması, tarafların tahkim anlaşmasına uygulanmak üzere seçtiği hukuka veya böyle bir hukuk seçimi yoksa Türk hukukuna uygun olduğu takdirde geçerlidir.

Tahkim anlaşmasına karşı, asıl sözleşmenin geçerli olmadığı veya tahkim anlaşmasının henüz doğmamış olan bir uyuşmazlığa ilişkin olduğu itirazında bulunulamaz.

Mahkemede tahkim itirazı ve anlaşması

MADDE 5. – Tahkim anlaşmasının konusunu oluşturan bir uyuşmazlıkta dava mahkemede açılmışsa; karşı taraf, tahkim itirazında bulunabilir. Tahkim itirazının ileri sürülmesi ve tahkim anlaşmasının geçerliliğine ilişkin uyuşmazlıkların çözülmesi, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun ilk itirazlara ilişkin hükümlerine tâbidir. Tahkim itirazının kabulü halinde, mahkeme davayı usulden reddeder.

Yargılama sırasında tarafların tahkim yoluna başvurma konusunda anlaşmaları halinde, dava dosyası mahkemece ilgili hakem veya hakem kuruluna gönderilir.

İhtiyatî tedbir veya ihtiyatî haciz

MADDE 6. – Taraflardan birinin, tahkim yargılamasından önce veya tahkim yargılaması sırasında mahkemeden ihtiyatî tedbir veya ihtiyatî haciz istemesi ve mahkemenin böyle bir tedbire veya hacze karar vermesi, tahkim anlaşmasına aykırılık teşkil etmez.

Aksi kararlaştırılmadıkça, tahkim yargılaması sırasında hakem veya hakem kurulu, taraflardan birinin istemi üzerine, ihtiyatî tedbire veya ihtiyatî hacze karar verebilir. Hakem veya hakem kurulu, ihtiyatî tedbir veya ihtiyatî haciz kararı vermeyi, uygun bir güvence verilmesine bağlı kılabilir. Hakem veya hakem kurulu, cebrî icra organları tarafından icrası ya da diğer resmî makamlar tarafından yerine getirilmesi gereken ihtiyatî tedbir veya ihtiyatî haciz kararı veremeyeceği gibi, üçüncü kişileri bağlayan ihtiyatî tedbir veya ihtiyatî haciz kararı da veremez.

Taraflardan biri, hakem veya hakem kurulunun verdiği ihtiyatî tedbir veya ihtiyatî haciz kararını yerine getirmezse; karşı taraf, ihtiyatî tedbir veya ihtiyatî haciz kararı verilmesi istemiyle yetkili mahkemenin yardımını isteyebilir. Yetkili mahkeme gerekirse başka bir mahkemeyi istinabe edebilir.

Tarafların, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile İcra ve İflas Kanununa göre istemde bulunma hakları saklıdır.

Tahkim yargılaması öncesi veya tahkim yargılaması sırasında taraflardan birinin istemi üzerine mahkemece verilen ihtiyatî tedbir ya da ihtiyatî haciz kararı, hakem veya hakem kurulu kararının icra edilebilir hale gelmesiyle ya da davanın hakem veya hakem kurulu tarafından reddedilmesi halinde kendiliğinden ortadan kalkar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Hakem veya Hakem Kurulunun Seçimi,
Reddi, Sorumluluğu,
Görevinin Sona Ermesi ve Yetkisi

Hakem sayısı, seçimi, reddi, sorumluluğu, görevinin sona ermesi ve yetkisi

MADDE 7.- A) Taraflar, hakemlerin sayısını belirlemekte serbesttirler. Ancak bu sayı tek olmalıdır.

Hakemlerin sayısı taraflarca kararlaştırılmamışsa üç hakem seçilir.

B) Taraflarca aksi kararlaştırılmamışsa hakem seçiminde aşağıdaki kurallar uygulanır:

1. Ancak gerçek kişiler hakem seçilebilir.

2. Tek hakem seçilecek ise ve taraflar hakem seçiminde anlaşamazlarsa hakem, taraflardan birinin istemi üzerine asliye hukuk mahkemesi tarafından seçilir.

3. Üç hakem seçilecek ise, taraflardan her biri bir hakem seçer; bu şekilde seçilen iki hakem üçüncü hakemi belirler. Taraflardan biri, diğer tarafın bu yoldaki isteminin kendisine ulaşmasından itibaren otuz gün içinde hakemini seçmezse veya tarafların seçtiği iki hakem seçilmelerinden sonraki otuz gün içinde üçüncü hakemi belirlemezlerse, taraflardan birinin istemi üzerine asliye hukuk mahkemesi tarafından hakem seçimi yapılır. Üçüncü hakem, başkan olarak görev yapar.

4. Üçten fazla hakem seçilecek ise, son hakemi seçecek olan hakemler yukarıdaki bentte belirtilen usule göre taraflarca eşit sayıda belirlenir.

Hakemlerin seçimi usulünü kararlaştırmış olmalarına rağmen;

1. Taraflardan biri anlaşmaya uymazsa,

2. Kararlaştırılmış olan usule göre tarafların veya taraflarca seçilen hakemlerin hakem seçimi konusunda birlikte karar vermeleri gerektiği hâlde, taraflar ya da hakemler bu konuda anlaşamazlarsa,

3. Hakem seçimi ile yetkilendirilen üçüncü kişi, kurum veya kuruluş, hakemi ya da hakem kurulunu seçmezse,

Hakem veya hakem kurulunun seçimi, taraflardan birinin istemi üzerine asliye hukuk mahkemesi tarafından yapılır.

Asliye hukuk mahkemesinin gerektiğinde tarafları dinledikten sonra bu fıkra hükümlerine göre verdiği kararlar kesindir. Asliye hukuk mahkemesi, hakem seçiminde tarafların anlaşmalarını, hakemlerin bağımsız ve tarafsız olması, tarafların farklı

tâbiyyette olmaları hâlinde tek hakem seçilecek ise bu hakemin tarafların tâbiyyetinden olmaması, üç hakem seçilecek ise bunlardan ikisinin bir tarafın tâbiyyetinden olmaması ilkelerini göz önünde bulundurur. Üçten fazla hakem seçilecek hâllerde de aynı usul uygulanır.

C) Kendisine hakemlik önerilen kimse, bu görevi kabul etmeden önce tarafsızlık ve bağımsızlığından şüphe etmeyi haklı gösteren hâl ve şartları açıklamak zorundadır. Taraflar önceden bilgilendirilmemiş oldukları takdirde hakem, daha sonra ortaya çıkan durumları da gecikmeksizin taraflara bildirir.

Hakem, taraflarca kararlaştırılan niteliklere sahip olmadığı, taraflarca kararlaştırılan tahkim usulünde öngörülen bir ret sebebi mevcut bulunduğu, tarafsızlığından şüphe etmeyi haklı gösteren hâl ve şartlar gerçekleştiği takdirde reddedilebilir.

D) Taraflar, hakemin reddi usulünü serbestçe kararlaştırabilirler.

Hakemi reddetmek isteyen taraf, hakemin veya hakem kurulunun seçiminden ya da hakemin reddi isteminde bulunabileceği bir durumun ortaya çıktığını öğrendiği tarihten itibaren otuz gün içinde ret isteminde bulunabilir ve bu istemini karşı tarafa yazılı olarak bildirir.

Hakem kurulundan bir veya birden çok hakemin reddini isteyen taraf, ret istemini ve gerekçesini hakem kuruluna bildirir. Ret isteminin kabul edilmediğini öğrenen taraf, bu tarihten itibaren karara karşı otuz gün içinde asliye hukuk mahkemesine başvurarak bu kararın kaldırılmasını ve hakem veya hakemlerin reddine karar verilmesini isteyebilir.

Seçilen hakemin veya hakem kurulunun tümünün ya da karar çoğunluğunu ortadan kaldıracak sayıda hakemin reddi için ancak asliye hukuk mahkemesine başvurulabilir. Asliye hukuk mahkemesinin bu fıkra uyarınca vereceği kararlar kesindir.

Seçilen hakemin veya hakem kurulunun tümünün ya da karar çoğunluğunu ortadan kaldıracak sayıda hakemin reddine asliye hukuk mahkemesince karar verilmesi hâlinde tahkim sona erer. Ancak tahkim anlaşmasında hakem veya hakemlerin isimleri belirlenmemişse yeniden hakem seçimi yoluna gidilir.

E) Taraflarca aksi kararlaştırılmamışsa, tahkim yargılamasında görevi kabul eden hakem, haklı bir neden olmaksızın görevini yerine getirmekten kaçındığı takdirde, tarafların bu nedenle uğradığı zararı ödemekle yükümlüdür.

F) Bir hakem hukukî veya fiilî sebeplerle görevini hiç ya da zamanında yerine getiremediği takdirde hakemlik yetkisi, hakemin çekilmesi veya tarafların bu yönde anlaşmaları ile sona erer.

Taraflardan her biri, aralarında hakemin çekilmesini gerektiren sebeplerin varlığı konusunda uyuşmazlık olursa, asliye hukuk mahkemesinden hakemin yetkisinin sona erdirilmesi konusunda karar verilmesini isteyebilir. Asliye hukuk mahkemesinin vereceği karar kesindir.

Hakemin görevinden çekilmesi veya diğer tarafın hakemin yetkisinin sona ermesine muvafakat etmesi, hakemin ret sebeplerinin varlığının kabulü anlamına gelmez.

G) Hakemlerden birinin görevi herhangi bir sebeple sona ererse, onun yerine seçimindeki usul uygulanarak yeni bir hakem seçilir.

Tahkim süresinin işlenmesi, bir veya birden çok hakemin değiştirilmesi nedeniyle durmaz.

Ancak, tahkim anlaşmasında hakemin veya hakem kurulunu oluşturan hakemlerin ad ve soyadları belirtilmiş ise; hakemin, hakem kurulunun ya da kurulun karar çoğunluğunu ortadan kaldıracak sayıda hakemin görevinin herhangi bir sebeple sona ermesi hâlinde tahkim sona erer.

H) Hakem veya hakem kurulu, tahkim anlaşmasının mevcut veya geçerli olup olmadığına ilişkin itirazlar da dahil olmak üzere, kendi yetkisi hakkında karar verebilir. Bu karar verilirken, bir sözleşmede yer alan tahkim şartı, sözleşmenin diğer hükümlerinden bağımsız olarak değerlendirilir. Hakem veya hakem kurulunun asıl sözleşmenin hükümsüzlüğüne karar vermesi, kendiliğinden tahkim anlaşmasının hükümsüzlüğü sonucunu doğurmaz.

Hakem veya hakem kurulunun yetkisizliğine ilişkin itiraz, en geç ilk cevap dilekçesinde yapılır. Tarafların hakemleri bizzat seçmiş veya hakem seçimine katılmış olmaları, hakem veya hakem kurulunun yetkisine itiraz etme haklarını ortadan kaldırmaz.

Hakem veya hakem kurulunun yetkisini aştığına ilişkin itiraz derhal ileri sürülmezse geçerli olmaz.

Hakem veya hakem kurulu, yukarıda belirtilen her iki hâlde de, gecikmenin haklı sebebe dayandığı sonucuna varırsa, daha sonra ileri sürülen itirazı kabul edebilir.

Hakem veya hakem kurulu, yetkisizlik itirazını, ön sorun şeklinde inceler ve karara bağlar; yetkili olduğuna karar verirse, tahkim yargılamasını sürdürür ve davayı karara bağlar.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Tahkim Yargılama Usulü

Yargılama kurallarının belirlenmesi, tarafların eşitliği ve temsili

MADDE 8. – A) Taraflar, hakem veya hakem kurulunun uygulayacağı yargılama kurallarını, bu Kanunun emredici hükümleri saklı kalmak kaydıyla, serbestçe kararlaştırabilir ya da bir kanuna, milletlerarası veya kurumsal tahkim kurallarına yollama yaparak belirleyebilirler.

Taraflar arasında böyle bir anlaşma yoksa hakem veya hakem kurulu, tahkim yargılamasını bu Kanun hükümlerine göre yürütür.

B) Taraflar, tahkim yargılamasında eşit hak ve yetkiye sahiptirler. Taraflara iddia ve savunmalarını ileri sürme olanağı tanınır.

Tahkim yargılamasında taraflar, yabancı gerçek veya tüzel kişiler tarafından da temsil edilebilirler. Bu hüküm, tahkimle ilgili olarak mahkemelere yapılan istemlere uygulanmaz.

Tahkim yeri

MADDE 9. – Tahkim yeri, taraflarca veya onların seçtiği bir tahkim kurumunca serbestçe kararlaştırılır. Bu konuda bir anlaşma yoksa tahkim yeri, hakem veya hakem kurulunca olayın özelliklerine göre belirlenir.

Hakem veya hakem kurulu, tahkim yargılamasının gerektirdiği durumlarda önceden taraflara bildirmek kaydıyla bir başka yerde de toplanabilir.

Davanın açıldığı tarih, tahkim süresi, kullanılan dil, dava ve cevap dilekçesi, görev belgesi

MADDE 10. – A) Taraflar aksini kararlaştırmadıkça tahkim davası, hakemlerin seçimi için asliye hukuk mahkemesine veya tarafların anlaşmasına göre hakem seçecek olan kişi, kurum veya kuruluşa başvurulduğu ve eğer anlaşmaya göre hakemlerin seçimi iki tarafa ait ise, davacının hakemini seçip kendi hakemini seçmesini diğer tarafa bildirdiği; anlaşmada hakem veya hakem kurulunu oluşturan hakemlerin ad ve soyadları belirtilmiş ise, uyuşmazlığın tahkim yoluyla çözülmesi talebinin karşı tarafça alındığı tarihte açılmış sayılır.

Taraflardan biri, mahkemeden ihtiyatî tedbir veya ihtiyatî haciz kararı almış ise otuz gün içinde tahkim davasını açmak zorundadır. Aksi halde ihtiyatî tedbir veya ihtiyatî haciz kendiliğinden ortadan kalkar.

B) Taraflar aksini kararlaştırmadıkça, tek hakemli davalarda hakemin seçildiği, birden çok hakemli davalarda ise hakem kurulunun ilk toplantı tutanağının düzenlendiği tarihten itibaren bir yıl içinde hakem veya hakem kurulunca esas hakkında karar verilir.

Tahkim süresi, tarafların anlaşmasıyla; anlaşamamaları halinde taraflardan birinin başvurusu üzerine asliye hukuk mahkemesince uzatılabilir. Başvurunun reddi halinde tahkim süresi sonunda yargılama sona erer. Mahkemenin kararı kesindir.

C) Tahkim yargılaması, Türkçe veya Türkiye Cumhuriyeti tarafından tanınan devletlerden birinin resmî dilinde yapılabilir. Yargılamada kullanılacak dil veya diller, taraflar arasında kararlaştırılmamışsa, hakem veya hakem kurulu tarafından belirlenir. Tarafların anlaşmasında veya hakemlerin konu ile ilgili ara kararında aksi öngörülmemiş ise, bu dil veya diller, tarafların bütün yazılı beyanlarında, duruşmalarda, hakem veya hakem kurulunun ara kararlarında, nihaî kararında ve yazılı bildirimlerinde kullanılır.

Hakem veya hakem kurulu, tarafların dayandığı belgelerin tahkim yargılamasında kullanılan dil veya dillerdeki çevirisi ile birlikte sunulmasına karar verebilir.

D) Taraflarca kararlaştırılan ya da hakem veya hakem kurulunca belirlenen süre içinde davacı, tarafların ad, unvan ve adreslerini, temsilcisini, tahkim şartını veya sözleşmesini, uyuşmazlığın doğduğu veya ilgili olduğu sözleşme veya hukukî ilişkiyi, iddianın dayandığı olayları, uyuşmazlığın konusunu, miktarını ve istemini içeren dava dilekçesini; davalı ise, cevaplarını içeren dilekçesini hakem veya hakem kuruluna verir. Taraflar dilekçelerine yazılı delillerini ekleyebilir ve ileride sunacakları delillere yollama yapabilirler.

Taraflar, aksini kararlaştırmış olmadıkça, tahkim yargılaması sırasında iddia veya savunmalarını değiştirebilir veya genişletebilirler. Ancak, hakem veya hakem kurulu, bu işlemin gecikerek yapılmış olduğunu veya diğer taraf için haksız bir şekilde büyük zorluk yarattığını ve diğer hâl ve şartları dikkate alarak, böyle bir değişiklik veya genişletmeye izin vermeyebilir. İddia veya savunmanın tahkim anlaşmasının kapsamı dışına çıkacak şekilde değiştirilmesi veya genişletilmesi mümkün değildir.

E) Taraflarca aksi kararlaştırılmamışsa, hakem veya hakem kurulu, dava ve cevap dilekçesi verildikten sonra bir görev belgesi hazırlar.

Görev belgesinde tarafların adları, unvanları ve sıfatları, tahkim sırasında bildirim için geçerli adresleri, iddia ve savunmalarının özeti, istemleri, uyuşmazlığın açıklanması, hakemlerin ad ve soyadları, sıfatları ve adresleri, tahkim yeri, tahkim süresi, sürenin başlangıcı, uyuşmazlığa uygulanacak usul hükümleriyle ilgili açıklamalar ile hakemlere dostane aracılık yapma yetkisinin verilmiş olup olmadığı gibi konular yer alır.

Görev belgesi hakemler ve taraflarca imza edilir.

Duruşma ve yazılı yargılama, taraf olma niteliğini kaybetme, taraflardan birinin yargılamaya katılmaması

MADDE 11. – A) Hakem veya hakem kurulu, delillerin sunulması, sözlü beyanlarda bulunulması ve bilirkişiden açıklama istenmesi gibi sebeplerle duruşma

yapılmasına karar verebileceği gibi; yargılamanın dosya üzerinde yürütülmesine de karar verebilir. Taraflar duruşma yapılmaması konusunda anlaşmadıkça, hakem veya hakem kurulu, taraflardan birinin istemi üzerine yargılamanın uygun aşamasında duruşma yapar.

Hakem veya hakem kurulu, dava ile ilgili her türlü keşif tarihini, bilirkişi incelemesini veya diğer delillerin incelenmesi için yapacağı toplantı ve duruşmaları ve tarafların gelmemeleri halinde bunun sonuçlarını uygun bir süre önceden taraflara bildirir.

Hakem veya hakem kuruluna sunulan dilekçeler, bilgiler ve diğer belgeler taraflara bildirilir.

B) Tahkim yargılamasının taraflarından birisinin taraf olma niteliğini kaybetmesi hâlinde, hakem veya hakem kurulunca tahkim yargılaması ertelenerek, tahkim yargılamasının devamı amacıyla ilgililere bildirimde bulunulur. Bu durumda tahkim süresi işlemez.

Altı ay içinde bildirim yapılmaz veya bildirimde bulunulanlar tahkim yargılamasına devam edeceklerini açıkça diğer tarafa ya da hakem veya hakem kuruluna bildirmezlerse, tahkim yargılaması sona erer.

C) Taraflardan birinin yargılamaya katılmaması hâlinde aşağıdaki hükümler uygulanır :

1. Davacı, geçerli bir neden göstermeksizin dava dilekçesini süresi içinde vermezse; hakem veya hakem kurulu tahkim yargılamasına son verir.

2. Dava dilekçesi, 10 uncu maddenin (D) fıkrasının birinci paragrafına uygun değilse ve eksiklik hakem veya hakem kurulunca belirlenecek süre içinde giderilmezse, hakem veya hakem kurulu tahkim yargılamasına son verir.

3. Davalı, cevap dilekçesini vermezse; bu durum davacının iddialarının kabulü olarak değerlendirilmeyip yargılamaya devam edilir.

4. Taraflardan biri, geçerli bir neden göstermeksizin duruşmaya gelmez veya delillerini sunmaktan kaçınırsa;hakem veya hakem kurulu, tahkim yargılamasına devam ederek mevcut delillere göre karar verebilir.

Hakem veya hakem kurulunca bilirkişi atanması, delillerin toplanması, uyuşmazlığın esasına uygulanacak hukuk kuralları ve sulh

MADDE 12.- A) Hakem veya hakem kurulu;

1. Belirlediği konular hakkında rapor vermek üzere bir veya birden çok bilirkişi atanmasına,

2. Tarafların bilirkişiye gerekli açıklamaları yapmalarına, ilgili belge ve bilgileri vermelerine,

3.Dava ile ilgili keşif yapılmasına,

Karar verebilir.

Aksi kararlaştırılmadıkça, taraflardan birinin istemi veya hakem ya da hakem kurulunun gerekli görmesi üzerine bilirkişiler, yazılı veya sözlü raporlarını vermelerinden sonra çağrılacakları duruşmaya katılırlar. Bu duruşmada taraflar, bilirkişilere soru sorabilir ve uyuşmazlık konusunda kendi seçtikleri özel bilirkişileri dinletebilirler.

B) Taraflar, delillerini hakem veya hakem kurulunca belirlenen süre içinde verirler. Hakem veya hakem kurulu, delillerin toplanmasında asliye hukuk mahkemesinden yardım isteyebilir. Bu takdirde mahkeme, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu hükümlerini uygular.

C) Hakem veya hakem kurulu, taraflar arasındaki sözleşme hükümlerine ve onların uyuşmazlığın esasına uygulanmak üzere seçtikleri hukuk kurallarına göre karar verir. Sözleşme hükümlerinin yorumunda ve tamamlanmasında bu hukuka ilişkin ticarî örf ve âdetler ile ticarî teamüller de göz önüne alınır. Belirli bir devletin hukukunun seçilmiş olması, aksi belirtilmedikçe, o devletin kanunlar ihtilâfı kurallarının veya usul kurallarının değil, doğrudan doğruya maddî hukukunun seçilmiş olduğu anlamına gelir.

Tarafların uyuşmazlığın esasına uygulanacak hukuk kurallarını kararlaştırmamış olmaları hâlinde, hakem veya hakem kurulu, uyuşmazlık ile en yakın bağlantı içinde olduğu sonucuna vardığı devletin maddî hukuk kurallarına göre karar verir.

Hakem veya hakem kurulu, ancak tarafların açıkça yetkili kılmış olmaları şartıyla hakkaniyet ve nasafet kurallarına göre veya dostane aracı olarak karar verebilir.

D) Tahkim yargılaması sırasında taraflar uyuşmazlık konusunda sulh olurlarsa, tahkim yargılamasına son verilir. Tarafların istemini uygun bulan hakem veya hakem kurulunca sulh, hakem kararı olarak tespit edilir.

Hakem kurulunun karar verme usulü ve tahkim yargılamasının sona ermesi

MADDE 13. – A) Taraflarca aksi kararlaştırılmamışsa hakem kurulu oy çokluğu ile karar verir.

Taraflar veya hakem kurulunun diğer üyeleri yetki vermişlerse, hakem kurulu başkanı, yargılama usulü ile ilgili belirli konularda tek başına karar verebilir.

B) Tahkim yargılaması, nihaî hakem kararının verilmesi veya aşağıdaki hâllerden birinin gerçekleşmesi ile sona erer:

1. Davalının itirazı üzerine hakem veya hakem kurulunun uyuşmazlığın kesin olarak çözümünde davalının hukukî yararı bulunduğunu kabul etmesi hali hariç, davacı davasını geri alırsa.

2. Taraflar, yargılamanın sona erdirilmesi konusunda anlaşılırsa.

3. Hakem veya hakem kurulu, başka bir sebeple yargılamanın sürdürülmesini gereksiz veya imkânsız bulursa.

4. 10 uncu maddenin (B) fıkrasının ikinci paragrafı uyarınca tahkim süresinin uzatılmasına ilişkin talep mahkemece reddedilirse.

5. Taraflarca kararın oybirliğiyle verilmesinin öngörülmesine rağmen, hakem kurulu oybirliğiyle karar veremezse.

6. 11 inci maddenin (B) fıkrasının ikinci paragrafı uyarınca, tahkim yargılamasına devam edilemezse.

7. 16 ncı maddenin (C) fıkrasının ikinci paragrafı uyarınca yargılama giderleri için avans yatırılmazsa.

14 üncü maddenin (B) fıkrası hükümleri saklı kalmak üzere, hakem veya hakem kurulunun yetkisi, yargılamanın sona ermesiyle ortadan kalkar.

Kararın şekli ve içeriği, düzeltilmesi, yorumu ve tamamlanması, yazılı bildirimlerin alınması

MADDE 14.- A) Hakem kararlarında;

1. Tarafların ve varsa temsilcileri ile vekillerinin ad ve soyadları, unvanları ve adresleri,

2. Kararın dayandığı hukukî sebepler ile gerekçesi ve tazminata ilişkin istemlerde hükmedilen tazminatın miktarı,

3. Tahkim yeri ve kararın tarihi,

4. Kararı veren hakem veya hakem kurulunun ad ve soyadları, imzaları ve karşı oyları,

5. Karara karşı iptal davası açılabileceği,

Belirtilir.

Aksi kararlaştırılmadıkça, hakem veya hakem kurulu kısmî kararlar verebilir.

Hakem kararı, hakem veya hakem kurulu başkanı tarafından taraflara bildirilir.

Taraflar, giderini ödemek koşuluyla hakem kararının asliye hukuk mahkemesine gönderilmesini isteyebilir. Bu durumda karar ve dava dosyası, hakem veya hakem kurulu başkanı tarafından asliye hukuk mahkemesine sunulur ve mahkemece kalemde saklanır.

B) Taraflardan her biri, hakem kararının kendisine bildirilmesinden itibaren otuz gün içinde, karşı tarafa da bilgi vermek kaydıyla, hakem veya hakem kuruluna başvurarak;

1. Hakem kararında bulunan hesap, yazı ve benzeri maddî hataların düzeltilmesini,

2. Kararın tümünün veya bazı bölümlerinin yorumlanmasını,

İsteyebilir.

Karşı tarafın görüşünü alan hakem veya hakem kurulu, bu istemi haklı bulursa, istem tarihinden itibaren otuz gün içinde kararındaki maddî hatayı düzeltir veya kararın yorumunu yapar.

Hakem veya hakem kurulu, karardaki maddî hataları karar tarihini izleyen otuz gün içinde kendiliğinden de düzeltebilir.

Taraflardan her biri, hakem kararının kendilerine bildirilmesinden itibaren otuz gün içinde, karşı tarafa da bilgi vermek kaydıyla, yargılama sırasında ileri sürülmüş olmasına rağmen karara bağlanmamış konularda tamamlayıcı hakem kararı verilmesini isteyebilir. Hakem veya hakem kurulu, istemi haklı bulursa, tamamlayıcı hakem kararını altmış gün içinde verir.

Düzeltilme, yorum ve tamamlama kararları, taraflara bildirilir ve hakem kararının bir parçasını oluşturur.

C) Taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça herhangi bir yazılı bildirim, bizzat gönderilene ya da gönderilenin yerleşim yerine, olağan oturma yerine, iş yerine veya posta adresine teslim edildiği takdirde alınmış sayılır.

Gerekli araştırma yapılmasına rağmen yukarıdaki bildirim yerlerinden hiçbirinin bulunamaması hâlinde, gönderilenin bilinen son yerleşim yerine, olağan oturma yerine, iş yerine veya posta adresine taahhütlü mektupla veya teslim teşebbüsünün belgelendiği herhangi bir başka vasıta ile gönderilen yazılı bildirimler alınmış sayılır.

Yazılı bildirim, öngörülen şekillerde teslim edildiği tarihte alınmış sayılır.

Bu fıkra hükümleri mahkemelerce yapılan tebligata uygulanmaz.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Hakem Kararlarına Karşı Kanun Yolu

İptal davası ve hakem kararlarının icra edilebilir hâle gelmesi

MADDE 15. – A) Hakem kararına karşı yalnızca iptal davası açılabilir. İptal davası yetkili asliye hukuk mahkemesinde açılır, öncelikle ve ivedilikle görülür.

Hakem kararları aşağıdaki hallerde iptal edilebilir:

1.Başvuruyu yapan taraf;

a) Tahkim anlaşmasının taraflarından birinin ehliyetsiz ya da tahkim anlaşmasının, tarafların anlaşmayı tâbi kıldıkları hukuka veya böyle bir hukuk seçimi yoksa Türk hukukuna göre geçersiz olduğunu,

b) Hakem veya hakem kurulunun seçiminde, tarafların anlaşmasında belirlenen veya bu Kanunda öngörülen usule uyulmadığını,

c) Kararın, tahkim süresi içinde verilmediğini,

d) Hakem veya hakem kurulunun, hukuka aykırı olarak yetkili veya yetkisiz olduğuna karar verdiğini,

e) Hakem veya hakem kurulunun, tahkim anlaşması dışında kalan bir konuda karar verdiğini veya istemin tamamı hakkında karar vermediğini ya da yetkisini aştığını,

f) Tahkim yargılamasının, usul açısından tarafların anlaşmalarına veya bu yönde bir anlaşma bulunmaması halinde, bu Kanun hükümlerine uygun olarak yürütülmediğini ve bu durumun kararın esasına etkili olduğunu,

g)Tarafların eşitliği ilkesinin gözetilmediğini,

İspat ederse veya,

2.Mahkemece;

a)Hakem veya hakem kurulu kararına konu uyuşmazlığın Türk hukukuna göre tahkime elverişli olmadığı,

b)Kararın kamu düzenine aykırı olduğu,

Tespit edilirse.

Hakem veya hakem kurulunun, tahkim anlaşması dışında kalan bir konuda karar verdiği iddiasıyla açılan iptal davasında, tahkim anlaşması kapsamında olan konuların, tahkim anlaşması kapsamında olmayan konulardan ayrılması mümkün olduğu takdirde, hakem kararının sadece tahkim anlaşması kapsamında olmayan konuları içeren bölümü iptal edilebilir.

İptal davası, otuz gün içinde açılabilir. Bu süre, hakem kararının veya düzeltme, yorum ya da tamamlama kararının taraflara bildirildiği tarihten itibaren işlemeye başlar. İptal davasının açılması, kendiliğinden hakem kararının icrasını durdurur.

Taraflar, iptal davası açma hakkından kısmen veya tamamen feragat edebilirler. Yerleşim yerleri veya olağan oturma yerleri Türkiye dışında bulunan taraflar, tahkim anlaşmasına koyacakları açık bir beyanla veya sonradan yazılı şekilde anlaşmak suretiyle iptal davası açma hakkından tamamen feragat edebilecekleri gibi; yukarıda sayılan bir veya bir kaç sebepten dolayı iptal davası açmak hakkından da feragat edebilirler.

İptal istemi, davaya bakan mahkeme aksine karar vermedikçe, dosya üzerinden incelenerek karara bağlanır.

İptal davası hakkında verilen kararlara karşı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu hükümlerine göre temyiz yolu açık olmakla birlikte, karar düzeltme yoluna gidilemez. Temyiz incelemesi, bu maddede yer alan iptal sebepleriyle sınırlı olarak, öncelikle ve ivedilikle karara bağlanır.

İptal davasının kabulü halinde, kabul kararı temyiz edilmezse veya 1 inci bendin (b), (d), (e), (f), (g) alt bentleri ile 2 nci bendinin (b) alt bendindeki hallerin

varlığı sebebiyle kabulü halinde taraflar aksini kararlaştırmamışlarsa hakemleri ve tahkim süresini yeniden belirleyebilirler. Taraflar isterlerse eski hakemleri tayin edebilirler.

B) İptal davasının reddine ilişkin kararın kesinleşmesinden sonra asliye hukuk mahkemesi, hakem kararının icra edilebilir olduğuna ilişkin bir belgeyi istemde bulunan tarafa verir. Bu belgenin verilmesi harca tâbi değildir. Hakem kararının icraya konulması hâlinde Harçlar Kanunu hükümleri uygulanır.

İptal davası için öngörülen sürenin geçtiği veya tarafların iptal davası açmaktan feragat ettiği hâllerde, hakem kararının icra edilebilir olduğuna ilişkin belgenin verilmesi sırasında (A) fıkrasının 2 nci bendinin (a) ve (b) alt bent hükümleri mahkemece re'sen dikkate alınır. Bu hâlde mahkemece aksine karar verilmedikçe, inceleme dosya üzerinden yapılır.

ALTINCI BÖLÜM

Tahkim Giderleri

Hakem ücreti, yargılama giderleri, avans yatırılması ve giderlerin ödenmesi

MADDE 16. – A) Taraflarca aksi kararlaştırılmamışsa, hakemlerin ücreti, dava konusu alacağın miktarı, uyuşmazlığın niteliği ve tahkim yargılamasının süresi dikkate alınarak, hakem veya hakem kurulu ile taraflar arasında kararlaştırılır.

Taraflar, hakem veya hakem kurulunun ücretini milletlerarası yerleşmiş kurallara veya kurumsal tahkim kurallarına yollama yaparak da belirleyebilirler.

Taraflarla hakem veya hakem kurulu arasında ücretin belirlenmesi konusunda anlaşmaya varılamaz veya tahkim anlaşmasında ücretin belirlenmesine ilişkin herhangi bir hüküm bulunmazsa ya da taraflarca bu konuda yerleşmiş milletlerarası kurallara veya kurumsal tahkim kurallarına yollama yapılmamışsa, hakem veya hakem kurulunun ücreti, her yıl Adalet Bakanlığınca ilgili kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının görüşleri alınarak hazırlanan ücret tarifesine göre belirlenir.

Taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça başkanın ücreti, hakemlerden her birine ödenecek hakem ücretinin yüzde on fazlası olarak hesaplanır.

Hakem kararının düzeltilmesi, yorumlanması veya tamamlanması hallerinde ek hakem ücreti ödenmez.

B) Hakem veya hakem kurulu kararında tahkim yargılamasının giderleri gösterilir.

Yargılama giderleri;

1. Hakemlerin ücretini,

2. Hakemlerin seyahat giderlerini ve yaptıkları diğer masrafları,

3. Hakem veya hakem kurulu tarafından atanan bilirkişilere ve yardımına başvuru için diğer kişilere ödenen ücretleri ve keşif giderlerini,

4. Hakem veya hakem kurulunun onayladığı ölçüde tanıkların seyahat giderlerini ve yaptıkları diğer masrafları,

5. Hakem veya hakem kurulunun, davayı kazanan tarafın varsa vekili için avukatlık asgarî ücret tarifesine göre takdir ettiği vekâlet ücretini,

6. Bu Kanuna göre mahkemelere yapılacak başvurularda alınan yargı harçlarını,

7. Tahkim yargılamasına ilişkin bildirim giderlerini,
Kapsar.

C) Hakem veya hakem kurulu, davacı taraftan yargılama giderleri için avans yatırmasını isteyebilir.

Avans, hakem veya hakem kurulu kararında öngörülen süre içinde ödenmemişse hakem veya hakem kurulu yargılamayı durdurabilir. Yargılamanın durdurulduğunun taraflara bildirilmesinden itibaren otuz gün içinde avans ödenirse yargılamaya devam olunur, aksi halde tahkim yargılaması sona erer.

Hakem veya hakem kurulu, kararını verdikten sonra taraflara, yatırılmış olan avansların harcama yerlerini ve miktarlarını gösterir bir belge verir ve varsa kalan avansı ödeyene iade eder.

D) Taraflar aksini kararlaştırmadıka yargılama giderleri haksız çıkan tarafa yüklenir. Davada her iki taraf da kısmen haklı çıkarsa, yargılama giderleri haklılık durumuna göre taraflar arasında paylaştırılır.

Hakem veya hakem kurulunun yargılamayı sona erdiren veya taraflar arasındaki sulh tespit eden kararında da yargılama giderleri gösterilir.

YEDİNCİ BÖLÜM

Son Hükümler

Uygulanmayacak ve kaldırılan hükümler

MADDE 17. – Bu Kanunla düzenlenen konularda, aksine hüküm bulunmadıkça, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu hükümleri uygulanmaz.

21.1.2000 tarihli ve 4501 sayılı Kamu Hizmetleri ile İlgili İmtiyaz şartlaşma ve Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklarda Tahkim Yoluna Başvurulması Halinde Uyulması Gereken İlkelere Dair Kanunun 5 inci maddesi yürürlükten kaldırılmıştır.

GEÇİCİ MADDE 1. – Taraflarla hakem veya hakem kurulu arasında ücretin belirlenmesi konusunda anlaşmaya varılamazsa veya tahkim anlaşmasında ücretin belirlenmesine ilişkin herhangi bir hüküm bulunmazsa ya da taraflarca hakem veya bu konuda yerleşmiş milletlerarası kurallara veya kurumsal tahkim kurallarına yollama yapılmamışsa, hakem veya hakem kurulunun creti, Adalet Bakanlığınca bir ücret tarifesi hazırlanıncaya kadar, uyuşmazlığın niteliği ve tahkim yargılamasının süresi dikkate alınarak asliye hukuk mahkemesince takdir edilir.

cret tarifesinin hazırlanmasına ilişkin esas ve usuller Kanunun yayımı tarihini izleyen altı ay içinde Adalet Bakanlığınca ıkarılacak yönetmelikte gösterilir.

Yürürlük

MADDE 18. – Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 19. – Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

EK – 2**TABLÖLAR**

Tablo - 1
2005 Yılında Şirket Evlilikleri

SATIN ALAN	SATILAN VARLIK	ŞİRKET DEĞERİ	TAHMİNİ DOĞRUDAN SERMAYE (milyon\$)
BNP	TEB	217	217
Deutsche	Bender	24	24
EFG	HC	25	25
FORTİS	DIŞBANK	1144	1144
BENETTON	BOFİS	18	18
CarrefourSA	GİMA	120	72
CarrefourSA	ENDİ	13	8
UniCredito-Koç	YAPI KREDİ	1489	745
OGER	TÜRK TELEKOM	6550	6550
RADOBANK	ŞEKERBANK	92	34
PSA-Akfen	MERSİN PORT	755	302
GE	GARANTİ	1800	1800
PSA-Akfen	İSKENDERUN	80	32
Koç-Shell	TÜPRAŞ	4140	4140
Bank Hapoalim	C BANK	113	113
ROYALCARİB.	GALATAPORT	4316	863
CanWest-Türkkom	SuperFM	33	8
CanWest-Türkkom	MetroFM	23	6
ERDEMİR	OYAK	2900	2900
VODAFONE	TELSİM	4550	4550
TOPLAM	FDİ	28402	23551

Kaynak: Volkan Akı, Akşam Gazetesi Ekonomi Sayfası, 7 Şubat 2006, s. 6

Tablo - 2

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Toplam
1954-1999 (kümülatif)	830	309	341	386	309	343	341	330	309	343	353	386	4.580
2000	22	31	54	38	48	35	44	24	45	27	70	54	492
2001	46	40	32	35	37	54	38	48	38	47	49	40	504
2002	39	34	38	41	44	40	53	41	45	43	35	64	517
2003	36	35	41	23	38	37	132	151	160	183	117	188	1.141
2004*	157	114	194	189	225	235	157	140	191	187	165	196	2.150
2005*-Ekim	180	214	229	228	260	271	268	213	270	190	--	--	2.323
Toplam	1.310	777	929	940	961	1.015	1.033	947	1.058	1.020	789	928	11.707

Yabancı Sermayeli Şirketlerin Sayısı

(adet)

* Geçici Veriler

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü

Tablo – 3
Kuruluş Türlerine Göre Yabancı Sermayeli Şirketler

	1954-1999	2000	2001	2002	2003	2004*	2005*-Ekim	(adet) Toplam
Yeni	3.928	356	351	371	899	1.608	1.887	9.400
İştirak	495	116	119	123	206	478	392	1.929
Şube	157	20	34	23	36	64	44	378
Toplam	4.580	492	504	517	1.141	2.150	2.323	11.707

* Geçici Veriler

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü

Tablo - 4 : Doğrudan Yabancı Yatırımlar (Fiili Girişler)

(Milyon \$)

	Sermaye									Gayrimenkul (net)	Toplam (net)
	Sermaye			Diğer sermaye*			Toplam				
	Giriş	Çıkış	Net	Kullanım	Geri ödeme	Net	Giriş	Çıkış	Net		
1995	934	-49	885	--	--	--	934	-49	885	--	885
1996	914	-192	722	--	--	--	914	-192	722	--	722
1997	852	-47	805	--	--	--	852	-47	805	--	805
1998	953	-13	940	--	--	--	953	-13	940	--	940
1999	813	-30	783	--	--	--	813	-30	783	--	783
2000	1.707	-725	982	--	--	--	1.707	-725	982	--	982
2001	3.288	-22	3.266	--	--	--	3.288	-22	3.266	--	3.266
2002	590	-5	585	512	-98	414	1.102	-103	999	--	999
2003	659	-8	651	324	-236	88	983	-244	739	987	1.726
2004	1.225	-100	1.125	555	-258	297	1.780	-358	1.422	1.343	2.765
2005											
Ocak	88	-30	58	7	-15	-8	95	-45	50	118	168
Şubat	259	-2	257	13	--	13	272	-2	270	91	361
Mart	97	-76	21	52	-103	-51	149	-179	-30	130	100
Nisan	264	-169	95	5	-21	-16	269	-190	79	69	148
Mayıs	109	-1	108	9	-212	-203	118	-213	-95	122	27
Haziran	202	-36	166	31	-63	-32	233	-99	134	132	266
Temmuz	1.057	-5	1052	14	--	14	1.071	-5	1.066	92	1.158
Ağustos	508	-1	507	42	-9	33	550	-10	540	131	671
Eylül	734	-13	721	41	18	23	775	5	744	99	843
2005 Ocak- Eylül	3.318	-333	2.985	214	-405	-227	3.532	-738	2.758	984	3.742
2004 Ocak- Eylül	983	-5	978	475	-147	328	1458	-152	1.306	874	2.180

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı

Tablo - 5
Yabancı Sermayeye Yönelik Tanıtım İçin Temel Aşamalar ve Araçlar

Yabancı Sermayeye Yönelik Tanıtım İçin Temel Aşamalar ve Araçlar:

Yatırım tanıtım ajanslarının kuruluşu ve fonksiyonlarının tespiti

- yatırım politikalarının belirlenmesi ve/veya tavsiyesi
- yatırımcılara danışmanlık ve asistanlık hizmetlerinin sağlanması
- teşviklerin sunulması ve uygulanması
- yatırım hedeflemesi ve tanıtım programları
- özelleştirmenin tanımı

Yabancı Sermaye İçin Bölgesel ve Sektörel Önceliklerin Belirlenmesi

- bölgesel hedefler: Batı Avrupa, Kuzey Amerika, Asya & Pasifik, Ortadoğu ve Kuzey Afrika, Orta ve Doğu Avrupa
- sektörel hedefler: temel ürünler, ileri teknoloji ürünleri, elektronik, biyoteknoloji, tarımsal sanayi, altyapı hizmetleri, hizmet sektörü, stratejik yatırım (ARGE, şirketlerin bölgesel merkezleri vs.), doğal kaynaklar ve madencilik...

Yatırım Cinslerinin Belirlenmesi

- joint venture ve stratejik ortaklıklar
- komple yeni yatırımlar (greenfield investment)
- makine ve teçhizat yatırımları (brownfield)
- şirket evlilikleri ve satın almaları
- özelleştirmeler

Yatırım Öncesi ve Sonrası Hizmetler

- yabancı yatırımcılar için yerli ortak temini
- yerli pazar ile ilgili bilgilendirme
- iş dünyası ve şartları hakkında bilgilendirme
- yatırım yeri temini
- finansal hizmetler hakkında bilgilendirme
- dış pazar olanakları hakkında bilgilendirme
- ulaştırma imkanları hakkında bilgilendirme
- gümrükler ve tarifeler hakkında bilgilendirme
- fizibilite etüdü
- yasal ortamın tanıtımı
- yatırımcılara pazar, yasal koşullar vs. konularında bilgi bankası oluşturma

Tanıtım Araçları

- uluslararası konferanslar
- yabancı yatırımcılara tanıtım amaçlı ziyaretler
- uluslararası ticaret ve yatırım fuarlarına katılım
- diğer ülkelerde tanıtım misyonları kurulması
- dış medyada tanıtım
- mektupla davet
- web sitesi kurulma

Kaynak: Hayrettin Demircan, s. 54

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Akıncı, Ziya. **Milletlerarası Tahkim**. 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., 2003.

Alpar, Cem. **Çok Uluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma**. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi yayınları, 1977.

Altuğ, Yılmaz. **Devletler Hukuku (Hususi ve Umumi)**. İstanbul: Özel İktisadi ve Ticari İlimler Yüksek Okulu Yayınları, 1968.

Altuğ, Yılmaz. **Türk Milletlerarası Usul Hukuku (Devletler Hususi Hakkında Yargı Yetkisi)**. Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 3. Bası. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1983.

Bulutoğlu, Kenan. **100 Soruda Türkiye’de Yabancı Sermaye**. 1. Baskı. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1970.

Cengiz, Emrah, Ercan Gegez, Müge Arslan, Serdar Pirtini ve Mehmet Tıǧlı. **Uluslararası Pazarlara Giriş Stratejileri**, İstanbul: Der Yayınları, 2003.

Çelikel, Aysel ve Günseli (Öztekin) Gelgel: **Yabancılar Hukuku**. 12. Bası. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2005.

Çelikel, Aysel. **Milletlerarası Özel Hukuk**. 4. Bası. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1995.

Çelikel, Aysel. **Yabancılar Hukuku**. 7. Baskı. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1997.

Dayınarlı, Kemal. **Joint Venture Sözleşmesi**. Ankara: Kadioğlu Matbaası, 1989.

Demircan, Hayrettin. **Dünya’da ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Stratejileri**. Ankara: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara Hazine Müsteşarlığı Matbaası, 2003.

Doğan, Ali Abdullah. **Sermaye Şirketleri Kuruluş ve Genel Kurul Rehberi**. Ankara: Turhan Kitapevi, 1997.

Erdoğan, Feyiz. **Uluslararası Hukuk ve Tahkim**. 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., 2004.

Goode, Roy **Commercial Law**, Second Edition, London: Penguin Books, 1995.

Karluk, Rıdvan. **Uluslararası Ekonomi Teori ve Politika**. 6. baskı. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2002.

Karluk, Rıdvan. **Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar**. 4. Baskı. Ankara: Turhan Kitapevi Basım Yayın Tic. Ltd. Şti., 1998.

Meray, Seha L. **Devletler Hukukuna Giriş**. 2. Cilt. Yeniden Gözden Geçirilmiş 4. Bası. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1975.

Nomer, Ergin ve Cemal Şanlı. **Devletler Hususi Hukuku**. 12. Bası. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2003.

Öztürk, Pınar. **Ortak Girişim (Joint Venture) ve Uygulanacak Hukuk**. 1. Bası. İstanbul: Beta Basım Yayım ve Dağıtım A.Ş., 2001.

Pazarcı, Hüseyin. **Uluslararası Hukuk**. 1. Bası. Ankara: Turhan Kitapevi, 2003.

Poroy, Reha, Ünal Tekinalp ve Ersin Çamoğlu. **Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku**. 6. Bası. 1995.

Sakman, Ata, İlhan Yılmaz ve Nuray Ekşi, **Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun Uygulamadan Örnekler**. İstanbul: Evrim Basım Yayım Dağıtım, 1989.

Seviğ, Vedat Raşit. **Türkiye'nin Yabancılar Hukuku**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fakülteler Matbaası, 1981

Seyidoğlu, Halil. **Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama**. Geliştirilmiş 3. Baskı, İstanbul: Güzem Can Yayınları, No:20, 2003.

Şahin, Hüseyin. **Türkiye Ekonomisi**. 5. Baskı. Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları, 1998.

Şanlı, Cemal ve Nuray Ekşi. **Uluslararası Ticaret Hukuku**. 4. Bası. İstanbul:Arıkan Basım Yayım Dağıtım LTD. ŞTİ., 2005.

Şanlı, Cemal. **Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**. 2. Baskı. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2002.

Tekinalp, Gülören. **Türk Yabancılar Hukuku**. 7. Bası. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2002,

Uras, Güngör. **Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları**. İstanbul: Formül Matbaası, 1979.

SÜRELİ YAYINLAR

Altıntaş, Ayhan. "Uluslararası Yatırımların Korunması, Temel Uyuşmazlıklar ve Tahkim Kurulları", **Hazine Dergisi**, Sayı 10, 1998.

Gür, Betül. "Yeni Dünya Düzeninde Uluslararası Şirketlerin Yeri". **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı: 28, Nisan 2003,
<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan2003/yeni%20dunya.htm>

Oksay, Suna. "Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde, Yabancı sermaye Yatırımlarının İncelenerek, Değerlendirilmesi", **Dış Ticaret Müsteşarlığı Dergisi**, Sayı: 8, Ocak 1998, <http://bsy.marmara.edu.tr/TR/makaleler/cokuluslu.htm>

Öğredik, Güray. "İrtibat Büroları", **Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 151, Temmuz 2005, <http://www.mazarsdenge.com.tr/index.php?contentId=202>

Saraç, Osman. "Milletlerarası Tahkim ve Uluslararası Yatırımlar", **Maliye Dergisi**, Sayı: 140, Mayıs-Ağustos 2002.
[http://www.maliye.gov.tr/apk/MALDER%20\(S-140\)/Milletlerarasi%20Tahkim%20_%20O.%20Sarac.pdf](http://www.maliye.gov.tr/apk/MALDER%20(S-140)/Milletlerarasi%20Tahkim%20_%20O.%20Sarac.pdf)

Üçok, Ayla ve Resul Yazıcı. "Üretim Teknolojilerinin Yenileştirilmesinde Yabancı Sermaye Yatırımlarının Rolü", **YASED yayın**, No:37, 1990.

Ekşi, Nuray. "Milletlerarası Tahkim Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme", **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi Prof. Dr. Gülören Tekinalp'e Armağan, yıl:23, sayı: 1-2, 2003.

SEMİNERLER

Aksoy, Nutki. "Türkiye'deki Yabancı Sermayeli Firmalar, Sorunları, Gelişme Perspektifleri (Dünü Ve Bugünü) –II", **Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye**. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, Eğitim Müdürlüğü, Ankara, Şubat 2001. s. 153-164.
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/turkyabsermfirm2.doc>

Bozer, Ali. "Türkiye'deki Yabancı Sermayeli Firmalar, Sorunları, Gelişme Perspektifleri (Dünü Ve Bugünü)-I", **Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye**. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, Eğitim Müdürlüğü, Ankara, Şubat 2001. s. 145-152.
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/turkyabsermfirm.doc>

Günday, Metin. "Uluslararası Tahkim Alanında Türkiye'de Gerçekleştirilen Yasal Düzenlemeler", **Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye**. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü Eğitim Müdürlüğü, Ankara, Şubat 2001. s. 183-201.
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/ulustahkmalan.doc>

Karluk, Rıdvan. "Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomi Büyümeye Katkısı", **Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye**. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, Eğitim Müdürlüğü, Ankara, Şubat 2001. s. 97-115.

<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/turkyabsermyat.doc>

Tiryakioğlu, Bilgin. "Doğrudan Yabancı Yatırımlara İlişkin Uluslararası Düzenlemeler", **Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye**. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, Eğitim Müdürlüğü, Ankara, Şubat 2001. s. 165-181.

<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/dogrudanyabyatirimci.doc>

Töre, Nahit. "Dünyada Yabancı Sermaye Akımları", **Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye**, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, Eğitim Müdürlüğü, Ankara, Şubat 2001, s. 73-86.

<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/dunyayabsermaye.doc>

Uygur, Ercan, "Türkiye'nin Yürürlüğe Koyduğu İstikrar Programlarının Başarısında Yabancı Sermaye Girişlerinin Yeri ve Önemi", **Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye**. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, Eğitim Müdürlüğü, Ankara, Şubat 2001. s. 17-34.

<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/turkyururkoyd.doc>

RAPORLAR

Ormanoğlu, Burhan. "Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Uyuşmazlıkların Çözümünde Uluslararası Tahkim". **Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu**,

Maliye Bakanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Ankara, 2004.

<http://www.bumko.gov.tr/arastirmarapor/BOrmanoglu.pdf>

T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü,
Yabancı Sermaye Raporu, Ankara: 2005.

“Türkiye’de Yabancı Sermaye ve Türkiye’nin Yabancı Sermaye Politikası”, **T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Raporu (93-95)**. Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, 1996.

TEZLER

Aklan, Nejla Adanur. **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları**, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1995.

Cicioğlu, Şükrü. **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve 1980 Sonrası Türkiye Ekonomisine Etkileri**. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2001.

Demir, Ercan. **Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye**. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1999.

Emek, Uğur. **Uluslararası Ticarete Tahkim Prosedürü**. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, İdari Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Hukuki

Tedbirler ve Kurumsal Düzenlemeler Dairesi Başkanlığı, 1999.

<http://ekutup.dpt.gov.tr/hukuk/emeku/tahkim.pdf>

Görgün, Tuğrul. **Doğrudan Yabancı Yatırımların Tarihsel Gelişimi Çerçevesinde Yatırımların Geliştirilmesinin Etkin Kurumsal Yapılanmaları.**

Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi Uygulama ve Koordinasyon Başkanlığı, Uzmanlık Tezi, 2004.

Subaşı, Değertürk. **Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye,** Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2002.

Ünal, Yeliz. **Ticari Uyuşmazlıkların Çözümünde Uluslararası Tahkim.** İGEME İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, 2005.

GAZETE

Akı, Volkan. **Akşam.** 7 Şubat 2006. s. 6.

İNTERNET KAYNAKLARI

Karabalık, Hakan **Orta Avrupa Ülkelerinde Yabancı Sermaye Yatırımları ve Özelleştirme.** Uzman Anlaşmalar Genel Müdürlüğü,
<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan98/orta.htm>

Çeliktas, İlyas. **Milli ve Milletlerarası Tahkim Karşılaştırması**.
<http://www.hukukcu.com/bilimsel/kitaplar/tahkim.htm>

Joint Venture (Ortak Girişim), <http://www.kobitek.com/makale.php?id=25>

Eğilmez, Mahfi. **Dünya Bankası Grubu ve Türkiye (2002)**.
www.mahfiegilmez.nom.tr/kose_7.htm

Erdikler, Şaban. **Uluslararası Yatırımlara Yönelik Uygulanan Tahkim Müessesesi**. [http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/12-04-2005\(2\).htm](http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/12-04-2005(2).htm)

Onursal, Erkut. **Hakem Mi?, Hakim Mi?, Ticari Uyuşmazlıkların Çözümü Size Bağlı**, <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ocak%202004/hakem.htm>

Türk Hukukunda Şirket Evlilikleri Prosedürü,
<http://www.izto.org.tr/IZTO/TC/Web+Servisler/E-Inkubator/Uzman+Kosesi/hukuk/hukuk4.htm>

Türkiye’de Yabancı Sermaye,
www.moorestephens.com.tr/Turkiyede_Yabanci_Sermaye.htm

www.deik.org.tr

www.dtm.gov.tr/DUNYA/ulus/57dnya.htm

www.worldbank.org/icsid/about/about.htm

www.worldbank.org/icsid/cases/cases.htm